

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

137484

ULUS-DEVLET VE COĞRAFYASININ İNŞAASI

Yüksek Lisans Tezi

Alaettin ÖZDOĞAN

T.C. YÜKSEK LİSANS KURULU
DOKÜMANI 2.17/00 01-04-2003

137484

Ankara, 2003

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

ULUS-DEVLET VE COĞRAFYASININ İNŞAASI

Yüksek Lisans Tezi

Alaettin ÖZDOĞAN

Tez Danışması
Prof. Dr. Can HAMAMCI

Ankara, 2003

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

ULUS-DEVLET VE COĞRAFYASININ İNŞAASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Can HAMAMCI

Tez Jürisi Üyeleri

Ad ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Can Hamamcı
Doç. Dr. H. Tarık SENGÜL

Can Hamamcı
H. Tarık SENGÜL

Prof. Dr. Ömür Serçin

Ö. Serçin

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
1. BÖLÜM: İKTİDARIN COĞRAFYASI	6
1.1. Mekanın Sosyo -Politik Durumu.....	12
1.2. Mekanın Ekonomi-Politik Durumu.....	19
1.3. Politik Coğrafya: Mekan ve Varlık Politikası	25
1.4. Politik Antropoloji: Demos Olarak Ulus.....	42
2. BÖLÜM: TERİTORYAL İNŞA BLOKLARI.....	63
2.1. Jeopolitik.....	63
2.2. Teritorya ve Teritoryalite	64
2.3. Egemenlik	79
2.4. Kamu Yönetimi ve İdare.....	80
2.5. Politik Sınır ve Sınırlama.....	90
2.6. Devletler Sistemi ve Kapitalizm	93
2.7. Bio-politika ve Nüfus.....	97
2.8. Toplum ve Nesnellik.....	100
2.9. Dil ve İletişim	107
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	127
ÖZET	
SUMMARY	

GİRİŞ

Yakın dönemlerde, özellikle globalleşme tartışmaları içerisinde (ulus-devletin aşıldığına yönelik) tartışılan ve yükselen milliyetçilik hareketleri ile tekrar politikanın merkezi ilgisi olan ulus-devlet, bu kadar çok sözü edilmesine rağmen mekansal yönden az irdelenen konulardan biri olmuştur. Bu bakımdan biz tezimizle ulus-devletle ilgili tartışmalara eklenecek yeni bir tartışma olmaktan çok, ulus devletin özgül bir yanını ele alacağız. Bu konu ulus-devletin teritoryal boyutu ve onun iktidarının coğrafyasıdır yada ulus devletin mekansal varlığı ve organizasyonudur. Kaldı ki ulus-devlet bu açıdan teritoryal devlet olarak gelişmekte ve gerçekleşmekteydi.

Diğer ulus devletlere model olan batılı ulus devlet ortaya çıkış itibarıyla mekansal bir organizasyondur. Bu mekansal organizasyonu belirleyen toplumsal ilişkilerin varlığı, sivil toplumun tarihsel ve toplumsal örgütlenme ilişkileri ile sıkı ilişkilidir. Bu çerçevede toplumsal nesnellığe ilişkin mekansal ilişkiler kurulmakta ve bu uğrarda ulus-devlet **belli toplumsal-mekansal ilişkiler olarak** ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda tezimiz mekansal ilişkileri toplumsal ilişkilerin nesnel durumu ile ilgili olarak belirtmektedir. Özellikle ulus-devlet konusunda eksik bırakılmış bu olgu ve yaklaşım, kamu gücü olarak devletin doğuşu ve ulus devletin teritoryal boyutunun anlaşılmasını daha bir kolaylaştıracaktır. Bu bakımdan tezimizde toplumsal-politik ilişkilerle mekansal ilişkilerin ortaya çıkışını birlikte ele alacağız.

Ulus-devlet ve coğrafyasının kuruluşunu ele alan tezimiz iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde nesnel toplumsal ilişkiler ile birlikte ulus-devlet ve ulusal coğrafyanın ortaya çıktığını belirteceğiz. Bu bakımdan tezimizin bu bölümü, politik boyutu, toplumsal nesnel durum ile ilgili kamusal yönetimi, kamu gücü olarak devletin (republique) kamunun merkezine konması ve teritoryal somutlaşması (state) ile ilişkili belirterek, buradan çıkan sonucu iktidarın coğrafyası olarak ifade edecektir. Bu ilğimiz özellikle kamusal alan çerçevesinde özerkleşen devlet iktidarı

anlayışının somutlaşmasını belirtecektir. Bu bakımdan ulus-devlet, politika ve toplum ilişkisini, kamusal alan ile özdeş kamu gücü olarak belirtmektedir.

Tezimizin ikinci bölümünde, özellikle özel mülkiyet ve sermaye hareketleri çerçevesinde ekonomi ve politikanın birbirinden ayrılması ile özerkleşen kamu gücü olarak devlet iktidarının kendi etkili varlığını bulduğu sivil toplumda, iktidarın mekan ilişkisi, mekanın sosyo-politik ve ekonomi politik varlık ve anlam boyutu ile birlikte belirtilecektir. Çünkü mekan ve iktidar ilişkisi olarak teritoryalite, sivil toplum ilişkilerinin nesnel varlığı ile ilgili uzamsallaşma olarak gerçekleşmekte ve bu niteliği ile uzamsallığın nesneliği söz konusu olmaktadır.

Mekan ve iktidar ilişkisinin teritoryal olarak kurulduğu ulus devletlerde, bu ilişkinin önemli ve ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bu bakımdan mekansal varlık ve organizasyon olarak ulus-devletin kuruluşu, bize mekan ilişkilerinin toplumsal, politik ve ekonomik süreçlerle olan ilişkisini verecektir. İşte bizim için mekanın ilgili önemliliği politika ile toplumsal ilişkiler arasındaki ilişkinin üretim ilişkileri çerçevesinde anlaşılması açısından önemli olmakta ve mekan bu uğrakta kapitalist ilişkilerin maddi varlık koşulları çerçevesinde toplumsal olarak üretilmektedir.¹ Bu nedenle bu bölümde belirteceklerimiz ulusal coğrafyanın kuruluşunu ,sosyo-politik ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır -Bu açıdan tezimiz bir coğrafya tezinden ziyade siyaset bilimi ve kamu yönetimi tezidir ve ulusal coğrafyanın kuruluşunda mekan ilişkilerini, sosyo-politik ve ekonomik ilişkiler yada toplumsal üretim ilişkilerinin maddi varlık koşulları çerçevesinde belirtmektedir.- Bu bağlamda bizim açımızdan önemli olan çıkarım mekansal ilişkilerin ve ölçeklerin belli toplumsal-tarihsel ilişkiler ile (bu ilişkilere indirgenemeyecek de olsa da) ilişkili oluştuğudur.² Bu çerçevede özellikle burjuva sivil toplum veya kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsallaşması ile belli coğrafi ölçeklerin yada mekansal sabitlerin yaratılması gerçekleşmekteydi. İşte ulus devlet

¹ Short, John,R. An Introduction to Political Geography, 199, s.123.

² Şengül.T. Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu :Küreselleşme içinde ed. Ahmet Tonak 2000 s.126-134

bu tür mekansal ilişkinin en çarpıcı örneği olarak yerel- bölgesel birleşmeyi veya teritoryal entegrasyonu ulusal coğrafya ölçeğinde kurmaktadır.

Biz bu ilişkiyi ulusal coğrafyanın teritoryal inşa blokları olarak ifade ederken, diğer yandan kapitalist üretim ilişkileri ve onların maddi varlık koşullarının toplumsallaşması çerçevesinde gerçekleşen inşa blokları ilişkisinin ulus-devleti toplumsal mekan ilişkisi olarak kurduğunu ifade etmekteyiz.

1. BÖLÜM İKTİDARIN COĞRAFYASI

Devlet ile ilgili tartışmalarda, genelde devlet bir yandan politik küredeki (sphere) siyasa ilişkisi olarak, diğer yandan da -teorik olarak- kaçınılmaz bir şekilde değişmeyen soyut-kurgusal bir anlatım biçiminde belirtilmekte ve devlet ilişkisinin kavramlaştırılması mekansal olarak kavranamamaktadır. Bu çerçevede genel olarak mekan, başta devlet olmak üzere ve diğer politik konularda tali derecede ve daha çok politik alanının bir teması içinde belirtilmektedir. Oysa devletin mekansal rolü geçmiş devlet örneklerinde olduğu gibi ulus-devlet içinde geçerli olan bir olgudur.³ İşte biz mekan konusunda eksik bırakılan bu duruma karşın, tezimizin bu bölümünde mekan ve ulus-devlet ilişkisini bir toplumsal ilişki olarak belirteceğiz.

Politik iktidar olarak kamu gücü, toplumsal üretimin kapitalist tarzı veya, burjuva sivil toplum ilişkisi olarak devlet durumunun ifadesini vermektedir. Bu bağlamda politik alanın duyulur ilişkisi ve bu ilişki içinde işlevsel olarak toplumsal uygulamaları belirten devlet, bu niteliği ile kamusal olarak toplumsal-mekansal bir nitelik kazanmaktadır. Bu bakımdan bu bölümde özellikle politik gelişmeler çerçevesinde kamu gücünün belirten ulus-devlet ve coğrafyasının ekonomik ve sosyo- politik sürecini ön plana çıkartacağız.

Bizim açımızdan önemli olan mekansal ilişkilerin ve pratiklerin belli toplumsal-tarihsel ilişkiler çerçevesinde (bu ilişkilere indirgenemese de, bu ilişkilerle ilişkili) oluştuğudur. Bu uğrakta mekan, tarihsel ve toplumsallığı ile ve bu çerçevede toplumsal –üretim olarak ortaya çıkışı itibarıyla, ne bir ‘subj e’ nede bir ‘obj e’dir. Mekan, toplumsal gerçeklik olarak toplumsal ilişkilerin ve oluşumların meydana çıkardığı bir düzenlemedir.⁴ Daha da fazlasını söylemek gerekirse,(toplumsal) mekan, (toplumsal) üretimdir. Üretim olarak mekan düşünmeye ve eyleme aracılık etmektedir. Bu ilave çerçevesinde üretimin anlamı, kontrol anlamı olarak ve hatta bu

³ Lefebvre, Henri, the Production of Space, 1994, s.378.

⁴ Lefebvre,H. A.g.e. s. 320.

nedenle başatlık olarak iktidarın kontrolü anlamında mekan-alan nesnesini ortaya çıkarmaktadır.⁵ Bu bağlamda özellikle burjuva sivil toplum ve kapitalist üretim ilişkilerinin nesnel varlığı çerçevesinde mekansal ilişki olarak ortaya çıkan ulus-devlet ölçeği, teritoryal olarak böyle bir ilişkinin en çarpıcı örneği olarak, kapitalizmle teritoryalizm arasındaki ilişki olarak gerçekleşmekte ve bu bağlamda kapitalizm ve teritoryalite birlikte devlet kurma stratejilerini oluşturmaktadır.

Bu iki strateji ilişkisinden ilki olan teritoryalitede, devlet kurmanın amacı toprak ve nüfus üzerinde denetimi ele geçirmek ve araç ise değişken sermaye üzerinde kontrolü elde etmektir. Kapitalist stratejide ise amaçlar ve araçlar arasındaki ilişki tersine dönmüş bir halde amaç değişken sermaye üzerinde denetimin sağlanması, araç ise toprak ve nüfus üzerinde denetimin ele geçirilmesi olmaktadır. Sonuçta ulus-devlet bu iki ilişki çerçevesinde mekansal yapılanma ve ölçek olarak gerçekleşmektedir.

Coğrafi ölçekler ve mekansal ilişkiler sosyal süreçler tarafından belirlenip ve zaman içinde bu ilişkilerin dönüşümüne koşut olarak yeniden tanımlanıyor olsa da, bu ölçekler ve ilişkiler bir kez yaratıldığında sosyo-politik süreçlerin üzerinde de etki yaratmaktadır.⁶ Bu bağlamda özellikle kapitalist toplumla birlikte kendini gösteren toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı ile toplumsal pratiklerin belirleyici ve düzenleyici niteliği, bir mekan üretim pratiği olarak gerçekleşmektedir. İktidarın coğrafyasının köklü bir biçimde inşası anlamına gelen bu nesnel ilişkiler ve pratikler, bir mekan politikasıdır. Mekan politikası Harvey'in dediği gibi "toplumsal ilişkilerden bağımsız olamaz, bu ilişkiler mekan politikasına içeriğini ve anlamını kazandırır.⁷ Bu bağlamda mekan politikası ve toplumsal ilişkiler, kapitalist üretim ilişkilerinin nesnel toplumsal varlığının egemen olduğu bir tarihsel dönemde somutlaşan ulus-devlet ve coğrafyasıyla ilişkili olarak şu sonuçları çıkartmamıza yardımcı olmaktadır.

⁵ Lefebvre, H., a.g.e., s. 26-168.

⁶ Şengül T. a.g.e. s.128

⁷ Harvey, David, a.g.e. s.287

1. Belirmekte olan ulus-devlet, sivil toplum ilişkilerinin maddi varlık koşullarının toplumsal varlığı çerçevesinde somutlaşmaktadır. Bu bakımdan “ulus-devlet mekanının inşası,” iktidarın kamusal ifadesini bulmasına aracı olan toplumsal çerçevenin yeniden düzenlenmesiyle ilgilidir. Aydınlanma döneminin siyasal iktisatçıları merkantilizm ile bu mekansal politikanın formüle edileceği belirleyici birim ve ölçek olarak devleti”⁸ belirtmekle, ulus devletin coğrafyasını da bu toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı çerçevesinde bir mekan politikası-inşa-olarak belirtmekteydiler. Bu mekansal yapılanma çerçevesinde devlet, toplumsal ilişkilerin varlığı ile birlikte kamu ilişkisi olarak, sınırları çizilmiş belli bir alan üzerinde idari tekeli sürdüren, yönetim ve yasa ile birlikte iç ve dış şiddet araçlarının doğrudan denetimiyle yaptırım altına alınan kurumsal yönetim biçimi olarak gerçekleşmektedir.⁹

2. Mekanın inşasına yönelik mekansal politikalar uygulamada bir “mekan üretimi pratiğidir”. Paralı yolların, kanalların iletişim ve idare sistemlerinin, ekime hazırlanmış arazinin imar programları ve benzeri şeylerin üretimi olarak ulaştırma ve iletişim şebekelerinin kurulması aynı zamanda ulusal coğrafyanın da üretimidir.

3. Burjuva sivil toplum ilişkileri ile birlikte bireyselleşmiş özel mülkiyet haklarının ekonomik niteliğini politikleştirmesi, sivil toplumda özel mülkiyet ile devlet arasındaki ilişki olarak gerçekleşmektedir.¹⁰ Kendi alegorik ifadesini en iyi toplum sözleşmesinde bulan bu anlayış, kamu gücü olarak devletin somutlaşmasını antropolojik bağlamda insan varlığının antropolojikleştirimi ile ilişkili olarak ortaya koymaktadır.

4) Ulus devlet ile antropolojik bağlam arasındaki ilişki kendini, burjuva sivil toplumda ideolojik üretim pratiği olarak belirtir. Bu bakımdan Althusseryen anlamda devletin ideolojik aygıtları (ve zor aygıtı), devlet durumunun ideolojik aygıtları olarak somutlaşır ve bu çerçevede ideoloji insan varlığının antropolojikleştirimini

⁸ Harvey, David, a.g.e. s.286

⁹ Giddens, Anthony, Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi s.208

özne-leşme olarak ortaya koyar. Bu durumun Foucault'un ifadesiyle bir bireyleştirme(individuation) pratiği ve süreci olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan özne, subjekt anlamında devletin teritoryal konusudur. Sonuçta kendisi söylemsel ifade olarak somutlaşmış ulus-devletin coğrafyası, devletin ideolojik aygıtları (D.İ.A.) ile gerçekleşen ideolojik -söylemsel pratiktir ve her mekansal üretim aynı zamanda ideolojik üretilimdir. Bu bağlamda ulus devlet, ideolojik olarak siyasi ve kültürel bir birim ve ilişki olarak da gerçekleşmektedir. Bu çerçevede özellikle kültürel yapı ve bölgelerin, ulus-devletle olan antropolojik entegrasyonunu iktidar ilişkisi olarak belirtmek yerinde olur. Yerel-kültürel yapıların merkezi bir iktidar ve egemen bir kültür çerçevesindeki toplumsal-antropolojik entegrasyonu, ulus-devlet oluşumu sürecinde teritoryal sosyalizasyon olarak gerçekleşmektedir. Toplumsal üretim ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan teritoryal sosyalizasyon kitle iletişimi, eğitim sistemi, idari uygulamalar, nüfus politikası ve diğer sembol ve uygulamalarla yeni bir mekanı toplumsal olarak inşa etmektedir. Bu bakımdan ulus-devlet imgelemi, toplumsal koşulların nesnel varlığı içinde bu ilişkiyi söylemsel olarak kurgulayarak gerçekleşmekteydi.

Kapitalist ilişkilerin toplumsallaşması çerçevesinde teritoryal bir ifade kazanan ulus-devlet, içinde egemen kamu gücüne, coğrafi saha bakımından kesin olarak sınırları çizilmiş ülke topraklarına ve toplumsal açıdansa 'objektif kültürel karektere ve belli değerlere' sahip devlet-halkına sahip olmaktadır.¹¹ Devlet-halkı toplumsal ilişkilerin varlığı içerisinde ulus-al gerçeklik kazanmaktadır. Bu bağlamda devlet-halkı ile ulus toplumsal ifade olarak özdeşleşmekte ve bu görünümü ile devlet mekansal ölçekte, ulusun ve ülkenin kapalılığa sahip organizasyon ifadesi olarak politik ortaklık ve teritoryal birim olarak gerçekleşmektedir

Mekan politikası dahilinde ulus-devletin mekansal bir ölçek olarak ortaya çıkışı, aynı zamanda iktidarın bütünleştirici bir coğrafya perspektifinden- kuş bakışı bir görünümle- kendi etkili varlığını egemenlik, sınıflandırma ve mekansal

¹⁰ Harvey, D. A.g.e. s.286.

¹¹ Habermas, J. A.g.e. s.16.

yapılanma (bürokratik, idari) olarak kurmasıdır. Coğrafi bir birim ve ölçek olarak diğer egemen birimleri dışlayan ve bir mekanı ortaya koyan bu görünümün belirgin temsili ifadesi haritadır. Harita, iktidarın kendi mülkü üzerindeki düşünme tarzını aydınlatır ve harita çerçevesinde iktidarın kontrolü, halklara, yerel bölgelere, dillere uygulanacak bütünsel sınıflandırıcı bir faaliyet (ızgara) olmaktadır.¹² Bu bağlamda iktidarın mekansal organizasyonunun hedefi, toplumsal mekanın resmi olarak onaylanmış devlet destekli bir haritaya tabii kılınmasıdır.

Toplumsal ilişkiler ve uyrukların bağıllık kalıpları üzerinde yasal ve idari denetim olarak gerçekleşen iktidarın mekansal organizasyon faaliyeti, modern güçlerin uygulamaları ile ortaya çıkan toplumsal düzenlemelerin modernleştirilmesi ve bu haliyle kontrolün kurulması ve sürdürülmesini amaçlamaktadır. Modernleşme bu uğrakta yerel ve kamusal mekanın yeniden (rasyonel-perspektif) düzenlenmesi ve örgütlenmesi olarak, insanların toplumsal dünyasının yerel cemaatler ötesi devlet hakimiyeti altındaki bir yönetim için elverişli hale getirilmesi olarak gerçekleşmekteydi.¹³

Özellikle kapitalist modernleşme ile birlikte rasyonel-mekansal düzenlemelerin kendi etkili varlığını iktidarın coğrafyası olarak gösterdiği bu ilişkide devlet, sınırları belli bir toprak parçası üzerindeki ilişkilerin yönetimi olarak bağlayıcı kurallar ile normlar koymak ve hayata geçirmek için, meşru hak talep eden ve yeterli kaynakları elinde ve tekelinde bulunduran bir kurum-model olarak gerçekleşmektedir. Bu kurum-model, devletin kurduğu ve izin verdiği kurumlar ve girişimler dışındaki kurum ve girişimlerin dağıtılması veya etkisizleştirilmesi kadar, yerel ölçekteki organizasyonların ve rakip haritalar ile mekan yorumlarının geçersiz kılındığı bir kurumsal organizasyonun kurumsallaşması demektir. Bu uygulamalar çerçevesinde mekansal ölçek olarak etkili bir düzenleme ve organizasyon kapasitesi olarak ortaya çıkan devlet, kendi mekanının hem dışında hemde içinden gelen öteki düzen modellerinin meydan okuyuşlarına karşı savunma, güvenlik ve ekonomi

¹² Anderson, Benedict , Hayali Cemaatler 1995, s.215

¹³ Bauman, Zygmunt, Globalleşme 1999, s.39-41

hesaplarını tutma yetileri ile uyruklarının ayrıksı kimlik ve kültürel kaynaklarının politik organizasyonunu kurmaktadır.¹⁴ Bu bağlamda mekan organizasyonu, devletin egemenlik konusundaki başlıca nesnesi olmakta ve devletin mekansal organizasyon sahipliği, ulusal **coğrafyanın** yerel **bölgeler** üzerindeki **iktidarını** belirtmektedir. **İktidarın coğrafyası** bu bağlamda, toplumsal-kamusal mekanlar ile yerel ve dağınık pratikler yerine devlet uygulamalarının geçirilmesini ifade etmektedir.

Haritanın siyasi ifadesi, tarihsel-toplumsal veya siyasal durum olarak, yeryüzünün teritoryal varlıklar çerçevesinde bölünmesi veya yeryüzünün karşılıklı bölünlenmiş uzamsal bloklara ayrılmasıdır.¹⁵ Biz bu ayrılmış uzamsal bloklara devlet diyoruz ve mekansal sabitlik olarak devlet teritoryal birimin ihtiva ettiği halkı, idare ve yönetim aygıtlarını kapsar.¹⁶

Devletlerin uzamsal blok çerçevesini çizen şart sınırdır ve sınır mekansal ölçekte coğrafik birimler olarak ayrılmış devletler arasında çizilir. Devletin sınırları içerisinde kendi teritoryasını kontrol hakkı uluslararası topluluklarca kabul edilmiştir ve bu teritoryal hak egemenlik olarak bilinir. Egemenlik devlete mekan üzerindeki tek yönetici olma hak ve yetkisini verir,¹⁷ bu durumda iktidar, doğrudan doğruya şekillendirilmiş ülke üzerindeki biçimsel politik egemenlik olarak somutlaşır. İktidarın teritoryal kontrolü aynı zamanda iktidarın uygulanması olarak bir mekan üretir ve bu mekan-alan devlet coğrafyasının temel kuruluşudur. Bu mekanın üretim usulü, iktidarın yönetimine göre düzenlenilmektedir ve kamu gücü devlet aygıtı-idare olarak bu uğrakta iki eğilim üzerinden somutlaşır.

1) Ülke içinde merkezi bir gücün teritoryal olarak diğer güçler üzerinde yaratılması. Bu çerçevede meşru kamu gücü (republique) olarak ortaya çıkan devlet, rasyonal-seküler kurumlar (bürokrasi,yargı vb.) ile bu durumu organize eder.

¹⁴ Bauman,Z. A.g.e. s 41.

¹⁵ Agnew.John;Corbridge,Stuart, Mastering Space 1995 s.14

¹⁶ Neville,Douglas,State Formation, Nation Building, in Devoleptments in PoliticalGeography ed:Ramesh Dutta Dikshit Saga Pup. 1997 s 113

¹⁷ Braden,Kathleen;Shelley,Fred.M. Engaging Geopolitics Pearson Edu. 2000 s.7

2) İktidar organizasyonu, karşılıklı bir içerikle yönetim-idare ve düzenlemenin konusu olan eylem ve ilişki olarak kurumsallaşması. Devlet bu kurumsallaşmanın hem konusu hemde öznesi olmaktadır.¹⁸ Bu uğrakta politik iktidar olarak kamu gücü, kendinden menkul bir biçimde mekan-alan yaratmamakta, daha çok devlet-mekanın yeniden üretimini gerçekleştirmektedir; Ve politik iktidarın kendisi burada toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretim mahallinde ve bağlamında gerçekleşmektedir.¹⁹

Politik iktidar olarak kamu gücü, ne politik eylem ve devletin idari-yönetim aygıtı olarak nede bir töz ve bir saf hal olarak tasarlanılmamalıdır. İktidar ve iktidarın -politik- eylemi kamu gücü olarak devletin toplumsal gerçekliği ve -otorite-biçiminin kullanımını oluşturmaktadır. Bu durumda iktidarın yönetim-idari süreç içinde göze ilişen-görünen ifadesi, bürokratik ve politik idari aygıtlar şeklinde devlet olmaktadır.²⁰

Devletin bürokratik ve politik aygıtları uzamsal olarak ortaya çıkmaktadır. Bu aygıtların araçsal olarak kullanım ilgileri, toplumsal-kamusal alana müdahale edecek tarzda gerçekleşmektedir.²¹ Ekonomik, toplumsal uygulamalar ve politik faaliyetler, bu bağlamda teritoryal olarak mekansal faaliyetler ile birleşmeye yönelik olarak sonuçlanmaktadır. Toplumsal- kamusal alanda kamu gücü olarak devlet düzeyinde gerçekleşen bu uygulamalar, tüm akışkanlığı ve mekansal ağı ile birlikte - iktidarın- teritoryalite pratiği olarak gerçekleşmektedir. Teritoryalite, yönetimlerde iktidarın etkileme ve yetki kullanımının merkezileşmiş ilişkisini kurmakta ve bu haliyle kontrola yönelik etkileme olarak kültürel, ideolojik ve diğer toplumsal

¹⁸ Dikshit,D.Ramesh The Nation State .Teritory Rlationship in Devolpments in Political Geography 1997 s 88.

¹⁹Lefebvre, H. A.g.e. s. 321.

²⁰Lefebvre, H. A.g.e. s. 320.

²¹ Lenin, V.İ. Devlet ve ihtilal, 1994, s.13-23.

ilişkiler türünden olabilmektedir²². İşte devlet bu ilişkilerle toplumsal-kamusal alanda somutlaşan bir ilişki olarak özellikle, ülkesel alanın sınırsal birliği içinde, kendini kamu siyaseti ve gücü olarak sunmaktadır.

Toplumsal üretim ilişkileri alanında ekonomik üretim ve toplumsal faaliyetin birliği ülkesel olarak her tarafa yayılmakta ve sadece devlet bunu mekansal birlik ve ölçek içinde teritoryal olarak bir arada tutma gücüne ve yetkisine sahiptir. Bu bağlamda iktidarın mekansal kaplayıcılığı (kapsama alanı), devletin ülkesel bütünlüğü içinde bir iletişim şebekesi kurmakta ve bu iletişim ağı toplumun sınırlı birliği içinde ulusal-lık olarak gerçekleşmektedir²³.

Kamu gücü olarak devlet toplum alanında sürekli bir organizasyonu gerektirmektedir. Tarihsel olarak buna yol açan ve destekleyen durum sivil toplumda mal, toprak, emek vb piyasaların serbestleşmesi ve sivil toplumun ilişkilerinin bunları özel mülkiyet ve bireyin çıkarına yönelik olarak ortaya çıkarmasıydı.²⁴ Bu çerçevede teritorya ilkesi özel mülkiyet ve sahiplik fikri ile sıkı ilişkili olmakta ve sivil toplumun politik örgütlenmesini ifade eden devlet, bu iki ilişki çerçevesinde kamu gücü olarak mekansal organizasyon kazanmaktaydı.²⁵ Bu bakımdan devlet ve teritoryalite ortak bir mekan ve iktidar pratiğinde somutlaşmaktadır. İçerde teritoryal egemenlik, dışarıya karşı ise kendi teritoryasını koruma olarak gerçekleşen bu durum, devletin politik programının temel hedefi olmaktadır. Bu program teritorya üzerinde kontrol ve iktidarın merkezileşmesini birlikte kurmaktadır. Bu ilişkilere uygun politik organizasyonun kurulmasıyla yükselen burjuva sivil toplum, kamu alanında sosyal ve politik ilişkilerin değişmesine yol açmaktaydı. Sonuçta kapitalist sivil toplumun politik ve toplumsal-nesnel yükselişi, modern devleti kamu alanında politik otorite olarak ortaya çıkarmakta ve bu otorite devlet olarak ülke sınırları içinde üstün bir kamu gücünü ifade etmektedir. İşte bu şekliyle tezimiz özellikle

²² Lefebvre, H. A.g.e. s.320-78.

²³ Lefebvre, H. A.g.e. s. 321

²⁴ Dikshit, D. Ramesh a.g.e. s 120

²⁵ Paddison, Ronan, The Fragmented State s.16.

devletin kamu gücü olarak kamunun merkezine konmasıyla birlikte iktidar organizasyonu bağlamında ulus devlet coğrafyasının inşası ve bununla ilgili teritoryal inşa blokları kavramını belirtecektir.

1.1. Mekanın Sosyo-Politik Durumu

Ulus-devlet coğrafyası, yükselen kapitalizm ve merkezileşmekte olan Mutlak Monarşilerle birlikte, buna karşın, özellikle çökme dönemine giren feodalite ve dinsel sisteminin çözülmesi döneminde yani ağırlıklı olarak 15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da 'arz-ı endam' etmekteydi. Bu yüzyıllarda yaşanan toplumsal gelişmeler ulus-devletin ve dolayısıyla coğrafyasının belirginlik kazanmasında önemli yer teşkil etmekteydi. Bu bakımdan özellikle Reformasyon'un sosyo-politik sonuçları, kültürel anlamda beliren bir mekana geçişte önemli bir rol teşkil etmekteydi. Sonuçları itibarı ile Reformasyon, evrensel kilise ve ona tabi imparatorluk sisteminde fragmente dünyevi devlete geçişi belirginleştirmiş olması nedeniyle; Avrupa'da büyük dönüşümler yaratarak, ilgiyi dünyevi devlete ve onun mekansal iktidarına yani teritoryal egemenlik alanına yöneltmiştir.²⁶

Doğu ve kendi komünal pratiğiyle Hristiyanlık, devlet örgütlenmesi olmayan bir dindi. Fakat Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nca benimsenmesiyle birlikte iki önemli değişiklik geçirdi bunlar;

1) Hristiyanlığın, Roma İmparatorluğu'nun resmi dinsel inanç sistemi haline gelmesi,

2) Kilisenin, hiyerarşik bir biçimde örgütlenmiş bir devlet kurumu niteliği kazanması.⁴⁷¹

Bu iki değişim beraberinde Hristiyanlığın feodal Avrupa'da sosyo-linguistik olarak da kurulmasını teşkil etmekteydi. Bu bakımdan Latince'nin Hristiyan Kilisenin egemen dili olarak kullanılmaya başlanması süreci, feodalitede Latince'nin İmparatorluğun diğer bölgelerindeki insanların günlük yaşam dili pratiğinden ayrı

kutsal dil pratiği olarak örgütlenmesini ortaya koymaktaydı. Bu nedenle kilisenin dili olan Latince yerel-bölgesel dillerden ayrı ve özerk bir kurum dili olarak kilisenin otoritesini kurmaktaydı. Öyle ki bu durumda yani kilisenin doruğunda sahip olduğu bu güç, hem bütün Avrupa'dan yayılmış olan Latince konuşan bir ruhbanlar topluluğunun varlığından, hem de bu çift dilli enteljansiyanın, halk dili ile Latince arasında kurduğu aracılığın dünya ile cennet arasında bir aracılık olarak yorumlanmasına imkan tanıyan bir dünya tasarımının herkes tarafından paylaşılıyor olmasını mümkün kılmaktaydı.²⁷

Roma Kilisesinin yada bilinen adıyla Papalığın, Avrupa'da bu gücü elinde tutması ya da bu merkezi statüsünü kazanması 4.yüzyılda Hristiyan öğretisi üzerindeki iç tartışmaların sonucu olarak gelişti. Bu tartışmalar Roma Kilisesinin egemen yorum olarak diğer bölgesel kiliseler üzerinde yer alması ve Roma Psikoposunun da diğer bütün psikoposların üzerinde yer almasına yol açtı. Bu bakımdan sonuçta diğer kiliselerin Roma Kilisesine bağımlı bir hiyerarşi ile bağlanmasıyla, Roma Kilisesi kendi teritoryal örgütlenmesini de kurmakta ve feodalitenin en etkili mekansal-organizasyon kurum-modeli olmaktaydı

Batı Roma İmparatorluğunun 5.Yüzyılda yıkılmasıyla birlikte Kilise teritoryal yapılanmasıyla Avrupa'da ayakta kalan tek tesirli ve örgütlü kurum olarak kaldı. Bu kilisenin dünyevi işlerle (özellikle politika ile) ilgilenmesinin önünü açan bir durum yarattı. İşte bu bakımdan Papa I. Galesius için "İmparator Kilisenin efendisi değil bir çocuğuydu."²⁸Ve sonuçta Papalık güçlendikçe ruhani otorite ve dünyevi iktidar kilisenin etkisi altında toplanmaktaydı (Bu durum İmparatorların ya da kralların, tanrının dolayısıyla kilisenin hizmetkarları olması niteliğiyle kralların, Papanın elinden taç giymeleri ile somutlaşmaktaydı.). Bu görünüm Feodal Dönemin sonlarına doğru (12. ve 13 yüzyıllarda) değişmeye başlamaktaydı. Reformasyona geline süreci açan bu görünümde, krallar zaman zaman kilisenin yetkilerine karşı gelmekteydiler. Bu dönemde imparatorluk ve kilise ikilisi birbirlerinin meşru varlık

⁴⁷¹ Köker,Levent;Ağaoğulları,Mehmet Ali, İmparatorluktan Kral Devletine1991 s.92.

²⁷ Anderson,Benedict, Hayali Cemaatler s.30.

nedenleri olduğu kadar, kendilerine ait etki alanlarını da oluşturmaktaydılar. İşte bu açıdan aralarında tartışma konusu edilen başlıca unsur hiyerarşik ilişkiler ve alışlagelmiş yetki tartışmaları olmaktadır. Bu bakımdan, feodalitede birbirine bağımlı olan bu iki gücün uygulama alanları tanımlanmış olsada, her birinin diğerinin sınırlarını aşma konusunda bir eğilime sahip olduğu iki sosyal fonksiyon, ya da bu fonksiyonların kendini gösterdiği iki alan arasındaki çatışma olarak gerçekleşmekteydi.²⁹ Kilisenin hala gücünde olması bu çatışmalı görünümü çokça bastırsada, diğer yandan kilisenin olumsuz nitelik ve uygulamaları özellikle de artan oranda sömürü politikaları Avrupa'dan tepki almaktaydı. Bu nedenle Avrupa'da Kilisenin bu durumunun Hristiyanlık öğretisi ve uygulamasıyla çakışmadığını belirten tarikatlar ve filozof din adamları ortaya çıkmaktaydı. İngiltere'de John Wycliffe ile Bohemya'da Jan Huss' bu adımlara eklendi. İkisinin de ortaya attıkları kilise için reform önerileri, halkın anti-klerikal düşüncelerini körükledi. Bu dönemde İncilin çevirilerini gerçekleştirenler, Hristiyan öğretisinin mevcut kilise pratiğinden ziyade temel olarak kutsal metinlere öncelik vermesini belirtmekteydiler.

Kutsal kitap çevirileri kutsal dillerin (özellikle de Kilise dili olan Latince'nin) statüsünü halk dillerinin yorumuna açarak, halk dillerinin yazı diline dökülüşünü de olanaklı kılmaktaydı. Fakat bunun yanında çevirilerin asıl önemli sonucu kutsal metinlerin dahilinde olmayan kilise kurum-modeli ve kilisenin (ruhani) otoritesinin bertaraf edilmesi demek olan bir sorgulama- yorumu ortaya koymasıydı.

Reformasyona gelen süreçte kilisenin aktüel ve tarihsel gücü yeni bir gerçeklikle, özelliklede toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı ile karşılaşırken, reform yorumları bu realiteye güncellik kazandırmak olarak belirmektedir. Bu bakımdan özellikle günlük yaşam alanında sosyo-linguistik ifadeler kendini bu yeni durumun ifadeleri ve sözcük blokları olarak ortaya koymaktaydı. Bu nedenle Reform Hareketleri sosyal pratikle ilişkili olarak toplumsal ilişkiler alanında yaşanan yeni nesnel durumun kendine baz alacağı kutsal kitap yorumlarını seçip çıkarması

²⁸ Şenel,Alaeddin, Çağdaş siyasal Düşünceler Tarihi s.292.

²⁹ Guenon,Rene,Maddi İktidar Ruhani Otorite 1991 s.32-36.

demekti. Bu bağlamda Reform hareketleri batı uygarlığının laik karakterinin belirmesini belirginleştirmiş olarak bu süreci oldukça etkilemiş ve bu sürece dinsel bir yorum kazandırmıştır. Marx'ın ifadesiyle nesne-l durumun varoluşunda Luther dini imanı gerçek dünyanın özü olarak tanırken ,din duygusunu insanın içsel özü durumuna getirerek dışsal din duygusunu kaldırmış laik (burjuva) dışında var olan rahipleri yadsımıştır.³⁰

Toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı çerçevesinde, dinin kamusal alandan, özel alana çekilişini belirten bu ifadesi ile Marx, dışsal din duygusunun ortadan kaldırılışı ile kamusal bir olumlama olarak dininde kaldırıldığını belirtmekteydi. Hristiyan tebanın kilise otoritesinin dinsel dolayımından serbest bırakılması olarak ortaya çıkan protestanlık ve laikleşme, dinin toplumsal yaşamdan insanların iç yaşamlarına çekilmesi olarak antropolojik bağlamda dini özel alan ilişkisi olarak kurmaktaydı. Şüphesiz Luther'in antropolojik bağlamda belirttiği protestanlık anlayışı, Marx'ın tabiri ile paganizm olarak katolikliğe karşı çıkmaktaydı³¹

Marx'a benzer şekilde M. Weber içinde Protestan ahlak ve kapitalizm arasındaki ilişki oldukça barizdi. Bu barizlik Weber'in üzerinde durduğu kapitalistleşme süreci ve bu süreci ortaya çıkaran niteliğin, protestan ahlak ilgisi üzerinden gerçekleştiği şeklindeydi. Bu bakımdan protestanlığın öte dünya ilgisi olarak bu dünyada aktif bir bulunuşu ifade eden bu dünya ilgisi günlük yaşamda meslek olarak belirmiş ve meslek kavramının ifadesi insanın yeryüzündeki uğraşı olarak tanrı katında yararlı aktif bir iş üretme anlamında insanın “cüz'i irade”sine sahip olması demekti. Bu bağlamda protestanlıkta çalışma anlayışı ile işin ve kapitalizmin kültürel anlamda antropolojik dünyasallığı söz konusu olmaktaydı. Weber'e göre toplumsal pratik ve sosyo-linguistik ifade olarak meslek sözcüğü, tarihi olarak kültür dilleri içinde izlenirse, herşeyden önce şu görülmekteydi: Büyük çoğunluğu katolik olan halklar (yaşamın amacı ve çalışma olarak) meslek denilen benzer bir ifadenin vurgusunu eski çağ klasikleri kadar az bilmekteydiler. Fakat

³⁰ Marx , Karl, 1844 El Yazmaları 1994 s. 164.

³¹ Marx Karl , a.g.e. s.64.

protestan olan halkların hepsinde kavram belirgin olarak vardır. Bu durumda sözkonusu olan meslek sözcüğü, sözü edilen dillerin etnik özelliklerinden dolayı çıkmadığı, fakat sözcüğün anlamının incilin (tarihsel toplumsal bağlamdaki) çevirisinden kaynaklandığı ve dolayısı ile çevirinin (antropolojik) ruhundan kaynaklanan bir durum olduğuydu. Bu bakımdan sözcüğün anlamı ve düşüncesi tamamen reform ürünü olmaktaydı.³² Meslek sözcüğünün ifade ettiği durum, şüphesiz reformun feodal sistemden olan farklılığını belirtmektedir. Bu nedenle meslek kavramının ortaya çıkışında beliren yorum, maddi ve ideolojik-söylemsel niteliğiyle halk dilinde maddi sosyo-linguistik ifade olarak, kendi sözcük bloku ve anlam kamusu ile feodalite ve dolayısıyla kilisenin hegemonyasının kırılmasında pratik ifadesi olmaktaydı.

Dinin kamusal alandan, özel alana çekilişini belirten Reformasyon, Marx'ın ifadesi ile dışsal din duygusunun ortadan kaldırılması ile birlikte kamusal bir olumlama olarak pagan-dışsal din duygusunun ortadan kaldırılması demektir. Bu bakımdan reformun din ifadesi ve somutlaşması, antropolojik bağlamda insan varlığının antropolojikleştirimi olarak özel alan ve din ilişkisi olarak gerçekleşmekteydi (Bu durum din duygusunun kamu vicdanında çekilmesi demektir). Bu çerçevede Hristiyan tebaa ve insanın kilise otoritesinin dinsel dolayımından serbest bırakılması olarak Protestanlık, dinin toplumsal yaşamdan insanların iç yaşamlarına çekilmesi olarak antropolojik bağlam anlamında gerçek dini kurmaktaydı (Bu bakımdan laikleşmenin rasyonel olarak başlatıldığı yerde laikleşme irrasyonel olarak ortadan kaldırılmaktaydı).

Dinin kamusal yaşamdan insanların iç yaşamına çekilmesi, toplum alanında Mutlak Monarşilerin kilisenin egemenliğinden çıkmasına büyük olanak verdi. İnsanların toplumsal yaşamı artık dinle değil de, sosyo ekonomik- unsurlar ve bağlarla özellikle de siyasal bağ ile kurmaları söz konusu oldukça, mekansal ölçekte bu yeni siyasal bağ ulusal olarak gelişmekteydi. Kaldı ki bu oluşumun, siyasal kamusu da burjuva sınıfı ile birlikte gelişmeye başlamıştı. Bu gelişmelerle dinsel

³² Weber, Max, Protestan Ahlak veKapitalizmin Ruhu 1989 s.69-70.

teba, Evrensel Hristiyan Kilisesi'nin bir üyesi değil siyasi iktidarı elinde tutan kral-devlet ile onun ulusal nitelikteki yeni kilise örgütlenmelerinin birleşmesiyle oluşan dünyevi siyasal topluluğun üyesiydiler.³³ Dinsel olanın dünyevi olana bağımlı olduğu bu yeni durum, ulus devletlerin gelişmesinin başat eksenini oldu.

Reformasyon bu gelişimi ile aşağı yukarı Avrupa Hristiyan nüfusunun dörtte birini barındıran bölgelerde dinsel alanda alt üst oluşlara neden oldu. "İngiltere, İskoçya, İsveç, Norveç, Danimarka kralları ve Kuzey Almanya ve Bohemya Monarkları Roma kilisesinden ayrılarak, dini denetimleri altına aldılar. Buralarda kilisenin topraklarına, mallarına el konularak, mülkiyet ve gelirde büyük bir paylaşım meydana geldi. İngiltere'de manastırlar ilga edildi. Bunlara ait toprak, bina, menkuller krallığın eline geçti. Almanya da prensler kiliseyi mülksüzleştirirken İsveç'te de kral kilise topraklarına el koydu.³⁴ Feodal mülkiyetin özel mülkiyetin konusu olduğu ve özel mülkiyet ile zenginliğin özel alana katıldığı bu gelişmeler (ilkel birikim süreci) ile birlikte, reformasyon aşağıdaki sonuçları ortaya koydu:

1) Reformasyon Evrensel Hristiyan dinsel birliğine (universitaya) karşı, ulusal birliklerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Bu nedenle kişi artık kilise ve dinsel toplulukla değil, mekansal olarak kral-devletin sahip olduğu, sınırları belli bir coğrafi birliğin üyesi ve uyruğu olarak tanımlanmaktaydı.

2) Reformasyon sonucu dinsel dünyanın fragmente olmasıyla merkezi krallıkların devletleri ve coğrafyaları da ulusallaşmaktaydı. Çünkü devletlerin teritoryal egemenliği, coğrafya üzerinde politik-iktidar olarak söz konusu olmaktaydı.

3) Reformasyonun okur-yazarlık ve kitaba bağlılık yönünde yaptığı baskı talebi, rahiplik kurumuna saldırısı, bireyciliği ön plana çıkartması ve kentli nüfusla olan bağlarıyla bu süreç reformasyonu, ulusçuluk çağına yol açan toplumsal özellik

³³ Köker, Levent; Ağaoğulları, M. İmparatorluktan Kral Devlete s.143.

³⁴ Heaton, Herbert, Avrupa İktisat Tarihi 1993 s.198.

ve davranışların habercisi yapmaktaydı.³⁵ Bu bakımdan Reform hareketleri Feodalite-Kilise kırsal egemenliğine dayalı kurallara karşılık, kentlilerin (burjuvazinin) dinsel davranış kalıplarına getirdikleri bir revizyondur (bu revizyon antropolojik bağlamda gerçekleşmekteydi.). Bu bakımdan Reformasyon özellikle Burjuva, Prens ve kente dayalı bir ürün olmaktadır.³⁶ Bu açıdan Reformasyon sonrası beliren ulus devletlerde bu nitelikleri ile birlikte kentli karakterde belirmektedir. Kilise ve imparatorluğa karşı kralların özellikle tüccar, zanaatkarlar ile ittifakı, dinin ticaret ve ekonomi üzerindeki etkilerini tamamen zayıflatmaktaydı. Bu bakımdan Reformun din savaşlarında Protestan halkın kral ile birlikte kilise ve imparatorluğa karşı savaşmaları, ulusal birliklerin evrensel kilise ve imparatorluğa karşı ortaya çıkışlarında somut bir pratik bağlamı ortaya koymaktaydı. Bu pratik bağlam üzerinde ulus devletin icracıları ve onun coğrafyasını kuranlarda kral ile birlikte tüccar ve zanaatkar burjuvalar olmaktadır.

Sonuçta yeryüzü ile insan arasındaki dünyevi dolayımın siyasette devletle, günlük yaşamda ise meslek ile kurulduğu reform hareketlerinin egemenliğiyle sonuçlanan durumda politik olarak ortaya çıkan şey, iktidarı elinde tutan prens ile ulusal nitelikteki yeni kilise örgütlenmelerinin birleşmesiyle dünya üzerinde iktidarın tekleşmesi olmuştur. Böylelikle Reformla birlikte beliren olgunun adı dinsel olanın dünyevi olana bağımlı olması anlamında dünyevileşmeydi. Bununla ilişkili olarak Reformun bir diğer sonucu ise eski Roma'dan beri süregelen yönetimin ilkesi olarak otorite (auctaritos) ile yönetimin uygulanması anlamında olan iktidar (potestos) arasındaki ayırımın ortadan kaybolması ve prenste iktidarın çıplak bir nitelik alması ve doğrudan zor kullanma tekeli olarak anlaşılmasıdır.³⁷ İktidarın bu anlamda somutlaşması, devletler için "Modern toplumsal örgütlenmenin temel özelliği olan en üstün ve devredilemez tek güç olarak egemenlik özellikle de teritoryal egemenlik kavramının belirmiş olması demektir. Üstelik bu çıplak iktidar dinsel olanı kendi içinde eritmiş bir ulusallık bağlamına sahip olarak, ulusal coğrafyanın kuruluşundaki temel teritoryal iktidar uygulayımını gerçekleştirmektedir. Bu uygulamada

³⁵ Gellner, Ernest, Uluslar ve Ulusçuluk s.82.

³⁶ Heaton, Herbert, a.g.e. s.199.

Reformasyon tanrı kulu insanı, somut bir gücün hükümdarın kuluna dönüştürmek şeklinde sonuçlanarak, kişiyi devletin iktidarına konu olarak oluşturmaktaydı.³⁸ Bu bakımdan M. Weberin ifadesiyle Reform, kilise otoritesinin yaşam üzerinden tümüyle kaldırılması olmayıp, otorite biçimin farklı bir anlamda değiştirilmesidir. Bu değişiklik ise kısaca, yalnızca biçimsel olan otoritenin, özel ve toplumsal yaşamın bütün alanlarında gözlenebilir ölçüde etkili olan sonsuz derecede güçlü ve bütün yaşam biçimine etkisi olan başka bir otoriteye yani devlet iktidarına yerini bırakmasıydı.³⁹ Dolayısıyla Reformasyonun başardığı asıl iş dinsel Evrensel Birlik yerine yeni bir topluluğu, devlet ve coğrafi-ülke ilişkisi olarak kurması olmuştur.

Reformasyondan sonra konumuza iktidar ve egemenliğin devlet organizasyonu biçiminde doğrudan uygulandığı ve yapılandığı bir mekanın (ulusal coğrafyanın) belirmiş olması açısından oldukça önemli bir yer tutan Merkantilizm ve onu ekonomi politikalarına bakalım

1.2. Mekanın Ekonomi-Politik Durumu

Gelişmekte olan kapitalist ilişkilerin toplumsallığı ile birlikte merkantilizm, gerek devlet gerekse de ülke nüfusunun ilişkisini mekansal bir ilgide gözetmesi ve sınırları açık seçik saptanmış devletin politikası olması kadar, sivil toplum çerçevesinde devletin temel ekonomik politikasını da kurmaktaydı. Bu bakımdan siyasi iktidarın, yalnızca Tanrının onayına değil halkında (özellikle burjuvazisinde) onayına ihtiyaç duyulmasının gerçekleştiği dönüm olması açısından Merkantilist dönem, başta iktisat ve siyaset bilimi ve sosyal ve beşeri bilimlerin kavramlarının doğuşuna da kaynaklık etmekteydi.

Merkantilizm kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde ticaret yapan şehir siyasalarının teritoryal devlete doğru genişlemesiydi yada Heckscher'in belirttiği

³⁷ Köker,Levent; Ağaoğulları,M. İmparatorluktan Kral Devlete s.145-46.

³⁸ Akal,C.Bali,Sivil Toplumun Tanrısı s.88.

³⁹ Weber,Max,Protestan Ahlak veKapitalizmin Ruhu 1989 s.32.

şekliyle şehir ekonomisinin ulusallaşmasıydı. Bu şekliyle ticaret yapan şehir siyasalarının teşkil ettiği eski hareket üsleri genişleyerek devletlerin geniş bölgelerini kapsamaktaydı. Kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsallaşmasıyla teritoryal entegrasyon süreci içinde gerçekleşen ulus-devlet, bürokratik kurumlarıyla ve giderek artan mali ihtiyaçlarıyla ekonomi-politikayı hızlandırarak bir ulusu ve mekanı inşa etmekteydi.⁴⁰ Devlet kanunlar, kararnameler, yönetsel uygulamalarla ekonomi açısından düzenlemeler yapması ve müdahale, denetim göstermesiyle, yeni ekonomi politiğin ilk icracı kuruluşu olmaktadır. Bu faaliyetler çerçevesinde ekonomi-politik adıyla yayımlanan ilk eserde Fransız merkantalistlerinden Antonie de Montchretie'nin 1615'te yayınlanan kitabıydı.

Merkantilizm kavramı için Adam Smith, 16. yüzyıldan 18.yüzyıla kadar olan siyasetleri incelediğinde, bu çabaları ifade etmek üzere kullanmıştır. Kavram modern çağın başlangıcında devletin ekonomik kaynaklar hazinesi yaratma, çeşitli faaliyet dallarını teşvik etmesi, diğer ülkelerin endüstri, ticaret veya gemilerine bağlılığın azaltılması, milli gelirin artırılması ve buna bağlı olarak güçlü devlete yakışır mali ve askeri bir sistemin kurulması çabalarını ifade etmek üzere kullanılmaktaydı.⁴¹ Kaldığı bu bakımdan A.Smith'in 'Ulusların Zenginliği' adlı eserinde, ulus açıkça belli bir teritoryal devletten başka bir anlam taşımamaktaydı.⁴²

Merkezi devletin kurulduğu dönem olarak merkantalist dönem, ekonomi politik ilgi çerçevesinde geniş bir yelpazede bu uygulamaları bir mekansal organizasyon olarak kurmasıyla, ulusal coğrafyanın somutlaşması demek olan bir mekanı teşkil etmekteydi. Bu bakımdan merkantalizm, devlet iktidarının pratik mekansal ifadesini bulduğu uygulamalar ve politikaların ortaya çıktığı dönemdi.

Merkantilist dönem, ulusal coğrafyanın kuruluşunda kent merkezli kapitalist ekonomiyi kırsal bölgelere yayması ve halkı ekonomik olarak ta harekete geçirmesi veya pazarda karşı karşıya getirmesiyle, toplumsal alanda ticaret burjuvazisinin

⁴⁰ Habermas,Jurgen,K.A.Y.D.s.79.

⁴¹ Heaton,Herbert,Avrupa İktisat Tarihi s.204.

ulusal bir sınıf niteliği kazanmasını hızlandırmaktaydı. Bölgelerarası ticaretin başta burjuvaziye birleştirmesi yanında bir başka önemli rolü daha oldu ki, bu da "ülkesel alanda" mekansal düzenlemeyi bir anlayış ve mekan pratiği olarak ön plana çıkarmakta olmasıdır. Bu bağlamda standart ölçü ve tartı birimleri kurulmakta , ülkenin bütünü için tek bir nakit sistemi getirilmekte, iç gümrük ve geçiş rejimleri kaldırılarak malların bir bölgeden diğerine geçişinin engelleri silinmekte, yollar ulusal bir plan içinde düşünülmekte ve nehirler kanallar ile birbirine bağlanmakta ve ortak zamanın ulusal ayarlanması söz konusu olmaktaydı.⁴³ Kısaca iç pazarın ya da ulusal pazarın kurulması demek olan bu faaliyetler, ulusal coğrafyanın kurulmasının da en çarpıcı ifadeleridir.

Merkantalizm içe dönük yönüyle yerel-ulusal düzeyde ekonomiyi kısıtlayan unsurları ortadan kaldırırken, iç pazarla ya da ulusal pazarla özdeşleşen ulusal ekonomi alanın ülke kavramı ile ilişkili olarak ortaya çıkmasını sağladı. Bu dönemde manifaktürle birlikte uluslar rekabet ilişkileri içine girdiler, koruyucu gümrükler ve yasaklar ve hatta savaşlar yoluyla sürdürülen ticaret siyasal bir anlam kazanmaktaydı. Manifaktür ulusal pazar üzerinde koruyucu vergiler, sömürge pazarında tekel imtiyazlarıyla ve dışarıda olabildiğince faklılaşan gümrüklerle sürekli olarak korunmaktaydı. Ülkede üretilen hammaddenin işlenmesi kolaylaştırılmakta ve bazen de üretilen hammaddenin ihracatı yasaklanmakta, ithal edilen maddeler ise yüksek gümrük duvarlarıyla engellenmekte ve ülke üzerinde merkezileşme gerçekleşmekteydi.⁴⁴ Bu bağlamda ülkesel-ulusal ekonomi çerçevesinde hükümetler, halklarının endüstri, ticaret ve gemicilik faaliyetleri ile yakından ilgilenmeye başlamışlar ve temel ekonomik ilgiyi ve siyasayı ülkeye değerli maden ve para çekme olarak saptamışlardır.

Parayı ve değerli madenleri gözetken bir birikime dayanan Merkantalist politika, devletin ülke sınırları içinde bunlara sahip olmasını ileri sürerken, devletin gücünü ve kaynağını servette bulduğunu, servetin ise değerli madenlerden

⁴² Hobsbawm, Erich. J Milletler ve Miliyetçilik s.41.

⁴³ Heaton, Herbert, Avrupa İktisat Tarihi s.204.

⁴⁴ Marx, K; Engels, F. Alman İdeolojisi, s. 83-85.

oluşturduğunu belirtmekteydi. Bu bakımdan ulusal servet anlayışını ön plana çıkartan Merkantalistler, ulusal ekonomilerin ilk örneğini verdikleri kadar, izledikleri politikalar ve aldıkları tedbirlerle bunun ilk uygulayıcıları da olmaktaydılar.⁴⁵ Bu bakımdan izledikleri politikaların temel hususları:

- mamul maddelerin ihracatını arttırmak
- hammaddelerin ihracatını azaltmak
- yaşamsal olan hammaddelerin dışında ithalatı yasaklamak ve böylece ticaret dengesini ulusal devlet lehine çevirmek şeklindeydi.⁴⁶

Merkantalizmle birlikte mekansal ilişki olarak devlet ve ekonomi ilişkilerinin ulusal servet anlayışı çerçevesinde kurulması, devletin mekansal ölçekte ekonomik-politik istihdamı olması kadar, devlet ekonomisi-politiğin konusu da olmaktaydı. Bu ilişkiler çerçevesinde iyi örgütlenmiş bir yönetim sistemi ve iktidarın mekansal inşası ve dağılımını sağlamak gerekmekteydi (Yani devletin mekansal olarak inşası). Merkantalizm tam da bu açıdan modern devletin belirlediği bir dönemin uygulama politikasıydı. Bu bakımdan iktidarın belli bir coğrafi ölçekte aldığı ülkesel düzenlemeler, devletin teritoryal uygulanması şeklinde somutlaşmaktaydı.

Merkantalizm ile merkezi kamu gücü olarak devlet düzenlenmesi, kral halk ilişkisi yerine, devlet-halk (özellikle de burjuva sınıfı) ilişkisi olarak gündem oluşturmaktaydı. Bu bakımdan yeni ortaya çıkan toplumsal alanda burjuva sınıfının yükselmesiyle birlikte, iktidar kralın şahsından çıkarak uygulama olarak bir devlet fonksiyonuna, yani toplumsal alana inen ve bir düzenlemeyi meydana getiren bir işleve yada kısaca kamu gücüne dönüşmekteydi. Söz konusu olan devlet fonksiyonu bir taraftan idari ve adli olmak üzere ikili bir nitelik taşıırken, diğer yandan da askeri bir nitelik taşımaktaydı.⁴⁷ Bu bağlamda devlet düzenleyici ve dengeleyici bir toplumsal fonksiyon olarak içeride (ülkede) düzenin ayakta kalmasını sağlamak zorundayken, dışarıda da (ülke dışında) sosyal düzenin güvenliğini öteki-dış devletlere karşı sağlamak göreviyle ortaya çıkmaktaydı.

⁴⁵ Kazgan, Gülten, İktisadi Düşünce 1994 s.38.

⁴⁶ Sander, Oral, Siyasi Tarih(1) 1990 s.56.

Sivil toplumun nesnel ilişkileri ve toplumsal alan ile iktidarın kamu gücü olarak devlete dönüşümü ve devlet aygıtının kralın iktidarından özerklik kazanarak kamu alanında örgütlenmesi, kralın iktidarından çok devletin toplumsallığını ve toplumsal olandaki merkezi işlevini ve iktidarını ortaya çıkartmaktaydı. Bu açıdan Merkantalistler devleti sivil toplumla ve özellikle yükselen ticaret burjuvazisiyle birlikte değerlendirmekteydiler. Çünkü Merkantilistlere göre sadece ticaret ile uğraşan burjuvalar ortak gönenci (commonwealth'i) meydana getirmekteydi. Bu durumda Merkantilist politikalarla sınırları içeriye ve dışarıya karşı kesin olarak belirlenmiş bir coğrafya, devlet sivil toplum ilişkisi olarak kurulmaktaydı. Bu bakımdan kapitalizmin merkantalizm aşaması ile birlikte ortaya çıkan şey, üyeler arasındaki bağın dinsel değil de artık doğrudan ekonomik ve siyasal nitelikte olduğu bir devlet kavramının ortaya çıkmasının belirginlik kazanmakta olmasıydı.⁴⁸ Bu açıdan Merkantilizm ile birlikte ekonomi alanında gelişen bir toplum, yani burjuva-kapitalist toplum belirginlik kazanmaktaydı. Merkantalistler için burjuvazinin devlet ile ilişkili (devlet ilişkisi) olarak görülmesinin nedeni, Merkantalistlerin devlet maliyesi için öngördükleri faaliyetleri ulusal anlamda ve alanda gerçekleştiren sınıfın burjuvazi olması nedeniyledi. Bu bağlamda ülkeye değerli madenleri çekme işini ve ihracat yapma karşılığında ülkeye para getiren burjuva sınıfından başkası değildi. Kapitalist sistemin yükseldiği 16. ve 17. yüzyıllarda burjuva sınıfı toplumsal alanda nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınıklığını her geçen gün biraz daha ortadan kaldırmış, nüfusu biraraya toplamış, ve üretim araçlarını merkezileştirmiş olarak dağınık feodal mülkiyeti yoğunlaştırmaktaydı.⁴⁹ Burjuva sivil toplumun ortaya koyduğu bu değişimlerin zorunlu sonucu politik merkezileşme oldu. Bu bağlamda Burjuvazinin ulusal alanda devletle olan ilişkisi ve ilgisi kralın iktidarını sarsması da zor olmadı ve bu bakımdan burjuvazinin ulusal alanda devlet iktidarı için ilk ulusal mücadeleyi gerçekleştiren sınıf olması da merkantalist dönemde gerçekleşti (İngiliz Devrimleri ve sonrasında Fransız Devrimi).

⁴⁷ Guenon,Rene, Maddi İktidar Ruhani Otorite s.24.

⁴⁸ Denis, Henri, Ekonomik Doktrinler Tarihi 1991s.104.

⁴⁹ Marx,K; Engels,F. Komünist Manifesto s.47

Bu bakımdan merkantal sistem, burjuva-devlet tarafından düzenlenen, ticaret yoluyla sömürü sistemi demektir.⁵⁰ Dünyanın diğer bölgelerinin sömürgeleştirilmesi batılı ulusların girdiği ticaret savaşımını destekleyecek yeni kaynaklar sağladı ve bu yüzden sömürü sistemi küresel ölçekte genişledi. Ticaretin siyasallaşması çerçevesinde batılı uluslar yarattıkları dünya pazarını paylaştılar ve sömürgeler birer hammadde kaynağına ve pazar ilişkisine dönüştü.

Merkantalist sistem ile ortaya çıkan başat ilgi devlet oldu. Bu açıdan merkantalist sistem kısaca devlet ve ekonomi politiğin biraradalığıydı. Bu iki alan en belirgin niteliklerini kapitalist sistem içinde bulmaktaydı. Bu nedenle Merkantalizm apaçık olarak devlet ve kapitalizm arasındaki ilişkinin gerçekleştiği bir tanımlamaydı. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, devleti kapitalist üretim tarzının bir nesnesi ve konusu olarak çok iyi gören merkantalistler, bu mevzunun ilişkisinin burjuva sivil toplumun nesnel şartları-toplumsallık ile somutlaştığını da çok iyi görmüşlerdir.

Merkantalistlerin devlet ilgisi ampirik bir devlet bilimini ortaya çıkarmaktaydı. Öyle ki merkantilizmde devlet (state) somut bir durum ifadesi (state) olarak belirlemek ve istatistiği tutulmaktaydı (istatistik ve devlet kavramlarının durumsal ortaklığı ve ifadesi). Bu çerçevede yönetim için veri teşkil etmesi açısından, zenginliğin, nüfusun, mal vb. istatistiğinin çıkarılması, ile bir takım ampirik verilerin toplanması ve durum raporları devlet nesnesi için gerçekleştirilmekteydi. Merkantalistlerin bu devlet anlayışında devlet, kendi başına var olan bir nesne olarak ortaya çıkmakta ve bu biçimi ile devlet kendiliğinden bir nesne düzeni olmaktaydı. Bu nesne düzenine ilişkin siyasal bilgi, insanların haklarıyla değil, yönetilmesi gereken devletin yaratılışıyla uğraşmaktaydı. Bu yeni devlet anlayışında, yönetim ancak devletin gücü biliniyorsa olanaklıdır ve buda ancak bilgiyle elde tutulabilmekte ve bu çerçevede bilgi, iktidar ilişkisi için elde edilmekteydi. Bu bağlamda devletin karakterini ve bu karakteri genişletme yollarını ve bilgisini bilmek kadar, öbür devletlerin gücünü karakterini ve bilgisini de bilmek

⁵⁰ Dobb, Maurice, Kapitalizmin Gelişimi 1994 s.189.

gerekmekteydi. Bu çerçevede her şeyden önce merkantalist politikada yönetilen devlet öteki devletlere karşı korunmalıdır. Bu nedenle yönetim için özgün bir takım bilgiler zorunludur, yani devletin gücüne ilişkin somut titiz düzgün bilgiler gerekli olmaktaydı. Nedensel-lik çerçevesinde varlık –sebebi- olarak devlet rasyonalitesine özgü yönetme sanatı ve zihniyeti, bu uğrakta politik aritmetik denen istatistik konusu ve bilgi alanının gelişimine sıkı sıkıya bağlı olmaktaydı.⁵¹

Bir bakıma merkantalistleri ilk devlet ‘bilimcileri’ yada devlete ilişkin iç ve dış istihbarat bilgisi çerçevesinde, teknokratlar olarak da görebiliriz. Bu şekliyle merkantalistler ülke içi ve ülke dışı ayrımı üzerinde istatistiği istihbarat bilgisi olarak, özellikle dış ticaret ve onun göstergesi olan dış ticaret bilançosu ile ilişkili olarak konumlandırmaktaydılar. Bu hususta rakamların toplanması, yada kısaca istatistiklerin incelenmesiyle ilgilendiler. Bunu da kendilerinin Politik Aritmetik dedikleri bir alanda yapmaktaydılar. Politik aritmetik, siyasal donanımın gerektirdiği bilgi- istihbarat- olarak, başta devletin veya başka devletlerin güçlerine ilişkin istatistikti.⁵² Bu anlayış çerçevesinde merkantalistlere yakın duran Sır Wilhelm Petty bu dönemde ‘Political Arithmetic’ isimli eserinde, karşılaştırmalar için kelimeler yerine rakamlar ve ölçüler kullanılıyordu. Yine bu dönemde Gregory King İngiltere'nin nüfus trendi, milli gelir, ve servetiyle ilgili kaba taslak da olsa birtakım hesaplar yapabiliyordu. Merkantalistlerin ölçme, rakamlarla ilgilenme nedenleri, somut bir düzenin nesne ifadesi olarak gördükleri devlete, bu düzenin ifadesini belirten ve ölçen sayı ve ölçümlerle (istatistiki verilerle) belirterek müdahil olma. Bu açıdan merkantalistler bir iktisat politikasını iktidar ve istihbarat sistemi şeklinde kurarak, devlete yol göstermeye çalışmışlardır.⁵³ Bunuda ulusal servet ve güç için yapmaktaydılar. Bu çerçevede ulusal servet kavramının kendisi 17. ve 18. yüzyıl iktisatçılarınca devlet için yaratılmakta ve devletin gücü servetle ölçülmekteydi. Servetin kendisini ve onun üretimini devletin nihai amacı kılan ve devleti yalnızca

⁵¹ Michel ,Foucault; Benin Yapımı s.57

⁵² Foucault, F. A.g.e. s.57.

⁵³ Kazgan, Gülten, İktisadi Düşünce, s.38.

servet üretme aracı olarak gören bu anlayışta, servet ya da zenginlik merkantalistler için devlet kudretinin kaynağıydı⁵⁴ .

Sonuçta merkantalizm ekonomik-politik olarak iktidarın konusu olan bir mekanı gözler önüne sermekteydi. Feodalitenin bölgesel mahaller anlayışından farklı olarak, merkantalizmde kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsallaşması ölçeğinde iç ve dış sınırları belli bir coğrafya olarak beliren devletler, birbirlerini sınırlarının dışındaki öteki olarak belirtmeleriyle, ulusal coğrafyanın kuruluşunu devlet-ülke olarak kurmaktaydı. Merkantalist dönem, devletin ve toplumun ulusal karakteristiklerinin tesis edildiği bir fiili durum olmasıyla tarihsel yeri oldukça belirgindir.

Ulus devletin mekan-uzam ilişkisi olarak geliştiği coğrafik seyre merkantalizm ve Sir Wilhelm Petty aracılığıyla geçebiliriz. Bu geçiş, coğrafyanın sosyo-politik anlam boyutunu bize sunması kadar, bu iki alanın yeni toplumsal ilişkilerin maddi varlığı ile ilişkili olarak nasıl birbiri içine girdiğini ve iktidar konusu olarak devleti nasıl yapılandırdığını bize sunacaktır.

1.3.Politik Coğrafya:Mekan ve Varlık Politikası

Coğrafya geç gerçekleşen bir sosyal bilim olmasına (20. Yüzyılda) karşılık, coğrafyanın adı konulmamış bir ilgi çerçevesinde politika ve felsefe ile nasıl sıkı ilişkili olduğunun seyrini sunmamız, tamamen konu başlığımızın (ulus devlet ve coğrafyanın kuruluşunun) bu ilgi çerçevesinde ifade edilmesi nedeniyledir.

Çağdaş coğrafya disiplini içinde Beşeri Coğrafyanın bir kolu olan Politik Coğrafyanın konusu, siyaset bilimi ve coğrafyayı kapsayarak coğrafya ile politika arasındaki karşılıklı ilişkiyi analiz etmektedir.⁵⁵ Bu analizin zemini elbette ki sosyal

⁵⁴ Marx, Karl, Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı, s.246.

⁵⁵ Prescoot,J., Political Geography 1972 s.2-3.

gruplar ile teritoryalleri arasındaki karmaşık ilişkilerdir. Bu ilişkileri içeren politik organizasyonların (politik birlikler ve devletlerin) somutlaştığı alan olarak politik mekan, tüm devlet tarihlerinde karşılaşılabilen bir olgudur.⁵⁶ Bu açıdan Politik Coğrafyanın tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir diyebiliriz. Biz burada belli bir tarihsel döneme özgü olarak merkezi ulus devletle ilgisi bakımından politik olarak kurulan bir coğrafyayı yani ulusal coğrafyayı, incelediğimizden dolayı diğer örnekleri (örneğin imparatorlukların politik coğrafyasını) almıyoruz. Kaldı ki ulusal coğrafyalar, imparatorlukların çözülmesine müteakip olarak beliren devlet coğrafyaları olmaları ve içinde bulunduğumuz temel mekansal durumu ve duruşu tarihsel olarak kurması açısından, hala fiili bir mekan ilişkisi ve durumudur.

Özellikle politik organizasyonların mekansal pratikleriyle ilgili olarak politik coğrafya konusunu iki şekilde sunar:

- 1- Devletlerin varoluşunun eleştirel coğrafi analizi, ile devletlerin değişimi ve dünyanın siyasi haritasının yeniden biçimlendirilmesi
- 2- Devletin teritoryal sınırlanması şeklindedir.⁵⁷

Bu iki konu ilgisi, bugün için ulus devletlerce paylaşılan yeryüzünün fiziksel haritasının, siyasi haritaya çevrilmesi ifadesidir, bu açıdan yerkürenin ulus devletlerce fragmente olması tarihi, bize ulusal coğrafyanın kuruluş tarihini de vermektedir. Bu pratiğin belirmesi elbette ki kapitalizmle ilişkili belli bir tarihsel gelişme ve maddi hayat koşullarının nesnelliği içinde anlam kazanmakta ve bu anlam bir mekanı da inşa etmektedir. Bu açıdan bir teritoryal iskan pratiği olarak beliren ulusal coğrafyanın politik antropolojisine değinmeden önce, bir anlama olarak politika ve coğrafya ilişkisi ile konuya devam etmek yerinde olur.

Belirttiğimiz gibi merkantalizmde üretim ilişkilerinin ekonomi-politik ilgileri çerçevesinde somutlaşan bir mekanın önemi, devletin ülkesi olarak ön plana

⁵⁶ Goublet, Y.M., Political Geography 1955 s.7.

⁵⁷ Goublet, Y.M., a.g.e. s.7.

çıkıyordu. Bu dönemin merkantalist yazarları ülkelerine ve devletlerine bağlı olup görüşlerini ulusal ekonomi ve politikalar bazında devlete sunmaktaydılar ve bilgiyi de bu açıdan elde etmek için çalışmaktaydılar ve sonuçta edindikleri bilgileride devlet için kullanmaktaydılar. Bu çabalar sonucunda merkantalistler kapitalist rekabet içindeki (güç için zenginliği biriktiren) devlete, ulusal bir politika için coğrafik perspektifler önermekteydiler. İşte bu faaliyete denk gelen uygun isimlerden biride daha önce belirttiğimiz ve Marx'ın İngiliz ekonomi politiğin babası olarak adlandırdığı Sir Wilhelm Petty dir⁵⁸. W.Petty'nin 'Politikal Anatomy of Ireland' adlı çalışması bir çeşit coğrafya çalışmasıydı. Petty bir devletin, coğrafya, nüfus, ekonomi ve politik kontrol üzerine yoğunlaşması gerektiğini belirtmekteydi.⁵⁹

Ulusal coğrafya vurgusuna giden yolda Avrupa'da merkezi ulus-devletlerin mekansal örgütlenmesinin gerçekleştiği merkantilist dönemde, kapitalizmle birlikte gelişen yeni hususlar, ağırlıklı olarak merkezi devletin konuları olan kar, kazanç, pazar, sermaye zenginlik, vb. olarak gerçekleşmekteydi. Kapitalizmin merkantilist aşaması devletle birlikte devletin bu mekanda ekonomi politik bir icracı olarak yapılanmasını ve durmasını sağlamaktaydı, bu çerçevede devlet, mekanın ekonomi-politik ilişkisi olarak kurulmaktaydı.

Teritoryal bazda ülke toprakları ve nüfusun iktisadi anlamda kaynak dolayısıyla zenginlik teşkil eden değerlendirme sisteminin feodalizmden kapitalizme geçişle birlikte farklı kriterler bazında öne çıkması, doğmakta olan ekonomi-politiğin konularını da açmaktaydı. Bu konuların somutlaştığı temel ilgi alanı belirttiğimiz gibi devleti. İşte bu dönemde merkezi devletin güçlü düşmanlarına karşı dayanıklı bir içerikle ortaya çıkması için Petty pozisyon, genişleme gibi mekansal stratejiyi gözetken kavramlar kullanmaktaydı.⁶⁰ Bu kavramlar jeopolitiğin kavramları olarak sonraki yüzyıllarda özellikle ulus devlet sisteminin tamamlandığı 19. ve 20. yüzyılda yeniden değer kazanacaktı.

⁵⁸ Marx, Karl, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, s. 69-71.

⁵⁹ Goublet, Y.M., a.g.e. s.7.

⁶⁰ Goublet, Y.M., a.g.e. s.7

Rekabete dayanan kapitalist sistemin, ulus-devletlerin rekabeti çerçevesinde örgütlenmesi, elbette ki ulusal burjuvazinin dünya pazarından mümkün olduğunca pay alması mücadelesi içindi. Bu açıdan ülkenin ihracatını genişletmek için pazarın gerekliliğini merkantalistler mantıksal olarak önce yerel-bölgelerin, sonra küresel sömürge fethini örgütleyerek gerçekleştirmektedirler. Özellikle yerel bölgelerin, pazar ilişkileri çerçevesinde gerçekleşen teritoryal entegrasyonu, ulusal coğrafyayı ulusal ekonomi-pazar ile özdeş olarak inşa etmekteydi.

Bir bakıma devletler arası rekabet şeklinde somutlaşan ve ulus-devletlerin teritoryal egemenlik alanlarını, diğer ulus- devletlere karşı güvenceye almaları için detaylandırılmış kaynak ve araştırma çizelgeleri olarak, sürekli bir savaş halini barındıran rekabet durumunda ve öncelikle de savaş zamanlarında hizmet veren istatistik çalışmaları, potansiyel öteki düşman devletlere karşı, ülkenin servet ve güç ilişkisi durumunun diğer devletlerin zenginliğiyle karşılaştırılmasını sağlayacak olan bir amaç için saptanmaktaydı. Bu açıdan merkezi ulus-devletlerin mekansal doğuşu, kapitalizmle birlikte kendi içinde sürekli bir savaş ve düşman tehdidini barındırması nedeniyle, mekansal olarak öncelikli olarak zor ve militarist örgütlenmeyle birlikte gelişmekteydi. Bu bakımdan Tilly'ninde belirttiği gibi ulus-devlet , zor ve sermaye ilişkileri çerçevesinde kurulmaktaydı⁶¹.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Politik Aritmetik olarak bilinen çalışmalar yukarıda belirttiğimiz çalışmalara denk gelmekteydi. Politik Aritmetikin konusunu teşkil eden materyallar, verilerin toplanmasını ve ülke çapında değerlendirilmesini kapsayan tümevarım çalışmalarıydı. Bu bakımdan Petty'nin Politik Aritmetik (1671) adlı çalışmasının “kısmı ilgileri demografi ve ekonomik faaliyetlerdi ve bunlar kartografik formlar olarak temsil edilmekteydiler. Politik ve askeri değeri olan bu çalışmalar (sonraları Fransız Marshal Vauban tarafından) bir yönetim siyasasının temel ön gerekleri olarak belirtilmekteydi.⁶²

⁶¹ Tilly, Charles; Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Doğuşu , s. 257.

⁶² Busteed,A.M., Devolopments in Political Geography 1983 s.3.

İngiltere’de burjuvazinin iktidar mücadelesi yaptığı Cromwell döneminde Petty, fethedilen ve sömürgeleştirilen toprakları öncelikle iskan açısından incelemekteydi. Coğrafya ile Politika arasındaki ilişkileri mekansal olarak ortaya çıkarmakta olan Petty, Politik Aritmetikte (ulus) devlet için gerekli optimum teritoryal genişliği, fiziki ve beşeri faktörün değişmesine bağlı olarak ele almakta ve devletin uygun teritoryal genişlik ve nüfus yoğunluğunu gözetten bir ulusal kullanışa uygun olması gerektiğini belirtmekteydi. Bu çalışmaların yanında Petty ayrıca politik amaçlar için uygun kartografik değerlendirmeyi yaparak analizlerinde, ülkelerin fiziksel avantajlarının ya da coğrafik konumlarının diğer ülkelerin avantajlarına oranla incelerken, bir bakıma jeo-strateji ve jeo-politik’in temellerini de açık bir şekilde atmaktaydı.⁶³

Coğrafyanın açık bir şekilde devlet ilgisi olduğu Merkantalist dönemde, bu ilgiler devletlerin kendilerini coğrafik (mekansal) bir varlık olarak algılamaya başladıklarının da belirtileridir. Bu açıdan iktidarın somutlaşması gerçektende dünyevi devletin doğuşunu ve mekansal organizasyonunu getirmekteydi. Kaldı ki bu açıdan Fransız iktisatçı J. Turgot hükümetlerin siyasalarının coğrafya üzerinden temellendiğini belirterek 1750’de ilk defa Politik Coğrafya terimini kullanmaktaydı. Turgot Politik Coğrafya terimini kullanan ilk kişi olurken, coğrafya ile politik olaylar arasındaki bağı kanıtlama projesi ise yarıda kalmıştı.⁶⁴ Dönemin merkantalist Ekonomi Politigine (yani zenginliğin kaynağını servette gören anlayışına) karşılık Fizyokratlara (yani zenginliğin kaynağını toprak olarak gören anlayışa) yakın duran Turgot’un bu ilişkiyi yakalaması elbette ki merkantalistlere göre daha kolaydı. Çünkü kapitalist ilişkilerin maddi varlığı ve teritoryalite arasındaki ilişkide toprak artık bir mekan olarak somutlaşmaya başlamakta, ve ulus devletlerde bu ilişkide teritoryal-toprak devleti olarak gerçekleşmekteydi.

⁶³ Busteed, A.M., a.g.e. s.5

⁶⁴ Busteed, A.M., a.g.e. s.7

Kapitalist ilişkilerin maddi varoluş koşulları ve teritoryalite arasındaki ilişki 18. ve özellikle 19. yüzyıllarda devletlerin kendilerinin ilahi bir nitelik taşımadıkları, buna karşılık açık ve seçik bir şekilde dünyevi ve teritoryal devlet olduklarını anlamaya başlamaları demektir. Bu durum özellikle kapitalist rekabet koşulları içinde devletlerin yeryüzündeki davranışlarını sürekli kılacak stratejik-önlemler almaya götürmekteydi. Bu gelişmelerle birlikte ortaya çıkan anlayışta, özellikle ulus-devlet modeli ve ulusçuluğun yükseldiği 19. yüzyılın tarihsel anlayışında, her şeyin bir süresi yani başlangıcı ve bitişi vardı. Foucault bu açıdan entropinin yasasını bulduğu çağ olarak 19.yüzyılı belirtir.⁶⁵ İşte bu bağlam devletlerin de bir başlangıçları ve sonlarının olmalarına kanaat getirilmesi demektir. Bu bakımdan önce Machiavelli ile başlayan ve sonra yönetim zihniyeti ile gelişen bu süreçte devletlerin yaşamlarını idame ettirmeleri için gerçekleştirilen veri toplama, analiz teknikleri, istatistiksel teknikler, ve araştırmalar hep bir devlet varlığının anatomisini mümkün kılacak bilgiyi elde ederek devlete sürekli müdahale ve takviye anlayışının çabalarıydı. Bu açıdan ulusçuluğun devlet ile ilgili olarak belirmesinde bu entropi durumu şüphesiz belirgindi. Kaldı ki Marx'ın tabiri ile katı olan herşeyin buharlaştığı bir toplumsal ilişkiler dönemimde, ulus olarak bu toplumsal ilişkiler alanında insanların kendi varlık koşullarına karşı duyduğu korkudan doğmaktaydı.⁶⁶ İşte bu açıdan 19.yüzyıl bağlamında milliyetçilik ve ulus-devletin değer kazanması, şüphesiz burjuva öznelerin nesne-1 varoluşu ve sivil toplumun nesnel varlık koşullarının girdiği toplumsal- ekonomik ve bir mekansal krizle ilişkili olarak da belirmektedir.

Benzer şekilde bu yüzyılda J.A.Gobineau ilerlemeye eşlik eden ve toplumun çok temel bir özelliği olan düzensizliğin varlığını fark eden ilk insan olarak entropi anlayışını doğa ve ırk farklılıkları düzeyine koymaktaydı.⁶⁷ Gobineau 1853'te yazdığı "İnsan Irklarının Eşitsizliği" adlı kitabında ırklarla ilişkili olarak uygarlığı bu

⁶⁵ Foucault,M. Kelimeler ve Şeyler s.433.

⁶⁶ Marx, K: Engels, F. Komünist Manifesto, s. 23-65.

⁶⁷ Strauss,C.Levi, Irk ve Tarih 1993 s.85

entropi bakış açısından yani yükselen ve çöken varlık ilişkisi dinamiğinin egemen olduğu bir olgular zinciri olarak belirtmekteydi.⁶⁸

Gerçektende milliyetçiliğin değer kazandığı 19.yüzyılın pratik ve politik bağlamının entropinin kavranışı ile olan ilişkisi, ulus-devlet ve mekan arasındaki bir ilişkiyi somutlaştıracak bir görünüme sahip olduğunu söylemek zor olmaz. Bu açıdan ulus devletin meşhur ibaresi olan “ulusun ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini” ülke-millet-devlet anlayışı üzerinden entropiye karşı belirdiğini söylemek de zor olmaz. Bu bağlam ulus devletlerin mekan psikolojisini gözler önüne sermekte ve aynı şekilde ulus devletlerin ayrılıkçı hareketlere karşı neden şiddet psikolojisine sahip olduğunu da belirtir. Çünkü mekansal bölünmezlik entropiye karşı varlık psikolojisini belirtir.

Bu gelişmeler Marx’ın ifadesiyle zamanın mekan tarafından yutulması bağlamında kendisini, ulus-devletin diğer ulus-devletlere karşı artan kapitalist rekabet koşulları içinde mekansal anlamda varlığını sürdürme anlamında ve yokluk ilişkisi şeklinde belirtmekteydi. Özellikle 19.yüzyılın son çeyreğinde devletlerarası kapitalist rekabet emperyalizm şeklinde geliştikçe, kapitalist ulus-devletler yeryüzünde mekansal olarak yaşamlarını sürdürmeleri ile rekabet, sömürge ve pazar fethinden sürekli galip gelebilmeleri için durmadan yeryüzünde mekan üretmeleri (piyasa) ve sömürge kazanmaları gerekliliğini ön plana çıkartmaktaydı. Küresel kapitalizm olarak gelişen globalleşme bu sürecin evrelerinden biri olmaktaydı.

Bu değerlendirmeler bize milliyetçiliğin ağırlıklı olarak (ulus) devletle birlikte 19.yüzyılda niçin hızlı bir gelişmeye sahip olduğunun ipuçlarını da verebilir. Kanımca bunun en belirgin yanı kriz dönemlerinde kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsal varlık koşulları çerçevesinde nesnelliğin kendini dayatması ile birlikte toplumsal alanda ortaya çıkan mekansal kavrayıştır. Bu kavrayışa eşlik eden sürecin yani başlangıç ve bitişe sahip olmanın kendisinin yeryüzü ile ilgili bir görünüme sahip olduğunun ve kendisini bununla birlikte bir varlık olarak gören bir politik

⁶⁸ Febre, Lucien, Uygarlık ve Kapitalizm s.75

anlayışı milliyetçilik ile ulus-devlet iktidarı ilişkisinin mekansal örgütlenmesi olarak ön plana çıkarmasıdır. Bu anlayışta ortaya çıkan ulusal coğrafyanın kavranışı ve önemi elbette ki bu açıdan bir varlık ve yokluk görünümü olarak yeryüzünde muayenlik yani belirginlik kazanmakla ilişkili bir politik duyguyu ortaya koymaktaydı.

Yeryüzünde belirginlik kazanmak (görünmek) her türlü yaşamın belirtisi, özellikle de ulusun yaşam belirtisi olduğundan (bu anlayış romantik ulusçuluğun başat kavrayışı idi. özellikle yeryüzünün toprak olarak sahiplenilmesi en önemli varlık unsuru olarak belirlemekteydi. Bu bakımdan mekan ve varlık olarak devlet ilişkisi işte ulusun yaşam belirtisi olarak gelişmekteydi. İşte bu açıdan özellikle Almanya, İtalya'daki ulusçuluk gelişimi ile ulusçuluğun maneviyatını ve bu gelişmelerin sırtını dayadığı pozitivist- beşeri ve doğa bilimi kavrayışlarını anlayabiliriz.

İşte böyle bir atmosfer içinde mekansal olarak ulusal birliğini geç tamamlamış Almanya'da 1897 yılında Fredrich Ratzel, "Politische Geographie" adlı çalışmasını yayımladı ve bu çalışma zenginliği ve kavramlarıyla oldukça etkili oldu. Toplumsal ilişkilerin varlık koşullar ve varoluşları çerçevesinde Marx'ın ekonomi politik ve devlet konusundaki görüşlerinden etkilenen Ratzel'in bu eserinde devlet ana ilgi konusuydu.

Devletlerin yaşam için aradıkları zemini yaşam alanı olarak anlatan Ratzel için "devletler teritorya ve insanlardan oluşmakta ve çalışma alanı hareketli figür insan ile sabit öge olan toprak arasındaki ilişkileri içermekteydi. Bu bağlamda devletlerin sürekli yaşamı için Ratzel'de pozisyon ve uzam kavramları ön plana çıkmaktaydı.⁶⁹ Bu kavramlardan pozisyon kavramının önceliğini W.Petty'de vurgulamıştık.

⁶⁹ Goublet, Y.M., Political Geography s.10.

Aslında mekan ve politika ilişkilerinde belirgin öge olarak fiziki coğrafyanın devletler üzerindeki etkisi Bodin ve Montesquie'da yer almaktaydı. Hatta onlardan önce İbn-i Haldun'un "Mukkademesinde" bile deterministik olarak bu ilişki yer almaktaydı. Ratzel'in kavramsallaştırması deterministik olsa da; Ratzel'in çalışması coğrafya birimi üzerinden odaklanmaktan çok varlık ve mekan ilişkisi yani yaşam alanı (lebensraum) üzerinden gelişmekteydi. Bu bakımdan Ratzel'in çalışmalarının Darwin'in etkisinde kaldığı söylene de, kanımca bunun bir etkiden ziyade 19.yüzyılın tarihsel-bilimsel bağlamı veya epistemesi içinde ikisinin çalışmasının bir yakınlık teşkil ettiği şeklindedir. Kaldı ki Ratzel'in ve Darwin'in izlekleri kadar vurguları da farklıdır. Her şeyden önce Ratzel bir devlet kuramı geliştirirken mekanı 'yaşam alanı'olarak organize topluluklara yani devletlere uyarlamaktaydı. Fakat yinede Darwin'in çalışmalarının temaları Ratzel'in çalışmalarında önemlilik kazanmaktaydı.

Charles Darwin'in 1859'da yayınlanan "Türlerin Kökeni" adlı yapıtı⁷⁰ coğrafyada yerleşik bir ilgi olan insan ve çevre ilişkileri üzerine geniş bir etki yaptı. Temelde evrim kuramı üzerinde odaklanan Darwin coğrafya üzerindeki tabii teolojiyi kırdı. Organizmaların (insanı da içerecek şekilde) zaman içerisinde aşamalı değişimini vurgulayan evrim fikri ve organizmaların varlıklarını fiziksel çevrelerine uyum ile kazandıklarını vurgulayan adaptasyon kavramı,⁷¹ coğrafyacıların üzerinde etkili oldu. Darwin'in etkisinin coğrafyadaki vurgusu organizmalar hayatta kalabilmek için kendi çevresine uyum sağlama ihtiyacındaysalar, aynı şekilde insanlar da içinde yaşadığı çevreyle uyumlu hayat tarzlarını benimsemek ihtiyacı içindedirler şeklinde oldu.⁷² Coğrafya bilimi 19. yüzyılda bu etki altında insanın fiziki ortamına tepki gösterme yollarının incelenmesi olarak gelişti. Sonuçta coğrafya bu yeni kavranış ve açıklama tarzı çerçevesinde iki kısımda gelişti:

⁷⁰ Türlerin Kökeni; Charles, Darwin, 1996, s.61-228.

⁷¹ Darwin, C. A.g.e. s.158-82.

⁷² Unwin,Tim, The Place of Geography s.90-92.

1) Bunlardan ilki, daha önceleri müstakil ayrı bir yapı olarak görülen Fiziki Coğrafyadır. Fiziki çevre olarak coğrafyanın, inorganik bir belirleyim çerçevesinde organik formların yaşadığı ortam olmasına Fیزیografya denilmektedir. Bu fiziki ortam canlılar üzerinde etki ve sebep ilişkisi çerçevesinde inorganik kontrol ögesi olarak durmaktadır.⁷³

2) İkincisi ise bu inorganik kontrol ortamına mukabil canlı organizmaların cevap teşkil etmesidir, buna ise ontografi denilmektedir. İşte bu bakımdan inorganik kontrol ve buna karşılık cevap teşkil eden organizmalar arasındaki ilişki bir coğrafya ilişkisidir ve bu şekilde fiziksel coğrafyada belirtilen meseleler ontografik ilişkiler başlığı altında toplanabilmekte ve böylece tüm coğrafik ilişkiler kısaca fizyografik kontrol ve ontografik mukabele (cevap teşkil etme) olarak araştırılmaktadır.⁷⁴ Çevresel Determinizmin oldukça egemen olduğu bu görüşlerin aynı zamanda dialogik karakterde vurgular taşıdığı ortada, bu bakımdan geniş duran böyle bir coğrafya anlayışı, bu haliyle oldukça genişlemekte, özellikle bioloji bilimini de (Bio-coğrafya) kapsar hale gelerek tüm Doğabilimlerinin kapsayıcısı durumuna gelmesi zor olmaz. Bu bakımdan coğrafya şahsında duran böyle bir bilim, bir anlamda Marx'ın belirttiği Dialogik fenomenolojik bir bilim olarak insan bilimlerini de içeren bir Doğa bilimi ve hatta bir Evren bilimimin önünü açacak şekildedir. Bu bağlamda 19.yüzyılın ikinci yarısında canlıların çevresiyle ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkan bir başka kavramda E.Hackel'in Ekolojisidir. Biologların kullandığı ekoloji terimi, birlikte yaşayan organizmaların kendine özgü bir ortamda karşılıklı ilişkileri üzerine çalışmaktır. Terimi Alman Biolog Ernst Hackel organik ve inorganik unsurların karşılıklı ilişkilerinin incelemesinde kullanmıştır.⁷⁵

Bir bakıma yeryüzü-doğa ile kültürel- beşeri dünya arasında ontolojik-nesnel bir mesafenin açılmasıyla antropolojik bağlamda Doğa-evren-bilimleri ile, Sosyal-Beşeri bilimlerin birbirinden ayrılmasını belirten modern bilim paradigmasının gelişme sürecinde, özellikle kapitalist endüstrileşme ve burjuvazi ile birlikte insan etkinliğinin tüm yeryüzünde kendini egemen aktör olarak göstermesi

⁷³ Davis,W.W., Geographical Essays 1939 s.14.

⁷⁴ Davis,W.W., a.g.e. 15

ve hissettirmesi, yeryüzünün hızlı fakat tek yanlı yani beşeri topluma yönelik olarak ve doğanın egemenlik altına alınması yönünde bir süreç olarak gelişmekteydi. Bu nedenle bilimler arasında bu mesafeyi kapatacak ve bu bakımdan Dialogik-fenemonolojik bir yöntemde kurulabilecek yeni bir dialogik bilimin ihtiyacı kendisini canlı bir şekilde hissettirmektedir. Kaldı ki Marx'ta böyle bir bilim doğa bilimi şeklinde önemli bir uğrak olarak durmaktadır. Çünkü Marx'ın da belirttiği gibi bilim ancak hem duyulur bilinç ve hem de duyulur –varoluş- somutlaşma gereksinmesi ikili biçimi altında duyulur -kamu-dünya olarak doğadan yola çıkarsa- gerçek bilimdir ve bu bakımdan tüm tarih ve doğa insanın duyulur bilinç nesnesi ve insan olarak insan gereksinmesini (somut doğal) duyulur gereksinme durumuna dönüştürmeye (geliştirmeye) yaramıştır.⁷⁶ Bu uğrakta doğa bir verililik veya verili bir mevcudiyetlik değil, bir somutlaşma ilişkisidir. Dolayısıyla eko-sistem ve eko-loji nesnelleşme ilişkisi olarak bu somutlaşmanın maddi nesnelerini (konularını) ve ilişkilerini doğa ve sistem olarak ifade eder. Bu çerçevede doğa, belli türde somut varolan -varlıkla dialogik ilişki, somutlaşma-varlık kazanma olarak bir üçüncü varlık olma ilişkisidir. Varolan varlığın kendi somut nesnelliğini bulduğu ve dolayısıyla duyulur varlık duyumunu ifade ettiği ve duyulur var oluşunun ortaya çıktığı bu dialogik ilişkide, varlık-oluş kendi varoluş kamusu ile birlikte olanak (da-s-ein) olarak sözkonusudur.

19.yüzyılda coğrafya çalışmalarına asıl damgasını vuran kişi belirttiğimiz gibi F.Ratzel'dir. Ratzel “Antropogeographie” adlı iki ciltlik çalışmasında benimsediği görüş, yeryüzündeki insan aktivitesinin fiziksel çevrenin doğası tarafından belirlendiği şeklindeydi. Bu bağlamda F.Ratzel yeryüzünde insanların nasıl gruplar oluşturdıklarını, dağılışlarını ve bu dağılışları üzerindeki fiziki çevrenin ve göçlerin etkilerini incelemekteydi.⁷⁷ Anthropogeographie çerçevesinde Ratzel yeni coğrafya disiplini için üç tür görev belirtmekteydi. Bunlar;

⁷⁵ Jan,D.Mbroek;John,W.Webb, Geography of Mankind !974 s.6.

⁷⁶ Marx,Karl ,1844 Elyazmaları s.198.

⁷⁷ Goublet,Y:M., Political Geography s.10.

- 1) Ekümenin (yerkürenin yaşanabilir) bölgelerini ve bunun üzerindeki insan soyunun dağılışını betimlemek
- 2) İnsanın göç hareketliliğiyle ilgili olarak çalışma
- 3) İnsanın bedeni ve ruhu üzerine etki yapan doğal çevreyi hem bireysel hem de gruplar nezdinde belirtmek.⁷⁸

Yeryüzünde insanın varlık kazanmasıyla ilgilenen Ratzel, Darwin'den ziyade Darwin'deki mekansal boyutun eksikliğini vurgulayan Moritz Wagner'den etkilenecek göç, türlerin teritoryal bazı ve yaşam alanları ile ilgilenmekteydi ve sonuçta Ratzel özellikle içinde organizmaların geliştiği coğrafi mekan anlamında 'lebensraum' (yaşam alanı) kavramını geliştirdi. Bu çerçevede Coğrafya biliminde çevresel Determinizmin önünü açan Ratzel'de varolma savaşı⁷⁹ çerçevesinde Darwin'in iki teması önemlilik kazanmaktaydı bunlar:

- 1) Bitki topluluğu vb. şeklinde bir organizma olarak hayatta kalarak yaşam döngüsünü sürdürmek, büyümek, gelişmek, genişlemek için mekan ve kaynak bulmak için mücadele etmek
- 2) ve sonra yaşam gücünü yitirerek gerileme (yeni entropi).⁸⁰

Darwin'deki bu temalar altında Ratzel devleti de bir organizma olarak görmekteydi ve bu bakımdan Ratzel için devletin teritoryal iniş ve çıkışlar içinde muhitiyle ilişkileri bulunmaktaydı. Bu teritoryal iniş ve çıkışların en başından geleni sürekli olarak genişleme ve gelişmek isteyen devletin saha (alan) kazanmak isteği olmaktaydı. Ratzel devletlerin saha kazanmalarını şu şekilde belirtmekteydi.

1. Devletlerin sahası kültür ile gelişmektedir. (Kültür unsuru içinde en önemlisi dildir)

⁷⁸ Unwin ,Tim, The Place of Geography s. 92.

⁷⁹ Darwin, C. A.g.e. s. 80-96.

⁸⁰ Busteed,A.M., Devolopments in Geography s.9.

2. Devletler bazı belirtileri takip ederek genişlemektedirler. Bu belirtiler devletlerin sahasını genişletmeyi arzu etmesinden önce ortaya çıkmaktadır. Bu belirtilerden başlıcaları ise ticaret ve misyoner faaliyetlerdir.
3. Devletler daha küçük birimleri (ülkeleri) kendi bünyesine katarak genişlemektedir
4. Hudut veya siyasi sınır devletin kenar organıdır ve bu sebepten dolayı devletin gücünü, gelişmesini ve değişikliklerini aksettirmektedir.
5. Gelişmelerinde devletler siyasi bakımdan kıymet ifade eden sahaları ülkelerine katmak isterler. Bu bakımdan ise devamında
6. Saha genişletmek için ilk teşebbüs devletlere dışardan gelmektedir.
7. Devletlerin saha kazanma arzusu bir devletten diğerine intikal eder.⁸¹

Ratzel'in daha çok 19.yüzyılda Avrupa ulus-devletlerin emperyalist genişlemelerini yansıttığı bu ifadeleri, ulusal birliğini geç kazanmış ve dolayısıyla emperyalist rekabette gecikmiş Almanya'nın emperyalist nitelikte yeryüzünde sömürge ve saha kazanmasının da "ilmi icazeti" oluyordu.

Ratzel varolmak için mücadelenin bitki ve hayvanlar dünyasında mekan kazanma şeklinde merkezileştiğine bakarak, uluslar tarihinin de politik teritorya mücadelesi şeklinde alınabileceğini belirtmekteydi. Ratzel için bu şekliyle yani teritoryal genişlemeye yetenekli olarak Dünya sahnesine çıkan devletlerden sadece İngiliz İmparatorluğu yerkürenin her tarafında toprağa sahip bir dünya gücüydü. Fakat Ratzel nihai olarak bu dünya güçlerinin çözüldüklerini ve yerini diğer devletlere bıraktığını belirtmekteydi. Bu şekliyle bütün devletler ve ortaya çıkan dünya güçleri döngüsü kabule değer bir tarihsel örneklik sergilemekteydiler ve tarihi atlas ve haritalar devletlerin bu değişik çaptaki genişliklerini ve döngünün farklı dönemlerini göstermekteydi. Bu döngünün yakın dönem Avrupa'sından çıkan sıralamasında Dünya çapında ilk sömürgeci ülkeler olan İspanya ve Portekiz'i

⁸¹ Göney, Suha, Siyasi Coğrafya 1993 s.12-14

Kapitalist Dünya sisteminin hegamonik oluşumu ile birlikte Hollanda, Fransa ve İngiltere izlemekteydi.⁸² Avrupa ulus-devletlerinin kapitalizm ile somutlaşan emperyalist genişleme eğilimli ilişkilerine bakarak kendi belirtmelerini ortaya koyan Ratzel, bir bakıma kapitalist hegemonyanın yerküre ölçeğindeki devirlerine ışık tutmaktaydı.

19.yüzyıl itibariyle güneş batmayan İmparatorluk olan İngiliz İmparatorluğunu gözönünde tutan ve bunu yegane örnek olarak gösteren Ratzel, olgunluğuna erişmiş ve dolayısıyla bir gerileme sürecine de girecek olan İngiliz İmparatorluğunu dünya gücü olmamış Alman Devletinin izleyebileceğini düşünürken Dünya gücü olmak için izlenebilecek siyasaları da belirtmekteydi. Ratzel'in bu vurguları daha sonra Alman Jeopolitiğinin III.Reich'i gerçekleştirme vurgusuna dönüştü. Bu bakımdan Ratzel'in çalışmalarını takiben 20.yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan jeopolitik kavramını Rudolf Kjellen ve Karl Haushofer pangermanist bir anlayış çerçevesinde inşaa ettiler. Rudolf Ksellen 1916 yılında yayımladığı “Bir Hayat Şekli Olarak Devlet” adlı eserinde ilk kez jeopolitik kavramını kullandı.⁸³ R.Kjellen için devlet yaşayan bir organizmaydı.ve bu organizmanın gövdesi, ülkesi yani yaşam sahası, idare merkezi de beyni ve ülke içindeki nehirler, karayolları, demiryolları ise devletin damarlarıdır ve Kjellen sonuçta devleti bilince sahip bir coğrafi organizma olarak kabul etmekteydi.⁸⁴ Coğrafi organizma olarak mekansal ilişki içindeki devlet olgusunu inceleyen Kjellen'e karşılık Haushofer için ise, jeopolitik Ratzel'in coğrafya tanımlaması çerçevesinde; tabii olunan doğal şartlar ve tarihsel gelişmelerin etkisiyle değişen siyasal hayat şeklinin üzerinde yaşadığı yer ile ilişik olan ilişkilerini ifade etmekteydi.

Teritoryal varlık olarak devleti inceleyen Ratzel, teritoryal varlık alanı için “raum” kavramını belirtir. Ratzel'e göre alan (raum) kavrayışlarımızın mevzileştiği ve içinde muhteva olduğu ideal sınırsız ortamdır.⁸⁵ Ratzel alanın(uzamın) devletin

⁸² Arrighi, Giovanni, Uzun Yirminci Yüzyıl s.235.

⁸³ Göney,Suha, Siyasi Coğrafya s.15

⁸⁴ Göney, Suha a.g.e. s.15.

⁸⁵ Goublet,Y.M., Political Geography s.12.

teşkili ve değişimi ile parçası olan ve üzerinden çıktığı insanın üzerindeki etkisini araştırarak, buna alanın duyumu adını verdi. Ratzel için bu alan kavrayışı, halkın kollektif psikolojisi üzerinde etkide bulunmakta ve bu etki durumu, küçük veya büyük bir hacim çerçevesinde politik aktivitenin sahnesine göre düzen veren bir nedendi.⁸⁶ Bu çerçevede Ratzel alanı kendinden menkul ontolojik bir varlık olarak belirtmekteydi.

Ratzel'in alan (raum) belirtmeleri, toplumsal ilişkilerin varlık koşulları çerçevesinde çok önemli belirtmeleri taşıymaktaydı. Bu bakımdan Ratzel'in uzam kavramı kapitalist sivil toplumun yeni toplumsal ilişkileri ve bu ilişkilerin nesnel varlığı ile gerçekteşen bir uzamsallaşmayı belirtmekteydi. Bu çerçevede Özellikle kamusal uzamın (Öffentlichkeit raum) sivil toplum ilişkilerinin nesnel varlığı çerçevesinde gerçekteşen devlet ile olan –kültürel- ilişkisini vermektedir. Bu bakımdan Ratzel'in alan ve alan duyumu, bize ulus toplumların sosyo-mekansal somutlaşma biçimini jeo-kültürel durum veya kültürel coğrafya olarak açacak bir niteliktedir. Bu çerçevede ulus toplumlarda kitle politikaları ve sosyo-psikolojik bir hezeyan şeklinde ortaya çıkan milliyetçiliğin toplumsal etkisi ile kitleselleşmesi için uygun bir yorumu da açmaktadır. Bu uğraktan özellikle teritoryal sosyalizasyon bazında somutlaşma formu olarak beliren sembolik özdeşlik-mekanizması, ayrıksı ulus toplumu şeklinde kitlelerin psikolojik fragmanlaşması oluşumuna varan bir olgu olmaktadır.⁸⁷

Alan kavramı somutlaşma formu olarak ulusal coğrafyanın sosyo-mekansal ve psikolojik görünümünü vermesi kadar, hegomanya çalışmaları konusunda eksik olan kültürel mekan pratiği anlayışını da verebilir. Bu açıdan özellikle burjuva sivil toplum hegemonyasını belirten ideoloji, D.İ.A lar'da devlet durumu ile olan ideolojik ilişkiyi antropolojik bağlamda kamusal olarak kurmaktadır. Bu ilişki medya-iletişimden sembollere, oradan şehirlerin meydanların kamusal düzenlenmesine kadar geniş bir ilişkiyi ve mekansal organizasyonu kurmaktadır.

⁸⁶ Goulet, Y.m., a.g.e. s.12

⁸⁷ Freud, Sigmund, Toplum Psikolojisi 1994 s.6-32

Ratzel' raum (uzam-alan) kavramını bir varlık olarak kavradıkça, kavramın beliren bir başka yönü vardı. Bu temelini siyaset ve ontoloji ilişkisi olarak ortaya koyan nesnel durumu sunmasıdır. Bu açıdan kavrama yakınlık teşkil eden M. Heidegger'in kolektif ulus Daseini anlayışı kanımca böyle bir siyaset ve ontoloji ilişkisinin izlerini taşımaktaydı. Bu açıdan Heidegger'de varlığın kalıcılık arayışı, Alman halkının yalın değerini ve gerçek gücünü bularak, hem devrimci hem de yoğun bir biçimde milliyetçi olan mekana bağlı bir jeopolitik ve alın yazısı anlayışına bağlanıyordu.⁸⁸ Bu daha önce de belirttiğimiz gibi Heidegger'in tartışmalı Nazizmle olan ilişkisinde ulusun kollektif daseini aynı zamanda ulusun varoluşu ile politika arasındaki ilişkinin bağlamını sunması açısından önemli bir belirtme olmaktadır.⁸⁹

Biz burda Ratzel'in alan kavramı üzerinden bir mekan felsefesine derinlikli olarak girecek değiliz. Fakat kavram, bir mekan pratiği ve fenomenolojisi olarak yakın dönem postmodern felsefenin ilgisi olarak zaman ve modernlik fenomenolojisine karşı beliren bir mekan anlayışını öncülemesi ve bu bakımdan zaman, mekan ve toplumsal varlık arasındaki üçlü ilişkinin kavranması için önemlidir.⁹⁰ Aynı şekilde postmodernlik ve kimlik duyumlarının yükselmesinin paralelliğinde kendini mekan felsefesi bakımından bir antropoloji olarak modernizmin evrenselciliğine ve oluşuna karşı bir –varlık- durumu olarak göstermektedir. Kavramın yakın dönem yükselen milliyetçi hareketler ve iktidar ilişkisinin bağlamını vermesi açısından da uygun bir yönü var. Fakat kavramın belirttiği varlık durumu şüphesiz varlığın devrimci dialektik somutlaşma boyutunu, antropolojik-kimlik yani özel alanın duyumuna indirgemekteydi ve bu şekilde amprik- antropolojik olgunun kimlik bazında yeniden üretilmesini sağlamaktaydı. Bu nedenle postmodernliğin fark ve kimlik vurgusu kendi ilgisini dialektik-praxis olarak değil, daha çok yeniden modernizmin antropolojisinde kimlik-benlik psikoloji ilişkisi olarak özel alan

⁸⁸ Heidegger, Martin, alıntı yapılan yer Postmodernliğin Durumu David Harvey S.298.

⁸⁹ Collins, Jeff, Heidegger ve Naziler 2001 s.53-55.

⁹⁰ Soja, Edward, W., Postmodern Geographies, 1990, s.10- 118.

ilişkisini belirtmekteydi. Bu bakımdan sivil toplumun nesnel varoluşuyla ilişkili olarak beliren antropolojik olgu, milliyetçilik ve diğer kimliklerde bulacağımız bir öznel durum olarak kendisini psikolojik bir fragmanlaşma olarak teşkil etmektedir. Bu bakımdan toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı ile ilişkili olarak gerçekleşen antropolojik bağlamda somutlaşan milliyetçilik kimliği, mekan-devlet ya da iktidar-ulus ilişkisini antropolojik (ulus antropolojisi) olarak belirtmekteydi. İşte Bu çerçevede Ratzel'in raum kavramı kendi politik ontolojizmini belirtecek bir tarihe öncülük etmesi bakımından bir bakıma çağdaş Alman ulusçuluğunun, dağınık bir halkın ulus olma ve uluslaşma sürecinde iktidar pratiğinin ilişkisini belirtmesi açısından kökensel durum olarak 18.yüzyılın sonu 19.yüzyılın başına kadar uzanan Wolkgeist düşüncesine yani Herder'in Halk, Fichte'nin Ulus, Hegel'in (tinin somutlaşmasıyla ilgisi olan) Devlet kavramlarına kadar gittiğini söyleyebiliriz. İşte bir bakıma bu izlek, Heidegger'in kollektif varlık (Dasein) anlayışı ile ilişkili olarak sonuçlanmaktaydı. Bu bakımdan Heidegger için tarihsel bir ulus niteliği ile Alman Ulusu kendini ve böylelikle batının tarihini gelecek oluşun merkezinden öteye, varlığın güçlerinin o ilk alanına taşınmalıdır ve Avrupa hakkındaki büyük karar eğer yok olmayı gerektirmeyecekse bu karar tarihsel olarak merkezden yayılacak yeni ruhsal enerjilerin üzerine yerleşmelidir.⁹¹

Heidegger varlık felsefesini antropolojik olarak Alman Ulusu ile temellendirme girişiminde bulunur. Bu çerçevede Daseini, artık kollektif ulusal Dasein olarak belirtir. Bu bakımdan burada bulunuş olarak insanlarda dahil, birlikte dünyada yer tutuşa ilişkin olan Dasein, artık belli bir Dasein, yani Almanlık varoluşu ve yurt tutuşu olmaktaydı.⁹² Heidegger kamu-halkı Dialogik olarak belirteceğine, yer-yurt-tutma (anwesen) ve toprak kültü-rünü antropolojik olarak belirtir. Bu bağlamda Heidegger kendi ontolojisinde varlık, varoluş ve siyaset ilişkisini "bir halkın anlayışına ve hukuk tasarlayışına uygun olarak belirttiğinde felsefe-si ulusal, daha doğrusu uluslaştırmacı vasıflarla belirlenmekte ve bu bağlamda yeni bir Alman ulusal felsefesi Heidegger için yeniden yurtlanma durumu

⁹¹ Heidegger, Martin, alıntı yapılan yer Postmodernliğin durumu David Harvey s.301.

⁹² Belkıs, Ayhan Tarhan; Özne Ben veTarih Hakkında, Patikalar içinde, s. 49

olmaktaydı.⁹³ Bu uğrakta felsefe politika olarak ,Heideggergil anlamıyla ,bir halkın içinde ve sayesinde kendini tarih ve kültür olarak gerçekleştirebilir ve bu ,bilme türü için çığırlar arayan bir düşünmedir. Bu düşünmede ulusal ve kollektif vurgular ulusun yerinde - yurdunda ve ortak aklında tutulmalıydı.⁹⁴

Heiddeger'de yurtlanmak için beliren yeni ruhsal enerjilerin kaynağının Nietzsche'nin güç istenci ile ilgili olarak somutlaştığını söyleyebiliriz. Gerçekten de Darwin'i izleyen F.Nietzsche'ye göre, (güç istenci) doğal yönden gerekli bir savaşım olarak güçsüz ve hastalıklı olan herşeyi yıkıp yok edecek, tüm sağlıklı güdülerini ise güçlendirip canlandıracaktı. Nietzsche'de bu durum tarihe yansıtıldığında, içgüdüsel (fakat teritoryal) nitelikteki bu güdümlü varoluş savaşımı Darwin'deki doğal elemenin istemlerine dek uzanmaktaydı.⁹⁵ Bu anlayışın kendi içinde tutarlı uygulanımı ise burjuva sivil toplumun nesne-l varlığı ile ilişkili Varoluşçu Antropoloji olarak üstün insan (übermenschen) üretimine kadar varmaktaydı. Bu bağlamda barbar doğanın, iradenin katılığına ve zorluğuna bağımlılaştırılmış eğilir-bükülür bir malzeme derecesine indirgenerek halledilmesinin oluşturduğu burjuva modernist program, idealist ve antropolojik programın gereği ve gerçeği oluyordu.⁹⁶ Bu nedenle kendini en belirgin şekilde doğanın beşeri-kültürel ve teknolojik yönden egemenlik altına alınması şeklinde gösteren bu burjuva modernist program belki de Nietzsche ile üstün insan olarak son durağına vardırılan burjuva antropolojik görüşünün en yalın ifadesidir. Çünkü dialogik bir duyarlılık ve akıldan doğaya bakabilmenin kendini Marx'ta gösterdiği bir dönemde, egemen antropolojik bilim anlayışı ya da beşeri-sosyal bilimler paradigması sivil toplumun bu antropolojik bağlamında varlık kazanmakta ve bu uğrakta egemenliğin teknik üzerindeki somut durumuna, her zaman beşeri toplum -doğa ikililiği içinde bakarak ve kültürel anlam dünyası olarak beşeri toplumu dolayısıyla sivil toplumu onun ulus devleti ve beşeri-kültürel kurumlarını olumlamıştır. Oysa Marx'ın belirttiği gibi doğa her zaman

⁹³ Deleuse,G;Guattari,F., Felsefe Nedir 1994 s.147

⁹⁴ Steiner, George; Heidegger ,1994 s.90.

⁹⁵ Hillach, Ansgar,Siyaset Estetiği :Estetize Edilmiş Yaşam içinde 1995 s.76.

⁹⁶ Hillach,Ansgar, a.g.e. s.76.

toplumu kapsamaktadır.⁹⁷ Gerçekten de, burjuva sivil toplumun doğayı egemenlik altına alması ve doğadan toplumsal-mekansal olarak ayrıldığı ve kapalı kültürel alanda kendini mekansal organizasyon ve ifade olarak ulus-devlet anlamında kurduğu antropolojik bağlam, dünya ile yeryüzü arasındaki ontolojik-nesnel mesafenin açıklığı olarak beşeri-hermenutik bilimlerin nesnelleştiği ve nesnesini bulduğu bir varlık (da-sein) ilişkisiydi. Bu bakımdan sivil toplumun nesne-l varlığı çerçevesinde, burjuvazi kendi antropolojik varoluşunu ve beşeri-toplum kurumlarını ve ilişkilerini yüceltmektedir. Sosyal bilim ve beşeri hermenutik bilim paradigması, sivil toplumun nesnel varlığıyla ilişkili olarak varlık kazanan antropolojik bağlam ile kurulmaktaydı. Bu uğrakta özellikle Doğabilimleri yaklaşımını küçük gören ve doğa üzerindeki pozitivist müdahaleyi onaylayan ve beşeri doğadan ontolojik ve metodolojik olarak ayıran hermenutik felsefe için manevi yaşam dünyası bir amprik gerçeklik alanı değil, bir anlam-a dünyasıydı. Bu dünyada yaşanan ve benimsenen ilke, değer vb, gibi manevi öğeler ışığında görülebilecek olan beşeri kurumlar ve insani etkinlikler dünyası, bir doğal olgu değil ve bu bakımdanda doğal bir olgu gibi açıklanmayı değil anlamayı gerektirmekteydi

Beşeri ve sosyal bilimlerin nesnelleştiği bu toplumsal nesne-l varlık (da-sein) ilişkisi içinde özellikle sosyoloji biliminin doğuşu veya ortaya çıkışı ve onun bilim nesnesi, Foucault'un belirttiği gibi yeni siyasal rasyonalite düzeneği ile yada sivil toplum ile kurulan siyasal yordam ilişkisinden ayrı tutulamaz.⁹⁸ İşte sosyolog Max Weber'in ulus ve iktidar ilişkisinde böyle bir siyasal rasyonalite ve yordam ilişkisi ile ilişkili olarak gelişmekteydi. Bu çerçevede Prusyen ulusçu olarak Weber, ulusu bir machtpolitik (güç politikası) olarak belirtmekteydi. Politik iktidarı antropolojik bağlamda kültürel olarak ifade eden Weber, bu bağlamda siyasal birim ve ulus arasındaki ayırımı marjinalleştirerek, bu şekilde gerçek ulusu büyük güç ile (antropolojik güç ile) bir tutmaktaydı. Bu nedenle Weber ilkin ayırdığı devlet ve güç düzlemi ile ulus ve kültür düzlemi arasındaki farkı ve yorumu kaldırıp bunları bir tutmaktaydı. Bu anlayışta Weber için devletsiz ulus olmazdı ve ulus kavramı sürekli

⁹⁷ Marx, Karl, Ekonomi Politigin Eleştirisine Katkı s.321.

⁹⁸ Foucault, M. Benin yapımı s.68-69

siyasal güç ile olan bir ilişkiyi anımsatmaktaydı.⁹⁹ İşte şimdi ulusun bu siyasal güçle olan kültürel ve mekansal ilişkisini açalım.

1.4.Politik Antropoloji: Demos olarak Ulus

Ulusçuluk ve bununla birlikte ulus devlet, E.Gellner'in ifadesiyle kültürel sınırlarla politik sınırların çakışmasıdır.¹⁰⁰ Ulus devletin meşru politik iktidarıyla ilgili bu belirtme, aynı zamanda toplumsal ve antropolojik bir belirleme olarak ulus ve devleti bir mekan ilişkisi olarak da ortaya koymaktadır. Bu çerçevede teritoryal birim olarak gelişen ulus-devlette politikanın tanımlanmasında mekan özdeşliğin ve kültürel kimliğin merkezi ilişkisi olmaktadır. Bu nedenle politik iktidar ve ulus ilişkisinin teritoryal ifadesi, Politik Antropolojinin çalışma alanında kendi konumuza yer bulmak demektir.

Politik iktidarın kendini ortaya koyması bakımından antropoloji kendi pratiğinde mekanla politik bir ilişki içindedir. Bu çerçevede siyasal olana ilişkin yaklaşımda, siyasal olanın verili bir alanda kök salmasını, yada daha doğrusu siyasal eylemin ülkeyi nasıl biçimlendirdiğine ve bu biçimin çevresini nasıl eğip büktüğüne dair olan bu ilişki, toplumsal alanda siyasetin ülkeselleşmesini belirtir.¹⁰¹ Bu nedenle siyasetin ülkeselleşmesi pratiğinde beliren

1. “Siyasal eylemin uzamı
2. Siyasal temsiliyet uzamı,¹⁰² ulus devlet ile onun iktidarının coğrafyasının mekansal açılımı içinde uygun bir bağlamı vermektedir.

⁹⁹ Schnapper, Dominique, Yurttaşlar Cemaati 1997 s.10.

¹⁰⁰ Gellner,Ernest, Uluslar ve Ulusçuluk s.24.

¹⁰¹ Abeles,Marc, Devletin Antropolojisi 1995 s.32.

Ulus devlet ve coğrafyasıyla ilişkili siyasal uzamın oluşumu, iktidarın teritoryal niteliğini ifade etmektedir. Bu ilişki, kamusal alanda toplanan ve “ülkesel kaydı ulus demosu” olarak belirlenmiş etnik ve bölgesel toplulukların toplumsal – antropolojik entegrasyonu ile gerçekleşmekteydi. Kendini aynı zamanda ulus devletin teritoryal entegrasyonu ve merkezileşmesiyle gösteren bu ilişki, politik mekânı devletin ülkesi ve ulusun yurdu olarak ortaya çıkarmaktadır.

Bölgesel ve etnik olanın daha geniş bir bütün ya da coğrafya içinde belirtildiği bu durum, şüphesiz ülkeselleşme biçiminin ölçeği ve toplumsal şekillenmesi olarak ulusallığı belirtir. İşte bu ulusallık ilişkisine bakmak bir bakıma politika ve toplum ilişkisine bakmaktır. Bu bakımdan kaldı ki politik antropolojinin doğuşu ile ulus devletin doğuşu hemen hemen aynı tarihtir yani 16. ve 17. yüzyıllar. Politik Antropolojinin kendisi bu yüzyıllardaki siyaset felsefesinde bulan bir düşünümleme süreciyle birlikte ortaya çıkmaktaydı. Bu dönemin politika bilimcileri kendilerini siyasal toplumun sivil durumunun kurulması konusunda sorgularken, akılcılığa uygun olarak tasarlanmış bir devletin kipliklerini ve siyaset fenomeninin olasılık koşullarını düşünmeyi hedef almaktaydılar. İşte bu dönemde yer alan toplum sözleşmesi düşüncesiyle araştırmacıları harekete geçiren durum doğal halden, sivil topluma doğru geçiş konusuydu ve politik antropolojinin doğuşu bu sorgulama uzantısından kaynaklanmaktaydı (Biz böyle bir yaklaşımı açmıştık.). Bu nedenle politik antropolojinin gelişimini belirleyen şeyde devlet oldu.¹⁰³

Politikanın ve toplumsal olanın boyutlarının üst üste binmesine vurgu yapan bir yaklaşım olarak politik antropoloji için siyaset her toplumda mevcuttur. Bu nedenle politik antropolojide, antropoloji siyasetin eleştirisini yapmaya kalkışmaz daha çok verili bir durumda iktidarın nasıl doğduğunu ve kendini nasıl ortaya koyduğunu anlamaya çalışır.¹⁰⁴ Bu bakımdan politik antropoloji öncelikle “İktidar konusunun gündeme geldiği politika ve antropoloji alanında iktidarın doğasını, kaynağını, yürürlükte olduğu toplum tiplerine göre ve tarih boyunca geçirdiği

¹⁰² Abeles, Marc, a.g.e. s.32.

¹⁰³ Abeles, Marc, a.g.e. s.32.

dönüşümleri inceler.¹⁰⁵ Bu bakımdan biz daha önceki bölümde burjuva sivil toplumda iktidarla ilgili belirtmeleri kamu gücünün doğuşu olarak öncelikle toplum sözleşmesi bağlamında yapmıştık bu bölümde ise iktidarın ülkesel nitelik olarak nasıl belirdiğine bakacağız.

19.Yüzyılın ikinci yarısında Henry S.Sumner Maine ve Henry Morgan, politik antropolojinin belirginleşmesinde önemli rol oynadılar. Maine “Eski Yasa” adlı çalışmasında iki büyük siyasi örgütlenme ilkesinin insan toplumlarını sırasıyla etkilediğini belirtti. Bunlar: kan bağı ve toprak birliğiydi. Maine gibi Morgan’da aynı yaklaşımla insanlık tarihi içinde saptanmış ve insanlık tarihinin sistemli ve örgütlü (iyi) tanımlanmış iki toplum sistemi geliştirdiğini belirtmekteydi. Bunlardan ilki ve en eskisi soylar, boylar ve kabileler üzerine kurulu toplumsal örgütlenme, ikincisi ve daha yenisi ise toprak ve mülkiyet üzerine kurulu siyasal örgütlenmeydi.¹⁰⁶

Gerek Maine’deki toprak birliği, gerekse de Morgan’daki toprak ve mülkiyet üzerine kurulu siyasal örgütlenmenin varlığı, mekan ve politika arasındaki ilişkinin kendini antropolojik olarak nasıl ortaya koyduğu ile ilgili önemli bir yaklaşımı belirtmekteydiler. İşte bizimde iktidarın ülkesel niteliği ile belirtmek istediğimiz ilişkide bir antropolojik ilişkiyi belirtmektedir.

Toprakla çizilen bir çerçevenin (somut yeryüzü coğrafyasının) siyasi bir sistemin ülkesel temeli olarak belirtilmesi, devlet- ulus- ve coğrafya arasındaki ilişkinin en belirgin ifadesidir. Bu nedenle özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsal belirmesiyle birlikte ortaya çıkan şey, sadece devlet kurumlarının artması ve karmaşıklaşması değil, aynı zamanda yerel bölgelerdeki ayrı grupların teritoryal entegrasyonla tek birleştirici özellik olarak ülkesel toprak bitişikliği (birliği) içinden merkezi iktidar tarafından toplumsal-kamusal örgütlenmeleri olmaktadır. Bu toplumsal ve mekansal örgütlenme, teritoryal devlet tipine geçişin somut ifadesi olmakta ve ulus-devlet toplumsal olarak teritoryal devlet

¹⁰⁴ Abeles, Marc, a.g.e. s.32.

¹⁰⁵ Clastres,Piere, Devlete Karşı Toplum 1994 s.10.

içinde gerçekleşmekteydi. Yine bu ifadenin kendisi bizim için toplumların ya da antropolojik anlamda yerel ve etnik toplulukların ulus toplumu olmasının ifadesidir. Bu nedenle bu toplum, biçimsel olarak bölgesel , yerel ve etnik örgütler olarak değil ulus demosunu oluşturma ifadesidir. İşte ülkesel alanda ve demos olarak ulusal düzeyde politik ilişkilerin geçerli olduğu bu durum, ulusun temelini meydana getiren ve toplumsal yaşamın çerçevesini belirten nitelik olarak, kamusal ilişkileri yöneten ve kuralları koyan bir iktidarın özerk kamu gücü olarak ortaya çıkması ile gerçekleşmekteydi. Bu ilişki, kamusal durumunun ülkesel ifadesi olarak gerçekleşen devletin tek meşru kamu gücü olması ve bölge, etnik, yurttaş, aşiret ayırımı yapılmaksızın ulusal yerleşime dayalı olarak kamusal hak ve ödevlerin yerine getirilmesi demektir.¹⁰⁷ Bu bakımdan devlet vatandaş- uyruklarının ait oldukları yere göre örgütlenmesi özellikle ulus devletlerde ortak ve geçerli olmaktadır.

Bir bakıma ülkesel durumda asıl sözkonusu olan, bu demostaki ilişkileri düzenleyen bir niteliğin; kısacası kamu gücünün doğmuş olmasıdır. Çünkü kamu gücünün varlığıyla devletin belirmesi, yanında siyasal mercinin özerkleşmesi de söz konusu olmaktadır.¹⁰⁸ Bu bakımdan bu ilişkinin belirgin olduğu burjuva sivil toplumun nesne-l ilişkileri alanında devlet kendi işleyiş kuralları ile rasyonelitesini üreten ve birçok idari organizmada somutlaşan özerk bir siyasal alanın varlığı olarak **uzamsallaşmaktadır.**

Kendi belirgin ifadesini kamu gücü olarak belirten ulus-devlet, elbette ki ulusal anlamında bir iktidar niteliğine sahiptir. İşte bu nedenle yeni toplumsal ilişkiler alanında devletin kamu gücü niteliğini kazandığı iktidar tipine bakmak yerinde olur. Politik Antropolojinin yakın dönemdeki belirgin isimlerinden P.Clastres tüm toplumların bir politik alan ortaya koyduklarını belirterek, politik iktidarla ilgili üç önemli sonuç belirtmektedir:

¹⁰⁶ Abeles,Marc, Devletin Antropolojisi s. 40-46.

¹⁰⁷ Engels,Frederich, Ailenin veÖzel mülkiyetin Temeli 1992 s.176.

¹⁰⁸ Engels, Frederich , a.g.e. s.176.

1) Toplamlar politik iktidarın varolduğu toplamlar ve varolmadığı toplamlar diye iki gruba ayrılamaz. Tam tersine iktidar toplumsal yapıda içkin olarak vardır ve başlıca iki biçimde kendini gösterir zorlayıcı iktidar ve zorlayıcı olmayan iktidar.

2) Zorlama ya da emir itaat ilişkilerine dayanan politik iktidar gerçek iktidarın modeli değil, yalnızca özel bir durum olarak politik iktidarın batılı sivil toplumda olduğu gibi bazı kültürlerde aldığı somut bir biçimdir.

3) Siyasal kurumlaşmanın varolmadığı toplamlarda bile politik alan vardır. Bu toplamlarda bile iktidarı somut olarak kendini hissettirir. politik iktidar toplumsal yaşamın içinden kaynaklanan bir zorunluluktur.¹⁰⁹

Clastres'in belirtmeleri eşliğinde devletin, burjuva sivil toplumun toplumsal- kamusal alanı ile ilgili bir politik **nesneleşme** olduğunu söyleyebiliriz, aynı şekilde Clastres'inde belirttiği gibi, ulus devletin iktidar biçimi kurumsallaşmış zorlayıcı iktidar biçimidir.

Politik antropolojide her iktidar kendi toplumsal kültür çevresiyle ele alındığında, bizim içinde burjuva sivil toplumda ulus adına somutlaşan zorlayıcı bir iktidarın nasıl belirdiği daha bir önem kazanmaktadır. Ulus adına somutlaşan bir iktidarın niteliği, bir bakıma bu iktidarın antropolojisini burjuva sivil toplum ilişkisi olarak belirtmektir. Sivil toplum düzeyinde politik ilişkilerin geçerli olduğu bu durumda, kamu gücü kısaca yasayla uygulama arasındaki ayrılığın ortadan kalkması ve yasayla uygulamanın birleştirilmesiyle gerçekleşmekteydi.¹¹⁰

C.B.Akal, toplumların her şeyden önce yasayı uygulamadan ayırıp kendi kendini düzenleyen ve yasayı uygulamayla birleştirip farklılaşmış (özerkleşmiş) bir odağa düzenleme işlevini terk eden toplumlar olarak bölünebileceğini belirtir.¹⁹ Bu

¹⁰⁹ Clastres,P., Devlete karşı Toplum s.13.

¹¹⁰ Akal, C.Bali, Yasa ve Kılıç s.18.

bakımdan çağdaş devletin belirlediği karakter, siyasi iktidarın ilkesiyle kullanımı bir araya getiren kurumsallaşmış siyasi iktidarla birlikte gerçekleşmekteydi.¹¹¹

Çağdaş devletin iktidar karakterinin bu nitelik ile varlık kazanması, bu iktidarın kendisinin ürünü olduğu tarihsel toplumsal durumla ilgilidir. Avrupa’da mutlak devletlerin merkezileşme mücadelesinde somutlaşan bu durum, kralların dinsel otoriteye karşı verdikleri ve üstün çıktıkları bir iktidar savaşının sonucunda gerçekleşti.²¹ Bu bakımdan özellikle Refermasyon sonrası, yasayla uygulama ya da otorite ile iktidar ayrımının ortadan kalkmaktaydı. Laikleşme adı verilen bu süreçte somutlaşan durum, kralların kutsal önderi ya da Papayı devre dışı bırakarak, kutsal ile kutsal olmayanı, otorite ile gücü, ilkeyle kullanımı, yasa ile uygulamayı bir araya getirmeleri olmuştur. Bu nedenle laikleşme kavramı ile belirtilen şey ruhani olanla maddi olanın ayrılmaz bir biçimde kaynaşması kadar, sivil toplum kamusu alanında siyasi olanın dinsel alanı egemenliği altına almasıdır. Bu nedenle siyasal olanın modern çağda kutsal olmaktan çıktığı bu dünyevileşme sürecinde, siyasal iktidar kamusal alanda etkili bir güç (kamu gücü) olarak, dinsel olanı kamusal alandan -özel alana- itmekteydi.

Yasa ile uygulamanın birleşmesiyle beliren durum kendi ifadesini, kamu gücü niteliği olarak egemenlik ile birlikte devlet iktidarını belirtmesiyle gerçekleşmekteydi (Bu bakımdan Bodin ile başlayan ve Hobbes ile devam eden anlayışta Leviathanın resmi bu durumun en belirgin resmedilişiydi.).

Dünyevileşme sürecinde, dinsel olanın politika alanında sürülmesi asıl olarak siyasal demos olarak kendini örgütleyen burjuva kamu ile mümkün olmuştur. Bu bakımdan bu kamu ile birlikte siyasal alanın oluşumu” dinin yetkisini ve etkisini sivil-toplumda kırması oranında, kendi politik alanını kamu gücü olarak devlet ile kurmaktaydı. Dünyevileşme ile ilişkili olarak dinsel alandan politik alana geçiş olarak belirtebileceğimiz bu süreçte laikleşmenin kendisi, meşruluk sorunu çerçevesinde tanrı merhametine dayalı din esaslarını giderek siyasi egemenlikten

¹¹¹ Akal, C.Bali, a.g.e. s.19.

uzaklaştıran dünyevi çoğulculuğun gelişmesiyle ortaya çıktı. Bu durum, en üst yönetim organı olarak tanımlanmış öz bilinçli devlet vatandaşlarının oluşturduğu ulus meşruiyeti ile oluşmaktaydı.¹¹² Laikleşme sürecinde devlet artık başka bir kaynakla, ulus ile meşrulaşmaktaydı.¹¹³ Toplumsal ve siyasal bağın dinle değil, siyaset ile kurulduğu bu gelişmeler ölçüsünde, laiklik ilkesi burjuva kamu ile birlikte “demokratik ulusun temel taşı olmaktadır.”¹¹⁴ İşte ulus fikri bu bağlamda özellikle meşruluk sorununun çözümü olarak, Avrupa’da merkezi devletlerle birlikte din savaşları sonrasında güçlenmiş ve gerçeklik kazanmış sınırları belli olan teritoryal devlet anlayışı çerçevesinde ortaya çıkmaktaydı.

Dünyevileşme sürecinde demos olarak ulus, burjuvazi ve burjuva ideolojisi ile sözkonusu oldukça, çağdaş siyasal alan burjuva kamusu ile örgütlenmekte ve bu dolayından devlete yönelmekte ve ona bağlanmaktaydı. Bu nedenle kamu gücü olarak beliren devlet (Republique) ile birlikte yurttaş ve cumhuriyet ilişkisi de antropolojik bağlamda siyaset olarak devlete ve ulusal demokrasiye indirgenmekteydi. Bu bakımdan dinin kamusal-toplumsal alandaki yetkisine karşı belirmiş böyle bir siyasal alanın oluşumunu toplum sözleşmesi anlayışında belirtmiştik.

Dünyevi -teritoryal devlete (Leviathan) geçişi belirten çağdaş “siyasal alanın oluşumu,” laikleşme sürecinde dinsel ve siyasal alanı bir ayrılık ilişkisi içinde tanımlamakta ve bu tanımlamada dinsel alanı siyasal alanın egemenliği altına aldığı ölçüde, dinsel olanı kendi politik alanında özel alanın hakkı olarak belirtmekteydi. Bu uğrakta burjuvazinin politik özgürleşimi Marx’ın ifadesi ile dini kamu hukukundan özel hukukun alanına atmaktaydı.¹¹⁵ İşte ulus-devlet, teritoryal yetki ve organizasyon olarak dini toplumsal alandan özel alana itmesi oranında kamu alanındaki -mekansal organizasyon olarak teritoryal devlet ile kurulmaktaydı.

¹¹² Habermas, Jürgen, Öteki olmak Ötekiyle Yaşamak , 20002 s.21

¹¹³ Habermas, J. A. g.e. s.19

¹¹⁴ Schnaper, Dominique, Yurttaşlar Cemaati s.132.

¹¹⁵ Marx, K. Yahudi Sorunu; s. 15

Kamu alanınında yaşanan sivil-toplumsal değişim ile birlikte cumhuriyetin (Res publica), teritoryal olarak egemen kamu gücü olan devlet ve demokrasi anlayışına dönüşmesi, antropolojik bağlam veya antropolitik durumu ifade etmekteydi. Nitekim bu sürecin belirgin ifadesi kendini burjuva devrimleriyle birlikte ortaya koymaktaydı ve burjuva devrimi ile birlikte burjuva sivil toplumun politik örgütlenmesi olarak mutlak ve egemen kamu gücü olarak belirmiş devlet, kendi ifadesini demokrasi ve ulusal egemenlik olarak kamu gücü ile ortaya koymaktaydı. Bir sınıf kamusundan bir ulus çıkaran bu görünümün tarihselliği, burjuva demokrasisinin dünyevi bir tarzda ortaya çıkışı ile ilgiliydi. Bu bağlamda H.. Kohn demokrasiyi ulusçuluğun karakteristik örgütlenmesi olarak tanımlarken bu durumun uygun ifadesini sunmaktaydı.¹¹⁶

Ulus, devlet ve demokrasi arasında kurulan ilişkide ulusun, devlet egemenliğinin kaynağı olarak görülmesi, kısacası teritoryal anlamda ulus yönetimi olarak demokrasiyi ortaya koymaktadır. Bu bakımdan sınırları belirlenmiş bir coğrafyada, ulusal demokrasiler söz konusu oldukça devlet bir anlamda kendi topraklarındaki insanlarla zorunlu bir varlık-oluş ilişkisinde somutlaşmaktaydı. Bu somutlaşma ilişkisi her şeyden önce feodalitenin dinsel tebasının antropolojik ve teritoryal dönüşümü ve dünyevileşme sonucu gerçekleşmekteydi. Dünyevileşme sürecinin belirgin sınıfsal ilişkisi olarak burjuva sivil toplumun belirttiği bu nesne-ldurum, kamu gücünün örgütlenmesiyle birlikte dinsel alanın kültürel olarak toplumsal yaşamda çekilmesini söz konusu yapmaktaydı. Bu durum bir bakıma feodalitenin tarım toplumundan burjuva sanayi toplumuna geçişle birlikte (Gellner'in ifadesiyle) kültürün (maddi kültürün) dinin yerini alması sürecine denk düşen bir durumdur. Bu bakımdan kültürel alan ile siyasal alan çakıştıkça ulusal alan yerel, bölgesel toplulukların antropolojik entegrasyonunda somutlaşmaktaydı.¹¹⁷

Bu ilişkinin kendini ortaya koyuşu, sonuç olarak sürekli bir yönetime ve egemenliğe dayandığında ulusal demokrasiler gerçekleşmekteydi. Bu bakımdan

¹¹⁶ Davis,Horace.B., Sosyalizm ve Ulusal Sorun 1992 s.154.

¹¹⁷ Gellner,E., Uluslar ve Ulusçuluk s.90-120.

çağdaş demokrasi yönetim ve başta da egemenlik anlayışını taşıması açısından Res publica olarak cumhuriyet yani bir kamu olayı olarak cumhuriyetten çok farklı olarak antropolojik anlamda republiquim (devlet) olarak somutlaşmaktadır.¹¹⁸ Halk-yurttaşların kamusal varlığı ve varoluşuna dayanan cumhuriyetin kamusal praxisi, politik meditasyon görünümüyle şüphesiz fenomenoloji-politika ilişkisi olarak özgün bir Marxist cumhuriyet anlayışının taşımaktadır. Halk-kamu yada yurttaşlar olayı olarak cumhuriyet-res publica, Marxist anlamda konseyler cumhuriyeti dialogik politika ilişkisidir. Antropolojik anlamda somutlaşan ve en belirgin ifadesini Bodin ve toplum sözleşmesinde bulan Republiquim, antropolojik bağlamda sivil toplumun kamusuna dayanan ve kendisini belirgin bir şekilde özel mülkiyet ve özel alan ilişkisiyle kuran ve özerk olarak nesneleşen kamu gücü-devlet ifadesidir. Bu bakımdan Bodin “Res publica yı Republiquim olarak belirtmekle şüphesiz çok yerinde bir saptamayı ve olguyu belirtmekteydi. Çünkü kamusal alanla özdeşleşen kamu gücü olarak Republiquim veya Republique, devlet ve bunun ilişkisi olan ulusal- demokrasileri antropolojik bağlamda ortaya koymaktadır. Bu bakımdan ulusal demokrasiler, devlet olarak kendini antropolojik bir temelde ortaya koyduğunda, kendini sivil toplumda devletin yurttaşı ve uyruğu olan ulus ile ilişkilendirir. Bu ulus-devlet ve onun mevcut tarihinin neden fenomenoloji ve politika ilişkisi olarak Dialogik Cumhuriyet -ki buna Toplumsal veya Konseyler Cumhuriyeti diyebiliriz- ile değil de, antropoloji ve politika ilişkisi bağlamında demokratik yasa-hukuk devleti şeklinde geliştiğini anlamamızın önünü açacaktır

Demokratik devleti anlayışı, veya çağdaş demokrasi burjuva kamu ile ortaya çıkmıştır. Tarihsel olarak burjuva sivil toplum ve onun devlet mücadelesinin ürünü olan bu durum, 16 yüzyılda İngiltere’de (Ada Kapitalizminde) doğan ulus fikri ili ilişki olup, Amerikan ve Fransız ihtilalleri ile birlikte meşru ve evrensel bir siyasal örgütlenme haline geldi.¹¹⁹ Siyasal egemenlik ve siyasal meşruiyetin artık hanedanlığa ve dini geleneğe değil, halkların egemenlik ilkesine dayandığı bu durumda, devlet ve ulus, siyasal meşruiyet ve antropolojik-siyasal bağ ilkesi olarak

¹¹⁸ Alaettin, Özdoğan, Marxizim ve Kamusal Alan, Kamusal alan ve siyaset dersinde sunulmuş ödev 1998 A.Ü.S.B.E.

¹¹⁹ Schnaper, Dominique, Yurttaşlar Cemaati s.123.

gelişti. Bu bakımdan teritoryal olarak insanları bir arada tutmak üzere din ve hanedanlık bağının yerini siyasal alan ilişkisi almaktaydı. Burjuva sivil toplum kamusu ilişkisi olarak demokratik ulusta toplumsal bağın siyasal oluşu, yeni bir toplumsal olguyu belirtmekteydi.

Demokratik devlette toplumsal bağın siyasal oluşu temel iki öge ile sıkı ilişkiliydi. Bunlardan ilki devlet egemenliği ve devletin özel insanlara öznel özgürlüklerin önemli bir bölümünü koruyuculuk perdesi altında vererek toplumdan kendini soyutlamasıdır. İkinci öge ise yönetilenlere verilen haklar, prens egemenliğinin ulus egemenliğine dönüşmesiyle, insan haklarına ve devlet vatandaşlığı haklarına yani liberal ve siyasi vatandaşlık haklarına dönüşümüydü¹²⁰.

Kamu alanında siyasal bağın dinsel bağın yerini alması, şüphesiz feodalitenin tebaasının (Antropolojik) dönüşümün sonucuydu. Bu bakımdan feodalitede dinsel devlet kendini devlet olarak tanımlayabilmek için dine gereksinim duyarken, demokratik devlet kendi politik tanımlaması için artık dine gereksinim duymamakta ve demokratik devlet, gerçek devlet olarak ta kendi politik tamamlanışı içinde dine gereksinim duymamakta. Tersine bu devlet dinden soyutlanabilmekte; Çünkü bu devlette dinin insani dayanağı artık dünyasal bir tarzda gerçekleştirilmekte ve demokratik devlette politik demokrasinin (dinsel oluşu) içinde insanın yalnızca bir insanın değil, her insanın egemen ve en yüce varlık sayılması söz konusudur.¹²¹ En belirgin ifadesini insan haklarında bulan bu antropolojik bağlam, burjuvazinin aristokrasiye karşı mücadelesinde burjuva demokrasisinin temel belirimi olarak doğal hak ve özgürlüklere sahip varlık olarak insanı ortaya çıkartmaktaydı. Bu durum self determinasyon olarak demokratik ulus düşüncesini kuvvetlendirdi.

Ulus her türlü iktidarın kaynağı olarak geliştikçe, belli bir toprakta (coğrafyada) devlet ulusun örgütlü ifadesi olarak bu gücü ve iktidarı kullanmaktaydı. Bu nedenle devlet ulusa mekanda yer verdikçe ulus bir toprağa sahip siyasal birim

¹²⁰ Habermas, J. A.g.e. s.23.

¹²¹ Marx, Karl, Yahudi Sorunu s. 25.

olmaktadır.¹²² Bu bakımdan modern ulus siyasal bir örgütü belli bir toprağa (mekana) bağlamaktadır. Belirgin ifadesi ulus-devletin coğrafyası olan toprağın mekansal ve politik ifadesi kısaca, teritoryal devletin mekansal varlık ve iktidar alanıdır.

Toprağın devlet iktidarı ve varlığının konusu olma durumu, (ulus) devletlerin belirgin özelliği olmuştur. Zaten Machiavelli’de devleti (statoyu) belli bir toprak ve nüfus üzerindeki (egemen) duruş olarak belirtmekteydi. Bu bakımdan 16. yüzyıldan itibaren büyük batılı uluslar mekan olarak bir toprak-coğrafya sayesinde oluşurken, Batı Avrupa’nın mutlak kralları bu bakımdan kendi mekansal varlıkları için bir sınır siyaseti yürütmekte ve yüzyıllar boyunca ülkelerinin coğrafyasını belirten doğal sınırların meşruiyetini dile getirmektedirler.¹²³

Mekan olarak toprak ve üzerinde yaşayan nüfus söz konusu oldukça, toprağın mekansal anlamda sembolik ifadesinin politik bir nitelik ve ideolojik bir anlam kazanması, ulus-devletler ile birlikte oldu ve milliyetçilik bu tarihsel durumu sembolik olarak ulus-devletle özdeşleştirerek yücelten bir söylem olarak ortaya çıktı. Öyle ki milliyetçilik için nüfus olarak kitle ve toprak olarak coğrafya ilişkisinde “insan kitlesinin adsız coğrafya üstünde yaşama ve mesut olma şartlarını yaratırken birleşmeleri, birleşik kitlenin zaman içinde müşterek hareketleri ulusun ilk büyük şartını; yani tarihi meydana getirmektedir ve müşterek tarihle birlikte kitle coğrafyaya damgasını ulus olarak vurmaktaydı.¹²⁴ Kimlik anlamında, her ulus anavatanla ulusal zeminde özgül ve ayrıcalıklı bir ilişki içinde olduğu savındadır. Bu çerçevede ulus üyelerine devredilemez bir kolektif mülk yani üzerinde hayatlarını sürdürme hakkına sahip oldukları toprağı sağlamaktadır. Nitekim ulus toprakla ilişkiyi uzamsal bir yerlem ve kimlik olarak yeniden kurar. Toprak bu çerçevede ulusal mirasta kültürel ürünlerin kaynağı ve nesnesi olmaktadır. Bu bakımdan toprağın ulusun edebiyatı, popüler kültürü ve anma ritüellerin de özel bir yeri vardır. Benzer şekilde uzamsal anavatan, üyelerine uzamsal bir yerlem

¹²² Schnapper, D. , Yurtaşlar Cemaati s.127.

¹²³ Schnapper, D. A.g.e. s.127.

sunuyorsa, ulusun tarihide üyelerine zaman içinde bir yerlem ve kimlik sağlamaktadır. Bu bakımdan ulusçuluk, ortak bir geçmişin keşfi yada yaratılmasıdır. Bu tarih anlatısı ulusu zaman içinde süre giden bir kendilik ve varlık (entity) olarak tanımlayarak, şimdi yaşayanlarla geçmişte yaşamış olanlar arasında bir bağ ve kimlik ilkesi kurar. Bu şekilde ortaya çıkan ulusal kimlik, geçmişte şimdiki ve gelecekteki ulus üyelerinin ortak bir kadere sahip olduklarının tanınmasıdır.¹²⁵ Bu bakımdan ulus ortak bir yazgıyı dolayısıyla bir karakter topluluğu şeklinde bir araya gelmiş insanlar bütünlüğü olarak kendini görür.¹²⁶ Bu bağlamda ulus devletin yönetsel ve teritoryal birliğini sağlayan kültürel-homojenlik öğeleri, ideolojik olarak ulus kimliğinin inşasında iletişimsel rol oynar. Bu uğrakta -David Gross'un belirttiği gibi-devlet, geçmişe dair temsilleri ve kollektif ulusal kimliği belirleyen temel kurumdur. Ulus devlet üniter-teritoryal bir mekan içinde akan üniter-seküler bir zaman çerçevesi sağlamakta ve zamana dair siyasal yorum, devletin örgütlenmesinde içkin olmaktadır. Bu zaman ve mekan anlayışı çerçevesinde devlet sembollerin, değerlerin ve anlam çerçevelerinin güdülüp yönetilmesi yoluyla iktidar uygulayarak uzak geçmişten şimdiye kadarki zaman aralığını anımsama ve yorumlama işi ve bu işte kamu gücü-kurumu olarak önemli rol oynamaktadır.¹²⁷ Bir bakıma daha önce Lipsius'un "De Constanta"sı bağlamında beliren bu durum bizim için feodalitenin çözülmesi ile birlikte beliren yeni devlet durumunun ideolojik anlamı ve niteliği olarak somutlaşmaktadır. Bu bakımdan en belirgin örneğini atayurdu olarak devlet-ülke ilişkisi ile gösteren bu durum, kendi belirgin ifadesini milliyetçiliğin kan ve toprak kültüründe politika ve ideolojik-söylem ilişkisi olarak göstermekteydi. Sınırların milletin yaşadığı yer-toprak ile birlikte sözkonusu olduğu bu fragmente devlet anlayışında, ulus politik örgütlenmenin en üst ifadesi olmaktadır. Ulus, devlet toprakları üzerinde yaşayanlara, hukuksal ve siyasi yollarla yeni bir bilinç yani birbirlerine ait olma bilincini verir. Ulusa ait olma söylemi birbirine yabancı kişiler arasında bir ilişki kurar. Ortak köken, dil ve tarih anlayışı çerçevesinde billurlaşan

¹²⁴ Arık, Remzi Oğuz, Coğrafyadan Vatana 1969 s.3-4

¹²⁵ Poole, Ross, Modernlik ve Ahlak s.135.

¹²⁶ Bauer, Otto, Ulus Konsepti Avusturya Marxizmi içinde (ed) T.Bottomore ve P.Goode 1992 s.96.

¹²⁷ David, Gross, Temporality and the Modern State ; Theory and Society , 14 (1) 1985 ocak ,53-82.Aktaran Philip Schlenger, Medya, Devlet ve Ulus s.286.

ulus bilinci, yönetilenleri tek bir siyasi kamunun vatandaşlarına dönüştürmekteydi.¹²⁸ Bu bağlamda siyasal meşruiyetin tek savunucusu ve kaynağı olarak ulusa bağlı olan ulus-halk egemenliği, hukuk devleti ölçülerinde kurumsallaştırılmış irade oluşumu ve kültürel açıdan sivil toplum ortaklığında harekete geçirilmiş kamular arasındaki etkileşimden doğmaktadır. Bu çerçevede demos olarak ulusun tarihi, kültürel niteliklerle tanımlanan ve yapılanan ifade olmaktadır.¹²⁹ Bu bakımdan demokraside her şeyden önce ulusun demokrasisi olmaktadır

Çağdaş ulusal demokrasilerde ulusun tarihsel, toplumsal ve kültürel boyutu elbette inkar edilemez. Fakat ulus devletlerde bu boyut milliyetçiliğin boyutu ile sıkı ilişkili olduğunda, milliyetçiliğin ifadesi de doğrudan devlet iktidarı ile ilgili bir kültürel-politik ifade olmaktadır. Bu bakımdan çağdaş ulus-devletlerin belirttiği durum, antropolojik bağlamda gerçekleşen demokratik ulus düşüncesiyle “volk” olarak halkın kamusal ifadesi olan toplum arasındaki bir karşıtlıktır. Yada bu durum, tarihi ulusların deneyiminin aksine her türlü etnik, kültürel boyutu silebilecek olan ideal yurttaşlığa dayalı ulus ile etnik halk denilen ulus arasındaki karşıtlıktır.¹³⁰ Bu durum kendi tarihsel ifadesini aydınlanmanın yurttaş temeli demokratik ulus fikri yerine özellikle Herder ve Rousseau ile belirginleşen ve Romantik Felsefenin önünü açtığı etnik boyutlu ulus fikri üzerinde gösterdi. Aydınlanmanın soyut rasyonalitesine karşılık ulusu organik olarak görmekteydi, sonuçta mevcut toplumsal durumu olumlayan Romantik Felsefe, kendi politik ifadesini doğrudan ortaya koymadıysa da belirttiği durum, teritoryal çerçevede devlet iktidarıyla ilişkili olarak halkı ulus anlamına çevirmek oldu. Uygun bir şekilde Marx’ın tabiriyle-yaşayan canlılar toplumu olarak halk, kendi toplumsal varlığı çerçevesinde anlam ifade etmektedir. Bizim için de kamu-halk ile burjuva sivil toplumda ulus arasındaki fark antropolitik ve antropolojik olarak:

- 1) Devlet iktidarıyla olan ilişki
- 2) Devlet iktidarının örgütlenmesi ile olan ilişki

¹²⁸ Habermas, J. A.g.e. s.19.

¹²⁹ Habermas, J. A.g.e. s.162.

¹³⁰ Schnaper, D., Yurttaşlar Cemaati s. 190.

3) Halkın bir topluluğun yaşam belirtisi olarak olumsal toplumsal-kamusal yaşam durumunu belirtmesidir ki, halk bu bakımdan kamusal alana ilişkindir ve bu anlayış Marxist anlamda halk cumhuriyetini söz konusu yapar (özelikle halkı). Buna karşılık burjuva anlamda ulus, sivil toplumda antropolojik bağlamda kamu gücünün örgütlenmesinde subaltarnate (alt değişmeli) durum olarak devleti sözkonusu yapar. Bu bağlamda ulus ve ulus devlet burjuva sivil toplumun politik örgütlenişi ile eşanlamlıdır. Bu bakımdan Herder'i ve muhafazakar E.Burke'yi takiben Marx içinde burjuva ulus anlayışının başarısızlığı, topluluğun –toplumsal kamusal- yaşam belirtilerini iş iştenden geçtikten sonra şu yada bu tikel birey (yurttaş) insan için yürürlükten kaldırmak istemekte oluşuydu. Bu bakımdan devrimin başarısızlığının beyan ettiği insan hakları, modern burjuva sivil toplumu, sanayiye, rekabeti, kendi ereklerini özgürce izleyen çıkarlar toplumunu ve bireycilik rejimini tanımak ve onaylamak demektir.¹³¹

Bir bakıma özellikle burjuva sivil toplum ve feodal toplum sistem arasındaki farkta belirgin bir ifadeyi teşkil eden ulusun ideolojik anlamı, şüphesiz kendisinin belirdiği tarihsel durumun nesnel varlığı ile ilgilidir. Bu nedenle özellikle aydınlanma döneminde belirtilen ve cumhuriyet anlamında yurttaş ilişkisine dayalı demokratik bir ulus kurma girişimi, burjuva sivil toplumunun maddi şartlarında ulus ile çatışmaktaydı. Bu anlamda rasyonel yurttaş kişiliği de amprik antropolojik duyumda ulus kimliği ile çatışmaktaydı. Bu açıdan iktidarla ilişkili olarak demos olarak ulusun niteliği rasyonel olmaktan çok, amprik antropolojik anlamda ve bilinçte gelişti ve sonuçta yurttaş-cumhuriyet ilişkisi, yerini kamu gücü olarak devlet iktidarıyla ilişkili ulus ve demokrasiye bırakmaktaydı. Bu bakımdan yurttaşlığın ve toplum olarak ulusun ya da yurttaşlar cemaatinin çözülmesini belirten bu durum, “bizzat” siyasal ulus düşüncesi olarak soyut yurttaş ve somut (tarihsel-toplumsal-Antropolojik) bireyler arasındaki gerilimi ifade etmektedir. Yine aynı zamanda bu durum ulusal bütünleşmeyle birlikte, kamu alanının birliği ve evrenselliği ile ulusal

¹³¹ Marx,K;Engels ;F., Kutsal Aile s.165.

toplumun etnik ve toplumsal gerçeği ve çeşitlilikleri arasındaki bir gerilimi ifade etmektedir.¹³²

Yukarıda belirttiğimiz durumlar yani yurttaşa dayalı ulus (yurttaşlar cemaati) ve devlet iktidarıyla doğrudan ilişkili Ulus düşüncesi ifadesini en bariz şekilde Hans Kohn'un batılı anlamda yurttaş ulusçuluğu ve doğulu anlamda organik ulusçuluğu ayırımında³² bulabiliriz. Bizim bu iki tip ulusçuluk ayırımına önemli eleştirilerimiz olsa da biz burada milliyetçilik konusunu işlemediğimiz için fazla açmayacağız. (Fakat burada bizim eleştirimizin kısaca her iki ulusçuluk tipinin de iktidarın örgütlenme tipi ile ilişkili olduğudur) H.Kohn'un kavramsallaştırması kendi içinde ve konumuz için yerinde belirtmeleri taşımakta.

Batı Avrupa'da modern ulus-devlet doğuşu itibarıyla (Mutlakiyetçi Devlet ile) taşra kentleri ve yerel, etnik bölgeleri bütünleştirirken, buralarda varolmuş ortak mensubiyetleri aşarak, bunları kendi merkezi ifadesi içinde ulus adına bütünleştirmektedir. Bu bakımdan özellikle batı Avrupa'da bu bütünleştirmede hakları için mücadele eden toplumsal ve yerel gruplar, merkezi devlet tarafından korunan kolektif yaşam içerisine alınarak bir bakıma demokratik bütünleşme sağlanmaktaydı.¹³³ Kısaca kamu alanında siyasal kurumlar yoluyla bütünleşme de diyebileceğimiz³⁵ bu durum, batılı anlamda yurttaş ulusçuluğu olarak özellikle burjuva sivil toplumun nesnel örgütlenmesinin ifadesidir.

Gerçekten de burjuva sivil toplumun kamusal örgütlenmesi, bireylerin etnik topluluklarına bağlılığı yerine, kamusal alanda kamu gücüyle olan ilişkileri bakımından konan haklar, özgürlükler ve ödevlerle birlikte belirtilen yurttaş hakları ve ödevleri olarak bir kamu ortaklığını ortaya koymaktaydı. Burjuvazinin belirttiği ve tarihsel-toplumsal olarak olumladığı bu yeni kamu durumu, kendi ikililiğini taşıırken şüphesiz Marx'ın deyişiyle somut burjuvayı fakat soyut yurttaş belirtmekteydi.

¹³² Schnapper,D., Yurttaşlar cemaati s.127.

¹³³ Schnapper,D., a.g.e. s.217.

Batılı anlamda yurttaşlığa dayalı olan kamusal hak ve ödevleri kamu gücü ilişkisi olarak belirten demokratik ulusçuluk, tarihsel-toplumsal belirimi ve burjuva sivil toplum ilişkileri içinde kendi gelişimi ile etnik anlamda bir ulusu ortaya koymadı. Kamu gücü olarak devlet ile ilişkili olan bu durum, şüphesiz en belirgin ifadesini toplum sözleşmesinde bulan zorunluluk ve güvenlik durumu olarak kendi belirimini Antropolitika olarak kamusal yaşamda devlet ilişkisi olarak ortaya koymaktaydı. Fakat bu durum sonuçta devlet ile ilişkili (özellikle de devlet durumunun egemenliği ile) ilişkili oldu mu, aslında doğulu anlamda bir milliyetçiliği burjuva sivil toplumda bir toplumsal, ideolojik ilişki olarak kurmaktaydı.

H.Kohn'un kitlelerin hareketi olarak belirttiği doğulu anlamda organik ulusçuluk kendi tarihsel gelişimi ve izleği ile elbette ki batılı anlamda ulusçulukla bir tutulamaz. Doğunun kendi tarihsel ve toplumsal durumu ve gelişmesi ile ilişkili olarak, batılı anlamda olmayan bir milliyetçiliğin doğuşu daha keskin ve belirgin olmuştur. Doğunun Batı Avrupa'ya oranla feodal tarım toplumu niteliğini taşıması ve geç sanayileşmeyle birlikte yaşanan toplumsal durumların ve ilişkilerin hızlı gelişmesi ve çözülmesi daha bir sancılı durum yaratmıştır. Kendi belirgin ifadesini Tönnies'in cemaat ilişkisinden cemiyet ilişkisine geçişi olarak gösteren bu durumda, halk toplumun mahalli sosyal cemiyetlerinden koparılmış ve bununla birlikte coğrafi açıdan seferber edilmekteydi¹³⁴.

Özellikle toplumsal ilişkilerin nesnel varlığıyla ilişkili olarak gerçekleşen modernleşmenin ortaya koyduğu toplum durumu, feodal kırsal cemaatlerin çözülmesi süreci olarak gelişmekteydi. Bu gelişmeler içinde milliyetçilik, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda -yani ulus ve ulusçuluğun zafer döneminde ya da kısaca ulusçuluk çağında- üretim ilişkilerinin toplumsallaşması ile birlikte ve bu toplumsal ilişkilerin nesne-1 varoluşuyla ilişkili olarak gerçekleşen antropolojik bağlamda kültürel birim ile siyasal birimin birbiriyle çakışmaktaydı. Bu nesnel toplumsal durum ile ilişkili olarak etnik topluluk ulusa dönüşmekte ve ulus-devlet yada devletli

¹³⁴ Habermas, J. A.g.e., s.16.

ulus olma sürecinde antropolojik bağlamda modernizasyon bir devlet politikası (bildung) olarak yukardan aşağı ortaya konulmaktaydı. Devletin başat rol oynadığı bu süreçte, devlet tüm milliyetçilik hareketlerinin temel aktörü olmuştur, ve bu durum sonuçta kimlikleri devlet iktidar ile ilişkili olarak kurması çerçevesinde kültürel olarak ulusçuluk kimliğini özel alan ilişkisi olarak kurmaktaydı.

Doğrudan doğruya batılı anlamda burjuva sivil toplum durumundan örgütlü yurttaş ulusçuluğuna karşılık doğulu ulusçuluk, devletin sivil toplumu kendi siyasal alanı içinde kendinde topladığı bir ulusçuluktur. Bu nedenle kısaca doğulu ulusçuluk mutlak anlamda devletin ulusçuluğudur. Fakat belirttiğimiz gibi burjuva sivil toplumun devlet ile olan ilişkisi bir özerklik ilişkisi değil tersine Antropolitik ve Hegamonik ilişki içinde olduğu bir ulusçuluktur. Bu ulusçuluk devlet ilişkisi şeklinde kurulmakta, bu nedenle doğulu ve batılı ulusçuluklar ayırımı sadece tarihsel gelişmelerde bir ifade kazanmakta.yoksa iktidarın doğuşu ve toplumu denetlemesi açısından kendi tanımlamasını kaybetmekte ve bu bakımdan doğulu ve batılı ulusçuluk ortak anlamda devlet ulusçuluğu olmakta.

Doğulu anlamda yani doğrudan burjuva sivil toplumun yurttaş–uyruk ulusçuluğunun ve uyruk kimliğinin değil de, etnik kültürel kimliğin başat olduğu bir kültürel ulusçulukta, “etnik mensubiyet duygusu ve bu duygunun neden olduğu tutkular insanların bir toprağa ya da içinde büyüdükleri etnik toplum ortaklığına olan kültürel antropolojik bağlılıklarının doğrudan ifadesidir.¹³⁵ Bu nedenle etnik anlamda ulus “Herder’in ifadesiyle insanın temel ihtiyaçlarından biri olan bir topluma mensubiyet ihtiyacına yanıt vermektedir.¹³⁶ Gerçektende feodal ilişkilerin çözülmesi ve toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı ve kapitalist sivil toplumun nesne-l varoluşuyla olumsal toplumsal aidiyetlerin yitirildiği 18. ve 19.yüzyıllarda yaşanan nesne-l durumla ilişkili olarak beliren bu duruma “etnik ulusçuluk” ya da “Alman tipi ulusçuluk diyebiliriz.” Çünkü kültürel ulusçuluk olgusunun temel yönü toplumsal nesnel durumun niteliğidir. Ulus-devlet inşası sürecinde bu toplumsal

¹³⁵ Schnapper,D., a.g.e. s.165.

¹³⁶ Herder,G., alıntı yapan D.Schnapper Yurttaşlar Cemaati içinde s.190

nesne-l varoluşun kendi antropolojik ifadesi, siyasal iktidar ilişkisi olarak somutlaşmaktaydı. Bu bakımdan bu ilişki mevcut etnik durumla ilişkili olarak duyguların siyasal örgütlenmesini, fragmente olmuş devletin kimlik ifadesine çevirmektedir. Bu nedenle ulus devlet teritoryal biçimde, bu duygunun hem ifadesi hem de temsilcisi olarak, kendini başta sembollerden başlayarak geniş bir kültürel, kamusal alanda Antropolojik öge olarak kurmaktadır.

Bugün bu iki ulusçuluk tipi arasındaki bir karşılaştırma veya ilişkide yurttaş uyruğa dayalı demokratik ulusçuluğun çağdaş toplumlarda kamusal olanın geri çekilişine ve özel olanın yükselişine bağlı olarak çözüldüğü bir durumda, özel alan ilişkisi olarak fragmente bireysel kimlik, fragmente teritoryal devlet ile birlikte rasyonel kamusal alanı sömürgeleştirmektedir. Bu nedenle ulusçuluk ilişkisinin kendi içinde taşıdığı çelişkiler, batılı ulusçuluğu doğulu anlamda ulusçulukla bir ortak noktaya, yani nesne-l varoluşla ilişkili olarak varlık kazanan antropolojik bağlamda iktidar ve kimlik ilişkisine getirmektedir. Bu durum kaldı ki etnik-toplumsal varlığın dialektik yaşam belirtilerini de sömürgeleştirmektedir. Çünkü insan varlığının toplumsal belirtilmesinde ve olumlanmasında önemli bir yer tutan toplumsal-etnik boyut olarak kamu-halk, insanların varlığını dialektik olarak toplumsal-kamusal varoluşta belirten ifadesi ile bireyi, bir gruba ya da Norbert Ellias'ın kavramını kullanacak olursak "toplumsal habitusa" bağlayan bir ilişkidir.¹³⁷ Bu ilişki Marxist anlamda bireyleri kolektif halk yaşamında belirtirken bireylerin bu belirişi, bireylerin kendileri kadar dialektik olarak bir toplumsal kültürün de kamusal yaşamsal ifadesidir. Böyle bir Marxist anlayışta kolektif kimlik kamusal olan ile ilişkidir.

Ulus-Devlet kendi ulusal ve mekansal yapılanması olarak sunduğu antropolojik-toplumsal entegrasyon ile ulus adına tarihsel bir oluşumun ürünü olan etnik varlıkları aşmak yönünde bir politikayı belirtir. Fakat bir yandan da ulus devlette bu aşma işinde, etnik gruplar ortadan kalkmamış ama doğal olarak ulus devlet yaşamda diğer mensubiyetleri etnik azınlık olarak yorumlama anlayışına

* Bourdieu'ya göre habitus dolayımlayıcı bağ olarak pratik üretir.

¹³⁷ Schnapper, D., a.g.e. s.151.

gitmiştir.”¹³⁸ Bu bakımdan ulus-devlet “kimlik düzeyinde, nesnel türdeşliğini güçlendirmeye çalışırken, önceden var olmuş bu kültürel ve siyasal biçimleri yasaklama ya da en azından bunları özel yaşama itme eğiliminde olmuştur.”¹³⁸

Üretim ilişkilerinin toplumsallaşmasıyla gerçekleşen toplumsal entegrasyonunun belirttiği asıl durum teritoryal sosyalizasyon olarak ulus olma durumudur. Toplumsal entegrasyon özellikle Habermas için, demokratik devlet vatandaşlığı ulusundan farklı olarak halk-çı ulus anlayışıyla ilişkiliydi.¹³⁹ Bu ilişkide halkın, giderek daha fazla devlet vatandaşlığı statüsüne dahil edilmesi devleti meşruluğunun yeni bir kaynağına götürmekte ve devlet, ulus-halkla özdeş olarak gelişmekteydi. Bu durum sosyal entegrasyona soyut, hukuksal anlamda yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu nedenle ulus devlet bir yandan etnik-toplumsal varlıkları toplumsal- teritoryal entegrasyon olarak ulus adına aşma girişimini ve ortak bir kültürü belirtmeye gider.¹⁴⁰ Bu bakımdan bu ortak kültürün yaratılmasında Gellner’in ifadesi ile eğitim sisteminin büyük rolü vardır. Özellikle devletin ideolojik aygıtları siyasetin ülkeselleşmesinde ve toplumsallaşmasında çok önemli bir boyutu bize sunmaktadır. D.İ.A’ların belirttiği bu durum yeni bir habitus’un ulus habitus’unun ortaya çıkmasının en belirgin ifadesidir.¹⁴¹

Bölgesel ikametgaha dayalı yerel veya etnik toplulukların ulus demosu adı altında teritoryal-toplumsal entegrasyonu ile birlikte siyasal toplumsallaşma, merkezi iktidar ilişkisi olarak kendi ifadesini ulus devletin coğrafyası içinde ortaya koymaktadır. Bu bakımdan bu ülkeselleşme biçimi esas olarak yerel veya etnik olan bölgesel ilişkilerin -aşılması yönünden- daha büyük bir bütün yani coğrafya içine oturmasıdır. Bu nedenle yerel ve etnik bölgelerin teritoryal birleşmesiyle beliren ulus-devletin coğrafyası, yerel bölgelerin sınırlılığını fazlasıyla geçen ilişkilerin (ağların) coğrafyası olarak kendini ortaya koyduğunda, yerel ve etnik bölgelerde yaşayan halklar için iktidar artık yer değiştirmiştir ve yerel bölgenin dışında,

¹³⁸ Schnapper,D., a.g.e. 151.

¹³⁹ Habermas,J. A.g.e. s20-23.

¹⁴⁰ Schnapper, D. a.g.e. 152.

¹⁴¹ Schnapper, D., a.g.e. s.164.

merkezileşmiş iktidarın coğrafyası olarak belirtmektedir.¹⁴² Ulus ve devletin teritoryal olarak anlam kazanmasını belirten bu ilişkide, devlet teritoryal ulus- devlet olarak somutlaşmaktadır.

¹⁴² Abeles, M., Devletin Antropolojisi s.134.

2.BÖLÜM TERİTORYAL İNŞA BLOKLARI

Kamusal alanda mekansal ilişki ve organizasyon olarak kurulan teritoryal devlet, özellikle kapitalist üretim ilişkilerin maddi varlığı çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal alan-sivil toplum ile gerçekleşmekteydi. Devlet ilişkisini mekansal üretim ve organizasyon olarak kuran toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı, devleti üretim ilişkilerinin toplumsal varlık koşulları ile ortaya çıkan teritoryal inşa blokları çerçevesinde kurduğu kadar, bu blok ilişkileride devleti mekan ilişkisi ve organizasyonu olarak üretmektedir.

2.1.Jeopolitik

Ulus devlet doğuşu itibariyle jeopolitik bir devlettir. Bu bakımdan özellikle kapitalizmin gelişmesi ve global bir nitelik almasıyla, ulus-devletlerin karşı karşıya geldikleri veya mekansal rekabet içinde varlıklarını sürdürmeleri için almak zorunda kaldıkları önlemlerde gündeme gelmiş bulunmaktaydı.

Merkezi krallıkların doğmasıyla belirginlik kazanan ulus devletlerin en önemli özelliği, kapitalizmle birlikte “mekansal üretim” ve mekansal olarak genişleme eğilimine sahip olmalarıydı. Devletler bir yandan mekansal olarak genişlerken, diğer yandan da merkezileşmekteydi. Bu iki eğilimin kesişmesi toplumsal alanda devletlerin mekansal üretim hareketini ve stratejisini sergilemekteydi. Devletlerin bu mekansal hareketlerini sağlamaları belirli bir güvenlik anlayışı dahilinde somutlaşmaktaydı. Bu nedenle güvenlik için içerde polis örgütlenmesi, dışarıya karşı ise bir askeri güç örgütlenmesi gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda özellikle militer güç olarak ordu, devletin diğer devletlerle olan ilişkisi çerçevesinde bir güç unsuru olarak kurulduğunda daha bir merkezi önemdeydi. Bu bakımdan Fransa’da 14.Louis kendisi tepede olmak üzere bir askeri hiyerarşi içinde emir-komuta zinciri kurup askerlere tek tip üniforma giydirecek merkezi orduyu

kurduğunda, bu orduyu bir devlet ile birlikte de kurmaktaydı.¹⁴³ Çünkü ordunun eylemi, devletin eyleminin temsilcisi olduğunda, bu temsil tüm bir devlet adına söz konusu olmaktadır. Merkezi ordunun kuruluşu, savunma için caydırıcı güç olarak dış tehdit hedefine karşı, ülkenin güvenlik probleminin çözüm aracı olarak belirdikçe, jeopolitiğin merkezi stratejik ilişkisi ulusal güvenlik politikası veya teritoryal savunma olarak kurulmaktaydı.

Dünyevileşme ile birlikte devletlerin bir mekan politikası dahilinde varolabileceklerini anlamaları ve (ulus) devletlerin üzerinde hareket ettikleri mekana yoğun politik atıflarda bulunmaya başlamaları ile birlikte, mekansal bulunuşta “Jeopolitiğin beşeri unsuru” devlet ve ulus ilişkisi olarak gerçekleşmekteydi (Bu bakımdan milliyetçilik ideolojik olarak önemli bir jeopolitik konu olarak gelişti.). Bu ilişkiler çerçevesinde ulus-devlet varlığını sürdürmesinde ideolojik, politik, ekonomik güçle donatılmış jeopolitik bir mekan haline gelmekteydi. Bu uğrakta bir mekanın üretim ifadesi olarak (ulusal coğrafyanın) başta öteki ulus devletlere karşı yaşam alanının sürdürülmesi politikası olarak ortaya çıkan jeopolitik, devletin ulusal güvenlik ve gelişme politikalarını kuran, ulus devletlerin politikalarında tedbir ve hareket tarzı üretilmesi ile uygun hareket tarzı seçimini sağlamaktaydı. Bu çerçevede jeopolitik, ulus devletin mekansal politikası olarak aynı zamanda devletin somutlaştığı bir coğrafyayı da bu tedbirler çerçevesinde teritoryal-kapalı bir mekansal alan-olarak inşa etmekteydi.¹⁴⁴

2.2Teritorya ve Teritoryalite

Teritoryalite her şeyden önce devlet iktidarının temel coğrafik ifadesidir ve Teritoryal devletin doğuşu da jeopolitik devlete benzer bir şekilde “güvenlik problemlerinin çözümü”olarak gelişti. Yasal egemenlik kavramı katı savunma

¹⁴³ Sander,Oral, Siyasi Tarih(1) s.63.

¹⁴⁴ İlhan,Suat, Jeopolitik Duyarlılık 1989 s.15.

anlayışı ile desteklendiğinde “surlarla” çevrili şehirler yerini egemen devlete bırakmaktaydı. Bu bakımdan teritoryal devlet Avrupa’da mutlak monarşilerin yükselmesi ve onların merkezi bürokrasi, vergi ve geniş ordu sistemiyle ilgili olarak ortaya çıkmaktaydı.¹⁴⁵

Merkantalizm ülkeye atfedilen ekonomik gücün ve değerin kuvvetli bir ifade kazandığı bir dönemi açmıştı. Merkantalizmde devletle özdeşleşen bu ülke fikri, özellikle ulus-devletin yükselmesiyle, birlikte ülke olarak imparatorluk coğrafyasından farklı bir ifadeyi ve anlamı ortaya koymaktaydı. Kendisini ülke sathında örgütlenmiş devlet ve onun ulusu olarak ortaya koyan bu gelişmeler, mekansal ifade olarak ulusal coğrafyanın kavranmasında imparatorlukların din uygarlığı alanında değil, ülke kültürü bazında kurmaktaydı. Bu bakımdan ulus devlete geçişle birlikte, imparatorluk-kilise ikilisinin din yetkeli uygarlığının parçalanmasıyla, teritoryal olarak örgütlenmiş “kilise-aile sistemi yerini ülkesel alanda teritoryal örgütlenmiş devlet-eğitim sistemine bırakmaktaydı.”Bu bakımdan sonuçta ulus-devlet ve iktidarının coğrafyası, din devletinin teritoryal yetki ve organizasyonuna karşı mücadelede dini toplumsal-kamusal alandan özel alana itmesi oranın da kendi teritoryal yetki ve organizasyonunu toplumsal alanda kamu gücü olan devlet ile kurmaktaydı.

Mekan olarak ülkeye asıl ilgi iktidarın kamu gücü olarak devlet egemenliği çerçevesinde kendini örgütlemesiyle gerçekleşti. Bu bağlamda teritoryal egemenlik ile birlikte teritorya ve onun çağdaş kavramlaşması olan ülke bir anlam kazanmaktaydı. Politik ve hukuksal dilde “ülke” olarak kullanılan teritorya, çağdaş siyasi haritaları teşkil eden egemen coğrafi birim olarak” yeryüzünün devletin egemenliğine tabii kılınmış ve belirlenmiş kesimdir.¹⁴⁶ Bugün için kullandığımız teritorya kavramının “orijini şehirler çevresindeki bölgeler üzerindeki hak yetkisinin uygulanması olarak başlangıç uygulaması şehir devletlerine kadar uzanmaktadır. Çağdaş teritorya kavramı ise toprağın yönetici devlete ait olması anlamıyla izleri

¹⁴⁵ Taylor, Peter S., Political geography 1985 s.118.

¹⁴⁶ Nalbant ,Atilla, Üniter Devlet 1987 s. 26

gerilere 1494 yılına, yani yaklaşık bir tahminle dünya ekonomisinin doğuşuna kadar gitmektedir ve bu niteliğiyle teritoryanın modern anlamı egemenlik kavramıyla yakın ilişkili olarak¹⁴⁷ teritoryal egemenlik çerçevesinde “siyasi iktidarın yetki alanı olarak, politik bir anlamı ifade etmektedir. Devletler bu nitelikleriyle temel olarak “teritoryal bir yapılanma olmakta ve teritoryası üzerindeki herhangi bir saldırı devletin otoritesine meydan okumak anlamına gelmektedir.”¹⁴⁸

Mutlak monarşilerin politik birlikleri, yani teritoryal devletleri gerçekleştirme süreciyle gelişen ulus devlet , aynı zamanda üniter yapının da teşkili olan bir merkezileşme olarak yerel bölgelerin teritoryal birleşme süreci olarak gelişmekteydi. Devletin teritoryal egemenliği bu birleşmede ulusal coğrafyayı kurmaktaydı. Devletin ortaya çıkışı ile birlikte bir anlam kazanan ve ona dünyevi bir mekansallık açan ulusal coğrafya, tarihsel olarak ulus devlet örgütlenmesinin önünü açan mutlakiyetçi devlet örgütlenmesinin ve merkezileşmesi çabasında belirginlik kazanmaktaydı. Ortaçağda ülke kontrolünün yaygın feodal sistem altında olduğu ve feodal hizmetlerin kral ve lordlar tarafından görüldüğü bir ortam içinde, feodal sistem aynı zamanda prenslikler ve imparatorluk (Kutsal Roma İmparatorluğu) yapıları arasındaki mekansal coğrafi parçalanmışlıklarda karakterize edilmekteydi ve Feodalite Avrupasında bu görünüm içinde 1500’den fazla devletçik .bulunmaktaydı.¹⁴⁹ Feodal sistemin bu egemen görünümü modern dönemle birlikte tebaa ve ülke üzerinde güçlü kontrole dayanan, ekonomik kurumları, ticaret ve deniz aşırı sömürgeciliği güçlendirmekle ilgilenen mutlak monarşilere doğru değişti. Bu değişimin ortaya çıkmasının en önemli unsuru ise artmakta olan kapitalist üretim ilişkileriyle kontrol ve yönetiminin merkezileşme eğilimlerinin birlikte gelişmesiydi. Kapitalizmin ihtiyacı olan geniş ve hareketli işbirliğine sahip ve özellikle de ulaşım için merkezi bir organizasyonun ve ticaretin yapılacağı geniş bir mekan ihtiyacı, pratikte devlet tarafında ülke-sel olarak sağlanmaktaydı.¹⁵⁰ Bu değişimler içinde devlet üretim ilişkilerinin toplumsa- maddi varlık koşulları ile ilişkili olarak sonuçta

¹⁴⁷ Nalbant,Atilla, a.g.e. s.27.

¹⁴⁸ Muir,Richard, Political Geography 1997 s.36

¹⁴⁹ Butlin,Robin A., Historical Geography 1993 s.147

¹⁵⁰ Slowe,Peter M., Geography and Political Power 1990 s.58.

feodalitenin lord ve serf arasındaki yurtluk ve iktidar ilişkisinden farklı iktidar türlerinin uygulanması yoluyla teritorya ve insanların kontrolünün değişim ifadesi olarak ortaya çıkmaktaydı.¹⁵¹ Özellikle kapitalizmin ilkel birikim evresiyle ilişkili olarak gerçekleşen bu ilişki, ilkel birikim döneminin zor yöntemleri olarak, devletin özel mülkiyetini güvenliğini sağlamasında ortaya çıkan teritoryal yetkisi cezalandırma erki ilişkisi olarak gerçekleşmekteydi.

Sermayenin ilk yaratılma döneminde devlet toplumsal alanda teritoryal yetkiyi kamu gücü ifadesiyle kurmaktaydı. Bu süreçte cezalandırma yetkisinin devlette kurumsallaşması, cezalandırma ilişkilerindeki yeni toplumsal boyutu teritoryal ilişki olarak belirtmekteydi. Cezanın suç ve disiplin çerçevesinde değiştiği bu ilişkiler, merkezleşmekte olan devletle birlikte tamamen teritoryal ifadeler kazanmaktaydı. Bu bakımdan ceza ve hapisane sistemi çerçevesinde kamusal-toplumsal insan bedeni bireyselleştirilmekte ve teritoryal uygulamaya konu olmakta ve sonuçta özellikle hapisane sistemi ile beden, mekan olarak disiplin sistemi altında teritoryal entegrasyona katılmaktaydı. Bu gelişmeler ilkel birikim döneminde yeni devletin cezalandırma iktidarının mülksüzleşen kitlelere kanlı ‘yasalar’ eliyle uygulanması demekti.¹⁵² Feodal mülkiyetin ve ilişkilerin tasfiyesi ile mülksüz bırakılan kitleler kente göçe zorlanmakta ve kentsel durumları olan serserilik, aylaklık ve dilencilik bu yasalarla suç sayılmakta ve suç işleyenler ağır bedensel cezalara maruz kalmaktaydı.¹⁵³ Bu durumda teritoryal devletin, özel mülkiyet ve düzenin güvenliğine yönelik cezalandırma yetkisi, mülksüzlerin kontrol altına alınmasına yönelik olarak şiddeti rasyonalize etmekte ve modern hapisane modelleri de teritoryal devletin kurumları olarak kurulmaktaydı¹⁵⁴.

Kapitalist üretim ilişkilerin yükselmesi, buna karşılık feodalitenin çözülmesi mutlakiyetçi devletlere merkezi ülkesel bir coğrafya sağlarken, bölgesel feodal

¹⁵¹ Butlin, Robin A., a.g.e. s.148.

¹⁵² Marx, Karl; Kapital cilt: 1, s.698, 1997.

¹⁵³ Özdek, Yasemin, Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları ,Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları içinde 2002 s. 29

¹⁵⁴ Michel, Foucault, Hapishanenin Doğuşu 2000, s.435.

lordları da kral karşısında güçsüz bırakmaktaydı. Bu gelişmeler içinde feodal lordların mutlak monarşiler karşısındaki tasfiyelerini kolaylaştıran başlıca etmen ise toprağın değer anlamındaki farklılaşması veya toprağın kapitalist üretim ilişkilerinde değişim nesnesi olarak ortaya çıkmasıydı. Metalaşma uzamı olarak pazar ilişkisini kuran kapitalizmin mekansal üretim biçimi coğrafya, feodalitenin mekansal üretim biçimi ise mahalli-yerel bölgeseldi. Yerel bölgeden coğrafyaya geçiş içinde toprağın lord nezdindeki yerel ifadesinin ve anlamının çözülüşü, toprağı yerel ifade ve değer olarak değil yerel bölgeleri aşan bir mekan yani coğrafya olarak ortaya koymaktaydı. Bu durum kısaca toprağın feodal üretim ve geçimlik anlamlarından- ve dolayısıyla lord ve serf arasındaki yurtluk ve kişileştirme anlamlarından çıkarak metalaşma, teritoryalleşme anlamını kazanması demekti.

Feodal ilişkide bir kralın krallığına kendi adanı vermesi gibi feodal toprak mülkiyeti de beyine kendi adını vermekteydi. Feodal toprak mülkiyetinde, toprak sahibi ile bireyselleşmekte onun ayrıcalıklarına, yargılama yetkisine, ve siyasal bağlantılarına sahipti bu bakımdan feodal mülkiyet, toprağın insanlar üzerindeki, onlara yabancı bir erk biçimindeki egemenliğini içermekteydi. Serf toprağın eki olduğu kadar feodal beyde toprağına bağlıydı. Beyin ailesinin,evinin tarihi vb. bütün bunlar toprak mülkiyetini bey için bireyselleştirmekte ve bu ilişkileri biçimsel olarak onun yurdu durumuna getirmekteydi. Aynı biçimde beyin toprak mülkiyetini işleyen kimselerde (serfler) onun mülkü ya da onun karşısında bağıllık-uyrukluk ve yükümlülük ilişkisi içindeydiler. Feodal beyin onlar karşısındaki durumu doğrudan doğruya politikti, fakat bu durumun duygusal bir yanı da bulunmaktaydı.

Feodalitenin yerel bölgesel devletçiklerinde, töreler, özlük vb. bir bölge toprağından diğerine değişmekte ve toprak parçası ile aynı şeymiş gibi görünmekteydi. Bu görünümün ortadan kalkmasıyla, toprak kapitalist değer sisteminde bütünüyle özel mülkiyet hareketi içine sürüklenip, bir meta durumuna gelmekteydi. Bu yeni görünümün siyasi ifadesi ise mülk sahibi lordun üstünlüğünün tüm siyasal renklerinden arındırılması demek oldu.¹⁵⁵ Bu açıdan toprak ve ona

¹⁵⁵ Marx,Karl, 1844 Elyazmaları s.134.

dayanan toprağı kullanma ilişkileri lordla adamlarını birbirine bağlayan harç olmaktan çıkmış, topraktaki köklerinden kopan feodalizm zayıflamışken uzun zamandan beridir bu ilişkiler içinde kalan mutlak monarşi bu durumu kendi yararına kullanarak iktidarını güçlendirmekte ve sonuçta lordlar üstündeki iktidarını merkezileştirmekteydi. Mutlak Monarşiler bir yandan senyörlerin kendilerine bağlı olan adamlarına (beslemelerine) koyduğu sınırlar, diğer yandan da yönetsel yargı ve aman vermez bürokrasisiyle senyörler arası savaşlara acımasızca son vermesiyle fedoalizmin kolunu kanadını kırmaktaydı.¹⁵⁶

Tüm bu gelişmeler feodal lordları hem kral hem de burjuvazi karşısında zayıf duruma düşürmekteydi. Sonuçta feodal lordların feodal toprak ve yurtluk (ki bu yurtluk tipi sıkı bir ulusallıktı) sisteminin çözülüşü ve serfin topraktan bağımsızlaşarak kapitalizmle birlikte (başta da şehirlerde) emek-gücü olarak ortaya çıkışı ve ekonominin ticarileşmesiyle birlikte feodal lordların durumları büyük ölçüde kötüleşti. Altın ve gümüş bolluğu ile paranın değerinin düşmesiyle toprak aristokrasisinin parasal geliri reel olarak azaldı. Bu şartlar altında aristokrasinin toplumsal statüsü de inmekteydi.¹⁵⁷

Mutlak monarşilerle birlikte yerel-feodal bölgelerin teritoryal birleşmesinde, mutlak monarşilerin bulunduğu çekirdek bölge, etkileme ve kontrol alanı olarak teritoryal katılımı gerçekleştirmekteydi. Sonuçta bu ilişkilerle ortaya çıkan mekan, devlet iktidarının coğrafyası olarak bir ülkeyi kurmaktaydı. Bu coğrafya ile birlikte ayrı ayrı çıkarları yasaları hükümet ve vergi sistemleri olan bağımsız ya da zayıf bağlarla birbirine bağlı olan bölgesel devletçikler, tek bir merkezi hükümet ve ortak bir yasa sistemi altında tek bir ulusal sınıf çıkarı olan tek bir sınır ve gümrük duvarı arkasında kısaca tek bir ulus adı altında birleşmekteydi.¹⁵⁸

Merkezi monarşiler ve burjuvazi ittifakıyla gerçekleşen bu coğrafya, feodal bölgelerin basit bir birleşmesi değil, tam tersine bir coğrafyanın başta ekonomi-

¹⁵⁶ Moore,Barington, Diktatörlüğün veDemokrasinin Toplumsal Kökenleri 1989 s.73

¹⁵⁷ Moore,B., a.g.e. s.72.

politik ve toplumsal entegrasyonunu ifade etmekteydi. Bu nedenle mekanla ilişkisi ve üretimi ulusallık olarak ortaya çıkan bu coğrafyanın yurtluk ifadesi, feodalitenin yurtluk ifadesi ve onun ulusallık bağından farklı bir ulusallık olmaktaydı. Bu bakımdan gerçektende Karl Renner'in belirttiği gibi Yükselen Kapitalizmin devlet düşüncesi olan ulus devletin temeli ekonomik (feodal) bölge değil, ulusal yerleşim bölgesini"¹⁵ ifade eden bir yurtluk ve coğrafya ifadesiydi. Bu çerçevede ulus devlet ortaya çıkış sürecinde toplum (halk) ve ülke arasındaki yurtluk ilişkisinde önemli gelişmelere işaret etmektedir.¹⁵⁹ Herşeyden önce bu yurtluk ilişkisinde çağdaş devlet kendi kökeni olan mutlakiyetçi devletten beri, otoritesi belirgin bir şekilde teritorya ve üzerindekiyle yönelik bir uygulama olmuştur. Bu uygulama niteliğiyledir ki devlet, mekan ve insanların kontrolünün bir ifadesi olarak somutlaşmaktadır. Bu bakımdan ulus devlet son iki yüzyıl esnası boyunca politik organizasyonun ve kontrolün uygun formu olmuştur.¹⁶⁰

Devletin teritoryal merkezileşmesi, aynı zamanda devletin merkezileşmiş şiddet kullanımı ve teritoryal kontrolün ifadesi olmaktaydı. Bu nedenle ulus devletin yurtluk ilişkisinde devlet ve şiddet ilişkisi karşılıklı bir ilişki olarak gerçekleşmektedir. Bu ilişkide devlet kurumunu diğer toplumsal kurumlardan ayıran özellik, devletin meşru şiddet aygıtı olması ve bu şiddeti bir mekanda tek taraflı olarak kullanabilmesidir. Bu bakımda şiddet kullanımı devlete özgü bir araçtır. Devlet ve şiddet ilişkisinin yakın bir ilişki içinde olduğu bu durumda M. Weber için devlet, belli bir teritoryada şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur ve şiddet kullanmasını bilen toplumsal kurumlar olmazsa devlet kavramı ortadan kalkmaktaydı.¹⁶¹

Ulus devlette şiddeti ancak merkezi bir siyasal otorite ve onun bu hakkın kullanımını devrettiği kişiler uygulayabilir.¹⁶² Bu bakımdan şiddeti tekelleştirme

¹⁵⁸ Marx,K; Engels,F., Komünist Manifesto s.43.

¹⁵⁹ Renner,Karl, Ulusal Düşüncenin Gelişimi(Avusturya Marxizmi içinde) 1990 s.101

¹⁶⁰ Muir,Richard, a.g.e. s.36.

¹⁶¹ Weber,M., Sosyoloji Yazıları s.80.

¹⁶² Gellner,E., Uluslar veUlsçuluk s.10.

hakkı hukuksal otoritelerin ve yasa uygulayıcısı organların karar alma süreçleri olarak şiddet uygulamasının gayri şahsileşmesiyle (yani rasyonalizasyon ile) sonuçlanmakta.¹⁶³ Bu bakımdan Weber'in anlayışına yakın bir şekilde bu durumu belirten Norbert Elias, bir güç tekeli oluşturulduğu zaman normal olarak şiddet edimlerine rastlanmayan edilginleştirilmiş toplumsal mekanların yaratıldığını gözlemleyerek, merkezileşmiş ulusal devletin oluşumunun teritoryal temele dayalı güç tekellerinin yaratılmasını beraberinde getirdiğini belirtir. Elias için bu tekelleştirmeye beraber, bireye yönelik fiziksel tehdit yavaş yavaş gayri şahsi hale gelmekteydi.¹⁶⁴ Bu bağlamda çalışmalarında Weber'in ve Elias'ın öğelerini benimseyen A.Giddens için, ulus devletin ortaya çıkması ile birlikte devletler daha önceden sahip olmadıkları türden yönetsel ve teritoryal birliğe sahip olmuşlardır. Bu bağlamda Giddens'ta devleti:

- Düzenli ve düzenlenmiş bir yönetim kontrolünün varlığı,
- Meşru şiddet tekeli gerçekleştirme,
- Şiddeti verili bir teritorya üzerinde kullanmak şeklinde belirtir ve bu bağlamda ulusçuluğu da kültürel duyum olarak kesin bir şekilde tanımlanmış ülke sınırları üzerinde iktidarı uygulayan yönetsel aygıtın pekiştirilmesi olarak belirtir .¹⁶⁵

Ulus devletin mekansal sınırları ulusa biçimini verir¹⁶⁶. Bu bağlamda ulusa ülkesel biçimini veren ve yeryüzünün politik parçalanışının ifadesi demek olan bu coğrafi birim, J. Gottman için hareket ve ikonografya üzerinden yükselmekteydi. Hareket (faaliyet manevrası) sabit olmamanın ifadesi olarak dünya çapındaki tüm insanları ve fikirleri kapsayacak şekilde değişmedir. Gottman için ikonografya ise sabitlik nedeni ve ifadesi olarak insanların inandığı semboller sistemiydi.

¹⁶³ Schlesinger, Philip, Medya Devlet Ulus 1994 s.36.

¹⁶⁴ Ellias, Norbert, alıntı yapılan yer Medya Devlet Ulus s.37.

¹⁶⁵ Giddens, Anthony, Nation State and Violence 1988 s.74-167.

¹⁶⁶ Schlenger, P. A.g.e. s.281.

İkonografya ulusal duygunun kuşatıcı ögesi olarak devletin bayrağından kültürüne sembolik ifade olarak uzanmaktadır.¹⁶⁷

Gottman konumuz için elverişli bir ilgiyi ikonografya olarak belirtmekle Ulus devletlerin kendi teritoryasındaki değerler sistemiyle bir mekanı sosyo-politik ve ideolojik olarak politikleştirdiğini de belirtmektedir. Bu bakımdan özellikle Althuseryan anlamda devletin ideolojik aygıtları devlet durumunun ideolojik aygıtları olarak somutlaşmaktadır. Bu bağlamda T. Hagerstrand de toplumsal bütünleşme çerçevesinde teritoryal bütünleşme ve işlevsel bütünleşmeyi belirtir. Bunlardan ilki yerel düzeyde bölgesel bütünleşmeyi, ikincisi ise ulusal bütünleşmeyi özellikle basın ve medya (d.i.a'sı) ile gerçekleştirmekteydi.¹⁶⁸ R.Hartshorne'de böyle bir ulusal coğrafyayı teritoryal birleşme şeklinde ele almaktaydı. Hartshorne için teritoryal birleşmede devletin amacı farklı sosyal ve teritoryal bölümleri etkili bir şekilde birleştirmektir. İşte Hartshorne için bu birleşmede bölümleri bir arada tutan etken ise eşgüdümsel kuvvet olan devlet fikriydi.¹⁶⁹

Hartshorne'un teritoryal birleşme teorisinde devlet fikri, ulusal coğrafyanın kuruluşuyla ilgili birbiriyle ilişkili beş unsuru sunmaktaydı. Bunlar:

- Devlet fikri
- Karar verme
- Hareket
- Saha
- Politik Alan¹⁷⁰

Bunlardan sonuncusu olan politik alan devletin teritoryası olarak belirtmekteydi.

¹⁶⁷ Taylor, Peter S., a.g.e. s.150.

¹⁶⁸ Schlesinger, Philip, a.g.e. s.252.

¹⁶⁹ Taylor, Peter S., a.g.e. s.151.

¹⁷⁰ Taylor, Peter S. A.g.e. s.152.

Özellikle yerel bölgeler arasında gerçekleşen teritoryal birleşme ile devlet, teritoryanın politik sınırları dahilinde içerde ve dışarda mekansal bir pozisyon alma şeklinde somutlaştıkça, ulusal coğrafyanın kuruluşunun temel inşa bloku teritoryalite olarak somutlaşmaktaydı.

Teritoryadan farklı bir durumu ve kavramı belirten teritoryalite her şeyden önce üretim ilişkilerinin toplumsallaşması ve bu ilişkilerin maddi varlığı ile ilişkili olarak kurulmaktadır. Bu bakımdan teritoryalite ilk önce toplumsal olarak bir iktidar biçiminin oluşumunu ve onun düzenlenmesini anlatır. Bu bağlamda “alan üzerindeki denetimi meşrulaştırmanın yalnızca bir tür devlet aygıtının bulunduğu yerde görüldüğünü ileri sürmek doğru olur. Bu uğrakta teritoryalite ile ortaya çıkan şey, en gelişmiş haline yalnızca ulus-devletlerde ulaşmış belirli bir toprak parçası (Teritorial Area) üzerindeki açık-seçik bir idari denetim ısrarıdır.¹⁷¹

İnsanların bir saha veya alan üzerindeki tasarımlarına ve iletişimine yönelik kontrol olarak teritoryalite, kontrola yönelik alansal strateji olarak anlaşılabilir, ya da coğrafik kavramlarla alansal davranışın biçimidir diyebiliriz.¹⁷² Teritoryalite “kontrol düzeyinde tutmaya yönelik açık sınır çekme teşebbüsüdür.¹⁷³ Kurucu iktidar olarak teritoryalite daha geniş ve genel bir ifadelendirmeye, beşeri strateji olarak “ekonomik, politik, sosyal alanlar ile kurucu, dolayımlayıcı ve sınırlayıcı mekan arasından kaynaklanan bir sonuçtur diyebiliriz.¹⁷⁴

Devletin coğrafik iktidarı için etkilemeye ve kontrola yönelik bir strateji olarak gerçekleşen teritoryalitenin önemi, sadece içindeki mekanizmalarla (kontrol, savunma güvenlik) değil, aynı zamanda teritoryalitenin kendisinin mekanizmanın yer etme konusu olması bakımından önemlidir.¹⁷⁵ Bu nedenle devlet iktidarı çerçevesinde teritoryaliteyi ele aldığımızda: Devletler için teritoryalite insanları ve

¹⁷¹ Giddens,Anthony T.M.Ç.E. s.185.

¹⁷² Sack,Robert D., Human Teritoriality 1984. s.1

¹⁷³ Johnston,R,J., A Question of Place 1991 s.188

¹⁷⁴ Dear,M; Wolch,J., The Power of Geography 1989 s.9

¹⁷⁵ Malmberg,Torsten, Human Teritoriality 1980 s.9.

ilişkileri kontrol etmek için güçlü bir mekansal-alansal strateji oluşturmaktadır.”¹⁵ Bu durumda başta egemenlik, yargı, kanunlar, mülkiyet ilişkileri ve düzenlemeleri, iktidarı münhasır olarak belirten ve iktidara münhasır olarak beliren teritoryal ifadeler-konular-ve mekanizmalardır. Bu bağlamda yasa ve hukuk düzeni, kontrol mekanizması olarak süreçleri fiilleri iktidar yetkisi ve tanım alanı adına adlandırması veya mevzuat kılması ve bu mevzuata göre tanımlamasıyla, iktidarın kendi alanında dolaşıma aldığı konuları teritoryal olarak saptamasıdır. Bunun için özellikle yargı görevi, temel teritoryal ilişkileri hem yasaya uygunluk denetimi açısından hem de teritoryal alanın yasal hukuki üretimi için tanımlanmış egemen ideolojik-söylemsel ilişkilere göre saptayan teritoryal bir mekanizmadır. Bu uğrakta sosyo-mekansal yeniden üretim çerçevesinde devletin-ideolojik-aygıtları (D.İ.A.), özellikle devletin kurumsal çerçevesine aracı olan yasa gücünü ve devleti, yasal idari yönetimini güçlendiren bir ilişki olarak inşa etmektedir¹⁷⁶. Bu belirtmeler, ulus-devletlerin kurulmasıyla birlikte yargı, yasama ve yürütme şeklindeki güçler ayırımının teritoryal ilişkiler ve ifadeler olarak alan ve anlam kazandıklarını da bize sunmaktadır. Bu açıdan ulus devletle ilgili mekan organizasyonunu somutlaştıran teritoryalite, uygun bir ifadeyle iktidarın dağılımını ve mekansal kullanımını sunmaktadır. Yani bir mekansallaşma ilişkisi olarak teritoryalite, bir mekan-izmayı ifade etmekle ülke içindeki ilişkilerin kural koyucu iktidara mevzu olarak mekansallaşması ve düzenlenmesini ifade etmektedir.

Toprak parçası (teritoryal alan) üzerinde kurulu düzenin sağlanması devletin asıl amacı olduğundan, bu çerçevede devlet herşeyden önce düzenin korunmasına yönelik uzmanlaşma ve yoğunlaşma olmakta ve bu uğrakta devlet, düzenin sağlanmasıyla uğraşan kurum, kurumlar ve kurallar dizisi olarak gerçekleşmektedir. Bu şekliyle devlet nesnesi topluma-kamuya karşı, uzmanlaşmış düzen sağlayıcı aygıtların toplumsal hayat içinde ayrışmasıyla varolur. İşte devlet E.Geller’in ifadesiyle bu durumun kendisidir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Blomley, K. Nicholas, *Interprative Practices,the State and the Locale,in Political Pover of Geography*, s.45-65.

¹⁷⁷ Gellner,E., a.g.e. s.24

Devlet toplumsal gücün dağıtılması ve yoğunlaştırılmasının özel bir biçimidir. C. Castradise göre bu şekliyle devlet, toplumsal kollektiviteden bir ayrılık ve bu ayrılığın sürmesini sağlayacak bir kurumsallaşmadır. Devlet ismi bu çerçevede, belli bir faaliyet alanında mekansal ve bürokratik bir örgütlenme olan idari-devlet aygıtı biçiminde kurumsallaşmış modeller için kullanılmaktadır. Düzen kurma görevi toplumsal gücün dikkatlice seçilmesi, kaydırılması yönünde bir çabayı ve zamanla yalnızca hiyerarşik bir bürokratik aygıtın toplayabileceği, yoğunlaştırabileceği ve tahsis edilebileceği önemli miktarda kaynağı gerektirmektedir. Bu uygulamalar ve düzenlemeler çerçevesinde merkezileşen ve uzamsal olarak özerklik kazanan devlet, kendi coğrafyasında zorunlu olarak askeri, ekonomik ve kültürel egemenlikler saç ayağı üzerine oturmaktadır.¹⁷⁸

Teritoryal ulus-devletle birlikte, yerel güç odaklarınca sağlanan düzeni muhafaza görevi, sözkonusu gerekli kaynaklara devletin hakim olmasıyla yerini merkezileşmeye bırakmaktaydı. Devlet ile toplum arasındaki bu ayrılık devlet doğasının öylesine önemli özelliğidir ki, bu durum hem mantıken hem de tarihsel olarak devlet kuruluşunun en önemli özelliği olagelmıştır. Devlet bir kere ortaya çıktı mı beraberinde kendine özgü uzamsal varlığını da getirir. Siyasal kurumsal görevlerin devlet eliyle yerine getirilmesi devletle toplum arasında açık seçik bir bölünmenin yer almasını zorunlu kılmaktadır.¹⁷⁹ Bu bakımdan devlet belirgin ve açık bir biçimde gelişmiş bir toplumsal işbölümünü içerir, işbölümü olmayan yerde devletten söz etmek mümkün olmaz ve bu işbölümü üzerinde kamu görevlileri ve idari bürokrasi somutlaşmaktadır.

Toplumdan özerkleşmiş müstakil bir yapılanma olarak gerçekleşen devlet, elbette ki toplumsal nesne-1 ilişkidir ve bu ilişki burjuva sivil toplumun nesne-1 ilişkisidir. Bu nesnellik içinde devlet toplumu organize eden ve bireylerin günlük yaşamlarını eyledikleri kuralları (yasa ve yasakları) belirtir. İşte devlet bu icrası ile yani meşru düzenleyici aktiviteleriyle günlük toplumsal hayatı

¹⁷⁸ Bauman, Z. Globalleşme, s.72

¹⁷⁹ Eroğul, Cem, Devlet Nedir 1990. s.33-38

teritoryalleştirmektedir.¹⁸⁰ Bu bağlamda yönetsel ifadesini teritoryal olarak kuran devlet, kendi coğrafyasında enformasyonu, kişileri, grupların ilişkilerini kontrol ve gözetimde tutmaktadır. Bu süreçler teritoryal stratejiler dahilinde başta yasa, yargı ve idare ile yerine getirilmektedir. Devlet bu niteliği ile kurumlaştıkça, devlet aygıtı ve kurumlarının kuralları kontrolün amacı olarak toplumu kapsar hale gelir. Politik-idari aygıtlar bu kontrol ile devlete yerel ve ulusal düzeyde mekansal organizasyonel bir çatı sağlar. Bu ilişkiler çerçevesinde devlet mekansal bir pratik olarak kendi coğrafyasını üretir, çizer ve biçimlendirir. Fakat devleti, kendisinin nesneleştiği bu üretilmiş coğrafyada, en az dört görevi yerine getirmek için sürekli bir durum sergilemelidir. Bu durumlar;

- İçsel düzeni sağlamak,
- Militer savunmasını kurmak,
- Yapısal iletişimi sürdürme,
- Ekonomik yönden dağıtımı tamamlama¹⁸¹

Bu görevlerin yerine getirilmesi bir merkezileşmiş bir devlet aygıtının kuruluşunu zorunlu kıldığı oranda, bunlar “mekansal performanslar” olarak günlük iş kazanır. Bu durum devletin görünür ifadesini bürokratik idari örgütlenme olarak kurmaktadır.Devlet bu niteliği ile toplumla başta da kamu ile ilgili merkezileşme olarak (Yani Republique olarak) belirlediğinde, toplumsal işbölümünde bir işkolu (kamu işkolu) olarak da müstahdemlere (kamu çalışanlarına) gerek duymaktadır. Bu bakımdan devlette yönetsel olarak resmi işbölümü çizgileriyle birbirinden ayrılmış kamu görevlileri bu işi yerine getirmektedir. Bu işbölümü üzerinden yükselen idare-devlet aygıtı, yargı, polis, silahlı kuvvetler, yerel yönetim birimleri ve diğer kamu kurumlarıyla birlikte, tüm bir toplumsal alanla ilgili kamusal düzenlemeleri gerçekleştirmektedir. İşte ulus devlet kendi coğrafyasında bu kamusal düzenlemeleri yerine getiren bir mekansal ilişki ve pratik olarak ulus adına bir mekan üreterek somutlaşmaktadır. Ulus devlet bu çerçevede mekansal bir olgu olmaktadır ve kendi

¹⁸⁰ Johnston,R.J., a.g.e. s196

¹⁸¹ Mann,Paul ,alıntıyı yapan R.J. Johnston s.a.g.e. s.195.

içinde idari birimlere ve diğer devletlerle sınırlara sahiptir¹⁸².Ulusun kavramsal istihdam olarak üzerinde yerleştiği bu üretilmiş mekan, siyasal toplumsallaşmada siyasal özdeşliğin merkezi ülkesel-devlet ilişkisi olmaktadır

Teritoryalitenin kullanımı “coğrafik bağlamda etkilediği ve kontrol ettiği şeylere bağlı olarak Devletin mekanları nasıl organize ettiğiyle mekana nasıl anlam verdiğiyle sıkı sıkıya ilişkilidir ve bu ifadeler tarihsel olarak değişmektedirler. İşte konumuz olan ulusal coğrafyada bugün için böyle bir değişimin ifadesi olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.¹⁸³ Tamamen kapitalist dünya sistemi ve sivil toplumun gelişimi ile ilişkili olan teritoryal devlet, modern dünyanın toprak ve mekana yönelik ekonomik, kültürel ve ideolojik talepleri çerçevesinde ortaya çıkan bir ilişkidir. Bu bağlamda sivil toplumdaki ilişkileri düzenlemek çerçevesinde kurumsallaşmış iktidar ilişkisi olarak teritoryalite, iktidarın görülebilir mekanizması ve ilişkisi olarak nesnelerin, yerleşimlerin ve uzanım alanının çerçevesini veren ilişkilerle birlikte bir toplumsal ilişki olarak devlet nesnesini ortaya koymaktadır.¹⁸⁴ Bu bağlamda teritoryalite konusunun daha anlaşılır kılınması için R.David Sack’ın teritoryalite kavramına bakmak yerinde olur. Sack için modern toplumlarda teritoryalitenin önemi kavramın karakterize ettiği modern düşünce tarzıyla yani nesne-l düşünce ile yakından ilişkili olmasıdır.¹⁸⁵

Sack’a (Human Teritoriality, 1984) göre teritoryalite, biologlar ve etologlar tarafından kullanılan biolojik motivasyona dayalı teritoryaliteden farklı olarak “coğrafik ve toplumsal bir kökenden somutlaşmaktaydı ve bu bakımdan teritoryalite Marxist anlamda toplumsal olarak inşa edilmektedir. Pratik olarak tarihsel bağlamlarda ve sosyal organizasyonlarda ortaya çıkan teritoryalite, Sack için “özellikle uygarlığın yükselmesine ve modernitenin eleştirel yüzüne ışık tutabilecek bir konudur. Özellikle sivil toplum ilişkilerinin nesnel varlığı ile ilgili uzamsallaşma ve bu uzamsallığın nesnelliği çerçevesinde Avrupalıların teritoryaya yükledikleri

¹⁸² Short,R. John, an Introduction to political Geography , 1990 s.123.

¹⁸³ Sack,R.David, Human Teritoriality s.2.

¹⁸⁴ Slowe,Peter ,a.g.e. s.57-58

¹⁸⁵ Sack,R.D., a.g.e. s.32.

anlam coğrafik-yer anlamından öte hem sosyal hem de ekonomik boyutluydu.¹⁸⁶

Sack teritoryalitenin kullanımını mümkün kılan belli başlı üç karaktere vurgu yapar. Bunlar iletişimsellik, sınıflama ve iktidardır. Özellikle konumuz için elverişli bir zemin sağlayan bu belirtmelerden iktidar ifadesi olan teritoryalite üç yönlü karşılıklı ilişkiyi içermektedir. Bunlar:

1. Teritoryalite saha ile birlikte bir sınıflandırma formu içerir. Burada sözkonusu olan saha kullanımında tahsis edilen şeylerin birileri (başta da devlet) nezdinde kategorilendirilmesinin sınıflandırılmasıdır.

2. Teritoryalite bir sınıflama formu içerir. Teritoryal sınırlar yönetim çerçevesinde sahip olma ya da dışlama halindeki durumun bileşkesi olan bir sembolik form oluşturur.

3. Her Teritoryalite örneği saha ve şeylerin üzerinde kontrolün güçlendirilmesi çabasıdır.¹⁸⁷

Bu üç unsur teritoryalitede coğrafik görünümdeki (Landscape) eylemler ve onun alansal amaçları arasındaki ilişkileri gerçekleştirmektedir.¹⁸⁸

Sonuçta mekansal-alansal bir pratik sergileyen Sack'ın teritoryalite anlayışı ulusal coğrafyanın kuruluşu açısından üç fiili durum yaratmaktadır.

1. Ulusal coğrafya teritoryal olarak kullanılabilmekte
2. Ulusal coğrafya bir çeşit mekan üretmekte
3. Ulusal coğrafya kuruluşunda sabit bir çaba ve süreklilik istemektedir.

¹⁸⁶ Sack,R.D. a.g.e. s.3

¹⁸⁷ Sack,R.D. s.22.

¹⁸⁸ Sack,R.D. a.g.e. s.22.

2.3. Egemenlik

Ulus-devletle özdeş olarak kullanılan egemenlik elbetteki devletin asli kurucu ögesi olarak devletin olmazsa olmaz ögesidir. Bugün için ortaçağ döneminin devletlerine benzemeyen ulus-devletler başta egemenlik ve ülke üzerinden sahneye çıkmışlardır.¹⁸⁹

Teritoryal organizasyonlardaki tek ve en önemli ajan olan devlete yönelik açıklamalarda biz çoğunlukla devletle ilişkili olarak politik dünyamızı alışkın bir biçimde egemenlik teorisi bazında haritalamakta ve yorumlamaktayız.¹⁹⁰ İşte devlete teritoryal organizasyondaki tek ve en önemli ajan olma niteliğini kazandıran nitelik politik egemenliktir.¹⁹¹ Devlet var olacaksa egemenlik altındakiler egemen güçlerin sahip olduklarını iddia ettikleri bu otoriteye itaat etmeleri gerekmektedir.¹⁹²

Çağdaş gelişimi içinde özellikle Reformasyon sonrasında belirginleşen yönetimin ilkesi ve yönetimin uygulanması arasındaki ayırımın ortadan kalkmasıyla iktidarın kral-devlette çıplak nitelik alması, modern toplumsal örgütlenmenin temel özelliği olan teritoryal egemenliğin doğuşuna yol açmaktaydı.

Yükselen Burjuva Sivil Toplum ilişkileri ve bu ilişkilerin maddi varoluşuyla ile birlikte kralın iktidarının kamu egemenliğine dönüşmesi oranında devlet, kralın egemenliğinden mekansal olarak da bağımsızlaşarak kamusal bir nitelik ve ilişki kazanarak ortaya çıkmaktaydı. İşte egemenlik bu kamusal durumla ilişkili bir nitelik olarak belirtmekteydi (ki bu bakımdan Bodin böyle bir devleti Republique olarak belirtmekteydi). Bu süreç Habermas'ın deyimiyle Temsili Kamuya dayanan prensin egemenliğinin sadece gösterimsellik olması oranında Devletin egemenliğinin ise

¹⁸⁹ Taylor, Peter S., Political Geography s.53.

¹⁹⁰ Smith, Graham, Political Theory 1991 s.53.

¹⁹¹ Kolinsky, Martin , Nation State in Western Europe , Geography Matters içinde Ed: Doren Massey 1989 s.107.

kamusal bir güç olarak doğduğu bir süreçti. “Prensin temsili kamusu, kendini bir toplumsal-kamusal alan olarak ortaya koymaktan çok bir statü belirtisiydi ve prensin bu temsili halk adına bir temsil değil, halk önünde kendi egemenliğini temsil etmesiydi.”¹⁹³

Modern egemenlik kavramının ulusal egemenlik kavramına dönüşümü belli maddi koşulları gerektirmekte, en önemlisi, kapitalist birikim süreçleriyle iktidar yapıları arasındaki yeni dengenin tesisini gerektirmekteydi.¹⁹⁴ Bu çerçevede üretim ilişkilerinin maddi toplumsal varlığı çerçevesinde prensin ilahi erke dayanan otoritesinden veya onun maddi iktidarının uygulanmasından öte, kamusal niteliği ile kralın şahsından bağımsızlaşarak sivil toplum ilişkisi olarak kamu gücünü belirten egemenlik anlayışı, bir güç olarak devlete süreklilik kazandırmaktaydı.

Siyasi-hukuki kavramsallaşmada ayırıcı niteliği süreklilik olan egemenlik anlayışı sayesinde dünyevi devlet ilişkileri anlamlı kılınmaktaydı.¹⁹⁵ Bu ilişkileri tek çizgili bir gelişim çizgisi içinde sunan ve tanrısallık dışında (ve kralın fiziki varlığı dışında) süreklilik kazanmış ve meşruiyetini doğrudan doğruya bu süreklilikten alan kamu gücü, bu ilişki ile egemen devlet olarak somutlaşmaktaydı. Bu bakımdan egemenliğe dayanan kamu gücü tarafından nizam altına alınan özel şahıslar kamu gücünün muhatapları ulusu oluşturmaktaydılar.¹⁹⁶ İşte bu toplumsal-kamusal meşruiyet temeli nedeniyle, ulus-devletin politik düzlemde kendi halkı üzerinde ara yöneticilere ve özel kuruluşlar sistemine gerek duymadan doğrudan doğruya bir egemenliği ve yönetimi söz konusu olmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹² Weber ,Max, Sosyoloji Yazıları s.81.

¹⁹³ Habermas,Jurgen , K.A.Y.D. s.72.

¹⁹⁴ Hardt;M; Negri, A., İmparatorluk, 2001, s.114-128.

¹⁹⁵ Akal, C. B. Yasa ve Kılıç, s. 43.

¹⁹⁶ Habermas,,J. a.g.e. s .80.

¹⁹⁷ Hobsbawm, E.J., a.g.e. s. 103.

2.4 Kamu Yönetimi ve İdare

Modern ulus-devletin nesne-l özelliği kapitalist ilişkilerin toplumsal varlığı çerçevesinde içinde bulunduğu toplumdan kurumsal olarak ayrılmış olması ve bir merkezi aygıtlar (idari- devlet aygıtları) bütünü olarak somutlaşmasıdır. Ancak bu ayrılma tarzının nesne-l uzamsal niteliği, özellikle sivil toplum ilişkilerinin varlığı nesnel ilişki tarzı yüzünden nesnel bir durum almaktaydı. Bu ilişki devletin kurumsal özelliklerinin büyük bir kısmının gerçekleştiği ve burjuva sivil toplumun maddi varlık koşullarının tarih sahnesine çıktığı dönemin ilişkisidir.¹⁹⁸ Marx'ın tabiriyle özel mülkiyetin feodal mülkiyetten kurtulması sonucunda, devlet sivil toplumun yanında ve onun dışında özel ve özerk –nesne-l- varlık kazanmaktaydı.¹⁹⁹ Devletin toplumdan nesnel olarak gerçekleşen kuruluşunda, özel- kamusal alan ve ekonomi-siyaset ayrımları ilişkisi önemli rol oynamaktaydı.

Kapitalist ilişkilerle, feodalizme özgü parsellenmiş egemenlikler sisteminden sivil toplumun merkezileşmiş devlet egemenliğine geçilmekteydi. Bu çerçevede mutlakiyetçi devletin oluşumu, bir yandan feodal üretim tarzını ve aristokrasi sınıfını sarsan toplumsal dönüşümlerle, özellikle de aristokrasinin sınıf tahakümünün temeli olan parsellenmiş toprak egemenliği sisteminin , hukuki, idari, mali ve toplumsal merkezileşmeye dayalı egemen mutlak devlet tarafından geriletilmesi ve öte yandanda ekonominin marjında kalan kentlerde, kapitalist meta üretiminin genişlemesiyle birlikte ulusal nitelikte büyüyen bir pazarın doğmasıyla karakterize edilmekteydi. Sonuçta yerel serfliğin kalkması ve meta üretimi ve metalaşma uzamının toplumsal- ilişkilerde gelişmesi ile yerel düzeyde sarsıntı geçiren aristokrat sınıfın yerel-bölgesel ilişkisi, mekansal ölçekte yerini teritoryal devletin uzamsal ve toplumsal ilişkilerine bırakmaktaydı. Bu bakımdan toprakta koşullu mülkiyet ile yerel düzeyde siyasi egemenliği birleştiren feodal üretim tarzının kapitalist toplumsal ilişkiler içinde çözülmeye başlaması; bir yandan toprakla özel mülkiyet ilişkisi, öte yandan siyasi egemenliğin merkeze kayması süreçleri

¹⁹⁸ Özkazanç, Alev , a.g.e. 37

¹⁹⁹Marx,K.; Engels, F. Alman İdeolojisi S.107

olarak gelişmekteydi²⁰⁰

Ülkesel olarak merkezileşme çabasında olan mutlakiyetçi monarşiler, feodal güçlere ve ilişkilere karşı mücadelesinde, feodal beylerin yetkilerini merkezi krallığa taşımaları ile birlikte feodal beyleri de kendi sarayları etrafında toplayarak kendi hizmetleri altına almaktaydılar. Bu bakımdan 16. ve 17. yüzyılda mutlakiyetçi devlette kişi olarak şiddet araçlarının denetimide dahil, siyasal otorite ve hükümlar yöneticinin, (monarkın) egemenliğindeki siyasal düzenin güç odağı yerel kır değil kent olmaktadır²⁰¹ Marx'ın ifadesiyle kentlerin yerel- kır üzerindeki egemenliğinin belirgin ifadesi, yönetimin, polisin, vergilerin zorunluluğu olarak devlet örgütünü ve bu nedenle de genel olarak devletçi siyasetin (siyasanın) zorunluluğunu içermekteydi.²⁰² Bu bakımdan kentsel olan mutlakiyetçi devlet ve burjuvazi ile devletin öncü yapılanması, her şeyden önce kapitalist kentin kır üzerindeki egemenliğini belirtmekteydi. yada Marx'ın Gruadrise'de belirttiği gibi kırın kentleşmesi olmaktadır.

Toplumsal ilişkiler alanında Mutlak devletin merkezi gücü kazanması, teritoryal ulus devlet sürecine giden yol olmaktadır. Çünkü mutlak devletle birlikte yükselen sivil toplumun kendi nesnel varoluşu üzerinden toplumsal örgütlenmesi, siyasi ve idari mekanizmalar olarak kamusallaşmış devleti kamu otoritesi ve kamu bürokrasisi olarak kurmaktadır. Bu süreçte devlet yönetimi kral ve onun etrafındaki kişisel ve danışmanlardan oluşan sembolik nitelikteki konseyler aracılığı ile gerçekleştirilmek yerine, artık sistematik ve etkin kamu kurumları ile yerine getirilmekteydi. Bu durumda kamu kurumlarında yer alan kişiler kralın kişisel tercihleri doğrultusunda hareket eden aktörler değil, sınırları ve ilkeleri belli olan kuralların uygulayıcıları olmaktadır. Bu şekilde devletin hizmetinde (idare ve devlet aygıtında) bir işle görevli olan bu kişiler kamu görevlileri, devlet binaları ve kurumlarında kamusal yapılar olarak adlandırılmaktaydı.²⁰³

²⁰⁰ Anderson, Perry, Lineages of the Absolutist State s.15-29

²⁰¹ Giddens, A. T.M.Ç.E. s.204

²⁰² Marx, K: Engels, F. Alman İdeolojisi s. 58.

²⁰³ Zapçı, Filiz Çulha, a.g.e. s.41.

Toplumsal-kamusal alan ile ilişkili olarak somutlaşan yeni devlet krala kayıtsız şartsız bağlı olan, ve onun bahsettiği ölçüde güçlü ve ona bağımlı bir “officien”(görevli) değil, fonctionnaire olarak toplumsal bir işlevle görevli bir aygıtı söz konusu yapmaktaydı. Bu bağlamda yeni devlet durumunun ifadesi, toplumsal ilişkiler alanında kamu işiyle görevli ve dolayısıyla toplumda yönetim işlevini yerine getiren idareyi sözkonusu yapmaktaydı. Bu nedenle bu yönetimin mekansal organizasyonunu kamu alanında kendini en belirgin şekilde idari-bürokratik yapılanma olarak kurmaktaydı (ki büro sözcüğü de bu dönemle birlikte kullanılmaya başlanmaktaydı.). Toplumsal ilişkilerin nesnelliğine ilişkin bu yeni durum, bir bakıma Foucault için yeniçağ ile birlikte akılsallığı, kendine gerekli ilkeleri ve özgül uygulama alanını devlette (kamu yönetiminde) bulan bir yönetmeye (governmentality’e) geçilişi belirtmekteydi.²⁰⁴

Kamu Yönetimi ve yönetme organizasyonu olarak Devlet-idare, kralın hükümlerine bağlı olsada, bu durum kralın kutsiyetiyle ilgili olmaktan çok, özellikle yükselmekte olan yeni kapitalist ilişkilerin nesnelliği ve sivil toplumun günlük yönetim işlevini yerine getirmekle ilgiliydi. Bu durumda merkezi mutlakiyetçi devlette somutlaşan bu yeni yönetim ağı ve organizasyonu, kamu yönetimi durumu olarak, başta burjuva kamuya açıklığını ve yayılmasını belirtmesiyle, kralın kutsallık dışı iktidarının günlük yetki ve yetkesini, kamusal-toplumsal alan ile ilgili olarak kurmak zorunda olduğunun ifadesidir. Bu bakımdan güç ilişkilerinin başka unsurlarla özellikle yeni toplumsal ilişkilerle kurulduğu bu kamu yönetimi içerisinde kral, artık kutsallık göstergesi olmaktan çok sadece bir projeyi, bütünselliği, şahsını aşan bir yetki alanını simgelemektedir.²⁰⁵

Merkezi devletin teritoryal olarak egemen olduğu topraklarda feodalitenin unsurlarını kendi merkezi iktidarı çerçevesinde geriletmesi, sivil toplum ilişkileri çerçevesinde yeni yasalar yapması ve bu yasaları kendi etkin ve kapsamlı mahkeme

²⁰⁴ Foucault, Michel, Governmentality, Foucault Effect içinde : s.87-104

²⁰⁵ Poggi,G., a.g.e. s.78.

sistemiyle yürürlüğe koymasıyla, hukuku yönetimin çerçevesi olmaktan çıkarıp, kamu idaresi olarak yönetimin bir aracı yapmaktaydı. Bu süreçte hukukun içeriği yönetime ilişkin olarak merkezilişmeye katkıda bulunmakta ve hukuk merkezi bir idare tarafından standart yasalar olarak uygulanmaktaydı. Bu bakımdan feodal dönemde gelenek, kanunla sabitlenmiş hak ve imtiyazlar olarak yönetimin çerçevesini belirleyen hukuk anlayışı, yerini devletin iktidar aracı olarak kullandığı soyut ve formel kurallara dayalı yasa anlayışına bırakmaktaydı.²⁰⁶ Yani yasalar yoluyla yönetim gerçekleştirmekteydi. Teritoryal devlet bu yasalar yoluyla topraklarındaki nüfusa özellikle de burjuva kamuya kendini daha açık ve etkili bir biçimde duyurabilme olanağını elde etmekteydi.²⁰⁷

Devletin kendi egemenliğini nüfusa, özellikle de burjuva kamuya beyanı bir bakıma kralın kendi mutlakiyetçi devlet örgütlenmesini burjuva sivil toplum ile birlikte kamu yönetimi (republique) olarak kurması demektir. Toplumsal alanda kamu yönetimi olarak örgütlenen yeni devlet, kralın egemenliği yasaları ve iktidarını uygulayacağı bir mekanizma olarak kralın bireysel varlığından bağımsızlaşmış olarak, kamu kurumları aracılığıyla bir yönetimin kendini sürdürmesini ortaya koymaktaydı. Bu durum burjuva devrimlerine uygun zemini hazırlamaktaydı. Bu açıdan kaldı ki bir coğrafyada ulusal ölçekte kraldan bağımsız olarak ve kamusal olarak örgütlenmiş bu yeni devlet yönetimi, bundan sonra artık bir sembole inmiş kralsızda yönetme işini yapabiliyordu (Bu bakımdan İngiliz devriminde önemli rol oynayan Commonwealth anlayışı ve Fransız devriminin kamu gücü anlayışı kralsız bir kamu yönetimi anlayışının politik örgütlenmesini belirtmekteydi.).

Kamu idaresi sisteminin oluşturulması ve işleyişine ilişkin yeni bir yönetim ve hukukunun geliştirilmesi ve somutlaşması, artık kralın bireysel iktidarı dışında kamu yönetimi ve egemenliği olarak devlet fikrini pratikte ortaya koymaktaydı. Bu bakımdan kralın gücünün kişisellikten çıkarılması, devlet iktidarının kralın gücünü ve kişiselliğini aşmasını da sağlamaktaydı. Yeni devlet

²⁰⁶ Poggi, G.a.g.e. s.79.

²⁰⁷ Poggi,G., a.g.e. s.79.

durumunda somutlaşan kamu gücü “Kralın erişilemeyen kutsal otoritesinden ziyade, egemenlik ve kamu erki şeklinde görünebilir bir varlık olarak ortaya çıkmaktaydı Bu bakımdan bu yeni kamu durumu, burjuva sivil toplum kamusalılığı olarak Habermas’ın ifadesiyle dar anlamıyla devlete ilişkin olanla eş anlamlıydı Bu yeni kamusal nitelik –Republique-, otoriteyle donanmış bir şahsın (kralın) temsiliyetine saygıyı değil, kamu alanında meşru güç kullanımı tekeliyle donatılmış bir idari aygıtın kurallarla düzenlenmiş yetkilerine tekabül etmekteydi.²⁰⁸

Kamu gücü olarak beliren bir egemenlik anlayışının belirlenmesi, bir bakıma başta Merkantalist dönemin ortaya çıkardığı devlet, (burjuva) toplum ilişkisi olarak devlete kamusal nitelik vermektedir. Toplumsal niteliği ağır basan burjuva kamusal alanı şüphesiz bir kamu politikası dahilinde devlet olarak örgütlenmektedir. Bu nedenle yeni teritoryal devlet burjuva sivil toplum ilişkileriyle birlikte, burjuva devleti olma yanında, ayrıca yönettiği insanların hepsini kucaklayan bir toprak parçası olarak tanımlamakla, birde ulus devlet boyutu ile ortaya çıkmaktaydı. Bu bakımdan “devletin teritoryal olarak tanımlanan bir halkı yönetiyor olmasının belirgin ifadesi, burjuva sınıf kamusal egemenliğini ulusal egemenlik olarak da örüntülemektedir. Bu durum elbette ki mutlak monarşilerin egemen olduğu mutlakiyetçi devletten, burjuva sınıfının egemen olduğu burjuva ulus-devlet yönetimine geçişin belirgin ifadesi olmaktadır.

Ulus-devletin yönetim ilgisi güçlü bir politik merkezileşmeyi beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan burjuva ulus devlet yönettiği insanların hepsini kucaklayan (tercihen sürekli ve bölünmemiş) bir toprak parçası olarak tanımlanmaktadır. Sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde, teritoryal mekanın en ücra köşesine kadar varan ve halkın günlük yaşamında belirgin bir yer edinen ulus-devlet, “düzenli periyodik nüfus sayımları, kağıt üzerinde zorunlu olan ilk öğretim ve uygulayabildiği yerlerde askere alma aracılığıyla tebaasının ve yurttaşların tek tek sicilini tutmaktaydı. Bürokratik kurumlar ve yetkili sayıda polis ile, tek tek belgeleme ve sicil tutma sistemi, herkesi özellikle bir yerden başka bir yere

²⁰⁸ Habermas, J., a.g.e. s.80.

taşınyorsa, egemenlik ve yönetim aygıtı olarak devlet ile daha doğrudan ilişkiye geçirmekteydi.²⁰⁹ Yerleşme yerine (ikametgaha) dayalı bir yönetim modelini belirten bu durum, hükümet ile uyruk yurttaş arasında kaçınılmaz olarak birbirleriyle daha önce rastlanılmayan yeni gündelik bağlar ve kamu kuralları ve ilişkileri ortaya çıkarmaktaydı. Bu bağlamda ulus-devletin başarısı, modern bir devlet mekanizmasının üstünlükleri ile kendini göstermekteydi. Farklılaşmış vergilerle finanse edilen yönetimi toplumsal, kültürel, özellikle ekonomik modernleşmenin işlevsel buyruklarını, önceki siyasi yapılanmalara göre daha iyi yerine getirmekteydi.²¹⁰ Bu bakımdan ulus devlet, uyruklarının bariz gerçeklerini anlamaktan aciz modern öncesi feodal güçlere göre daha başarılıydı.²¹¹

Toplumsal ve kamu ilişkilerinde uyrukların bağıllık kalıpları üzerinden yasal idari ve polis kontrolünü sağlamakta olan ulus devlet, belirttiğimiz gibi siyasal alanın verili bir mekanda kök salması ve siyasal eylemiyle ülkeyi biçimlendirerek siyasetin ülkeselleşmesini kamusal alanda ulus adına ortaya koymaktaydı. Bu uğrarda mekan, devletin politik-yönetimsel kurumsallaşmasının önemli taşıyıcısı olmaktadır. Dışarıda uluslar arası sistemce kabul edilmiş ve sınırlandırılmış teritoryal egemenliği ihtiva eden mekan, ülke içinde ise devleti mekansal organizasyon olarak ifade etmekteydi. Devletin ülke içindeki bu durumu yönetim işlevini söz konusu yapmakta ve yönetimin işlevi idare olarak düzenleme, kontrol, ve hizmet dağılımını içermektedir. Bu öğeler idarenin eylemi olarak yönetimin ülkesel birliğini belirtir. İktidar mekanla ilişkisinde yönetimin birliğini teritoryal olarak kurmaktadır. Bu durumda ülkesel yönetim diyebileceğimiz teritoryalite, mekanın politik süreçlerle ilişkili organizasyonudur.²¹² Bu bağlamda mekan, organizasyon kurumu ile ve mekan organizasyonu ise kurumlaşma modeli ile ilişkili olmaktadır.

Devlet coğrafyası, iktidarın politik organizasyonu çerçevesinde gerçekleşen bir mekan ilişkisidir. İktidar teritoryal olarak, merkezi ve yerel yönetim çerçevesinde

²⁰⁹ Hobsbawm, E.J. a.g.e. s.103.

²¹⁰ Habermas, J. Öteki olmak ötekiyle yaşamak, s.16

²¹¹ Bauman, Zygmunt, Globalleşme. 1999 s.38.

²¹² Paddison, Ronan, a.g.e. s. 16

hem bölünerek hemde bu alanları kendinde merkezi toplayarak, kendi yönetsel birliğini kurmaktadır. Yönetim sürecinde politik gücün eylemi, bu parçalanmayı yaratmakta ve bu parçalanmayı kontrol etmekte veya bu parçalanma kontrol amacıyla gerçekleşmektedir. Yayılma, ayrılma, bölünme ve sonuçta yerelleşme olarak gerçekleşen bu ayrılma gerçeği, iktidarın yayılmacı yönü olarak ortaya çıkmakta ve bu durum iktidarın kendi gücünü hem mekansal olarak pekiştirme hemde kendi varlığını mekansal olarak sürdürme amacına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu mekansal durum, politik otoritenin kamu gücü karakterine bağlı olarak ifadesini bulmakta ve politik otoritenin uygulanması olarak kamu alanında ve toplumsal bir işlev olarak gerçekleşmektedir. Devlet toplumsal-kamusal alanın her yerinde hazır ve nazır olarak mevcudiyetini kurmaktadır. Bu durum iktidarın devlet coğrafyası olarak her yerdeliğidir. İktidarın bu coğrafyadaki hükümet oluş şekli bir örnek olarak değil çeşitli şekillerde olmaktadır.²¹³ Bu bağlamda iktidar çerçevesinde yönetim konusu olarak idarenin eylemselliği iki tema ile ilişkili olmaktadır. Bunlardan ilki iktidarın merkezi ve yerel yönetimler çerçevesindeki dağılımı, ikincisi ise bu ilişkiden ortaya çıkan mekanın kamu gücü ile ilişkili kuruluş ve kurumsal otorite ilişkisidir.²¹⁴ İktidarın bu ilişkisi mekansaldır ve bu ilişki kendini mekansal ölçekte devlet coğrafyası olarak ifade eder. İdare bu teritoryal ilişkiyle belirlenmekte ve bu ilişkide yerel yönetimler ulusal merkezi yönetime bağlıdır. Bu bakımdan ulus devletin yönetim ifadesi, mekansal bir düzenleme olarak kamu yönetiminin (idarenin) ülkesel dağılımı ve teritoryal yapılanmasını federatif veya merkezi sistemler çerçevesinde kurmaktadır. Bu alanda kamu yönetimi olarak kamu kurumları ve bürokrasi teritoryal bazda geniş birlikler içerisinde üst(ün) bir otorite kurumuna (devlete) doğru somutlaşmaktadır.²¹⁵ Bu somutlaşmanın belirgin görünümü ise yönetim olarak idari devlet aygıtı ve bürokrasinin yapılanmasıdır.

²¹³ Lefebvre, H. A.g.e. s.321.

²¹⁴ Paddison; R. a.g.e. s.18

²¹⁵ Wagner, Philip S., The Human Use of the Earth 1969 s.54.

İmparatorluk ve krallıkların asıl ilgisi olan geniş ölçekli menkul idaresi gelişmekte olan kapitalist ilişkilerin toplumsal varlığı ile birlikte yerini yönetsel-idari kurumlara -özellikle de yüksek mahkeme ve maliye- bırakmaktaydı. Kralın toprak egemenliğinden ayrılan ve bürokratik biçimde yapılanan devlet-idari aygıtı, memurların yer aldığı, uzmanlaşmış kurumlardan oluşmakta; sırtında ordu, polis, ve ceza yargısından alan kışla güçlerine dayamaktaydı. Bu açıdan yeni devlet her şeyden önce bir mekansal kuruluş ve varlık olarak gelişmekteydi. Devletin sivil toplumdan ayrılmasını belirten bu durum, yeni devlet mekanizmasının işlevsel ve mekansal açıdan özgülleşmesidir (devletin görece özerkliği). Bu bağlamda özellikle kapitalist toplumsal ilişkiler çerçevesinde devlet, üretim koşulları, yani kapitalist anlamda mal ticareti ve bununla ilgili toplumsal iş ve emek örgütlenmesi için gerekli hukuksal ilişkileri ve altyapıyı tarif etmektedir.²¹⁶ Ulus-devlet bu ilişkilerle birlikte, hem yönetim hemde vergi devleti olmakta ve bu çerçevede mali idarede onun genel idaresinin çekirdeğini oluşturmaktaydı.²¹⁷ Bir bakıma devlet mülkiyetinin, monarşi mülkiyetinden ve ilişkisinden ayrılmasını belirten bu durum, bütçenin kralın hazinesinden ayrılması olarak gerçekleşmekteydi. Bu süreçle birlikte ordu, mahkemeler, sarayın özelleşmiş alanından koparak kamu otoritesinin bağımsız kurumları olarak kurulmaktaydı. Bu çerçevede devletin kamu yönetimi ilgisi, düzeni kurmak ve yasaların devamını sağlamak üzerinden gelişti. Bu ilgiler ve konular çerçevesinde kurumsallaşan devlet aygıtı, kontrol ve sürekliliği sağlamaya yönelik bir idari-zor aygıt olarak gelişti.²¹⁸

Devlet kamu alanında düzeni korumak ve ulusal teritoryayı savunmak ile sorumlu olarak, bu konuları kendi merkezi konumunda kamusal meseleler haline getirmekteydi. Bu yeni konularla birlikte devletin kamunun merkezine konulmasıyla ve kamu yönetiminin devlet aygıtı olarak idarenin yönetimi ile özdeşleşmesiyle, kamu-yönetimi sonuçta devlet idaresi ile sonuçlanmaktaydı.

²¹⁶ Habermas, J. A.g.e. s.17.

²¹⁷ Taylor, P.S., a.g.e. s.156.

²¹⁸ Paddison, R. a.g.e. s. 2-3

Kamu Yönetimi (dar ve yanlış) anlamda idare ile özdeş bir şekilde devlet işlerinin yönetilmesi işlemi (idare) olarak belirtildiğinde, devlet bu işleri yürüten yürütme aygıtı olarak somutlaşmaktadır. Ulusal anlamda toplumsal- kamusal alanı yoğun bir şekilde kaplayan koloniyalize eden bu ilişki, devlet uygulaması olarak, toplumsal-kamusal alanda devletin süreklilik niteliğini gösterir.²¹⁹ Aynı zamanda sürekli yönetim olarak örgütlü egemenliği belirten bu durum, kişisel yönetici kadro ile yönetimin maddi araçları ve gereçlerinin denetimini de gerektirir ve bu uğrarda yönetici kadro siyasal egemenlik örgütünü dışsal olarak temsil eder ve öteki bütün örgütler gibi devlete bağlıdır.²²⁰

Kamu gücünün kuramsal kuruluşu ve devlet-idari aygıtın bağımsız bir organ olarak ortaya çıkışını belirten kamu yönetimi, idare olarak biri örgüt , diğeri etkinlik olmak üzere iki alanda somutlaşır. Dar alanda idare ile özdeşleşen kamu yönetimi, idare olarak yalnız yürütme alanındaki kuruluş ve etkinlikleri içerirken, geniş anlamda yönetim olarak yasama yargı ve diğer alanlardaki kuruluş ve etkinlikleri de içermektedir.²²¹ Kural olarak kimi yetkilerini taşraya ve yerel birimlere bırakan merkezi bir devlet teşkilatı” olarak gerçekleşen bu ilişki, ülkenin iç siyasal düzenin denetim altına alınmasına, devletin coğrafi bütünselliğinin, sürekliliğinin, güvenliğinin ve etkinliğinin sağlanması amacıyla gerçekleşen mekansal ilişki olarak, idari devlet aygıtının tekelci yönetim biçiminde yapılanmasına neden olmaktadır.

Devletin idari yapılanması, devletlerin büyüyen kontrol ihtiyacı çerçevesinde toplumsal alan ile idare arasındaki mekansal bir süreç olarak gerçekleşir.²²² Devlet ile toplum ve yurttaş arasındaki bu sürecin kontrolü, devletin kamusal alandaki rasyonel idare eylemi olarak idari ve yasal alanda yönetim olarak somutlaşır. Devletin bu yönetimi toplumu ve toplumsal yaşamı sürekli kontrol altında tutmak amacıyla somut bir siyasa geliştirmektedir. Bu siyasa devletin

²¹⁹ Sezen,S; Ergun,T; Bozkurt, Ö., Kamu Yönetimi Sözlüğü 1998 s.133.

²²⁰ Weber,M., a.g.e. 82.

²²¹ Gözübüyük, Şeref, alıntı yapılan yer Kamu Yönetimi Sözlüğü s.134.

²²² Poggi,G., a.g.e. s.174.

yönetilenler üzerindeki eylemini, kanunlarla sınırlamayıp çok ayrıntılı düzenlemeler ve kararnamelerle gerçekleştirmektedir.²²³

Devletin yönetim biçimini iyi düzenlemesi ve böylece merkezin iradesinin devlet sınırları dahilindeki tüm ülke topraklarında ivedi eşit ve güvenilir olarak iletilmesini gerekli gören bu durum, insanların toplum içinde bir arada yaşamaları sonucunda ortaya çıkan gereksinmelerin sağlanmasına yönelik kamusal kaynakları harekete geçirici kararlar, kamu siyasası oluşturulmak suretiyle verilmektedir. Kamusal siyasa siyasal ve yönetsel özellikler taşıyan bir süreçtir. Bu süreç toplumsal yaşamın iç dinamiklerinden kaynaklanan bazı zorunlulukların temel özellikleri ile bütünleşmektedir. Bu çerçevede toplumsal yaşamı düzenlemeye yönelik olarak oluşturulan kamu siyasaları devletin kamu yönetimi örgütü aracılığı ile kamu hizmeti şeklinde hayata geçirilmektedir. Kamu hizmetleri çerçevesinde kamu siyasası toplum yaşamını etkilemektedir.²²⁴ Kendini kamu politikası olarak gösteren bu durum, toplumsal politikaların saptanması, yürürlüğe konması ve nihayetinde denetlenmesi çerçevesinde kamu yönetimi olarak devletle sıkıca ilişkilidir. Bu bağlamda özellikle ulusal üretim çerçevesinde, mal ve hizmetlerin üretimi ile ilişkili olarak devlet, kamu mal ve hizmetlerini sağlamak ve sınıflar mücadelesini ulusal demokratik alanda ülkesel ve teritoryal kılmak çerçevesinde, özellikle serbest piyasanın yarattığı eşitsizlikleri gidermek için sosyo-politik yapıya müdahale eder. Bu bağlamda politik yaşam teritoryal ölçekte organize edilmekte ve bu durumda kamu politikası, iktidarın dağılımı ve teritoryal yapılanması olarak toplumsal ilişkilerin kontrolü üzerine oturmaktadır ve sonuçta politik süreçle yönetim arasındaki bu ilişki bir mekan ilişkisi ve politikası olarak gerçekleşmektedir.²²⁵ Mekansal kuruluş çerçevesinde ortaya çıkan kamu politikaları, ulusal anlamda bölgesel kalkınma ve planlama açısından devletin yatırımlarını belirler. Bu bakımdan kaynakların ve sorumlulukların kamu ve özel kesim arasında

²²³ Özkazanç, A. a.g.e. s.61

²²⁴ Akbulut, Örsan ,Ö. Kamusal Yöneltil Sürecinde Başbakanlık Örgütü, 1998, s 1-14.

²²⁵ Paddison, R. a.g.e. s 3-4.

paylaştırılması ile toplumsal mal ve hizmetlerin toplum içinde bölüşümü süreci, siyasal iktidarın ülkesel karar alma süreci olarak bir ulusal ilişkiyi kurmaktadır.

2.5.Politik Sınır ve Sınırlama

R.D.Sack'ın teritoryalite tanımında mekanın üretim ve kullanımdaki unsurlardan birini de sınırlama olarak belirtmiştik. Açık belirgin sınırlar dahilinde bir ülkeyi sınırlama merkezi otoritenin (devletin) elinde etkileme ve kontrol aktiviteleri olarak kullanılırsa teritoryal bir nitelik almaktaydı.²²⁶ İşte sınır “yönetim, seçilme, savunma, mal akışını, ticaret kişi geçişi ve bunun gibi kontrol aktivitelerinin teritoryal limitini belirtir.”²²⁷ Devletin otoritesi ve egemenliği bu sınırlar ile sınırlı olup yine bu sınırlar dahilinde sözkonusu olmaktadır. Bu durumda devletin teritoryası açıkça sınırlandırılmış olmalıdır. Bu sınırlandırma hatasız bir sınır hattı (boundrai) ile gerçekleşmektedir.²²⁸ Bu şekilde açık seçik sınırlar dahilinde teritoryal olarak beliren bir coğrafya (ulusal coğrafya) yeryüzünde bir sahanın sınırlandırılması ve burada bir otoritenin uygulanmasının ifadesi olmaktadır. Bu açıdan yeryüzünde ulusal coğrafyanın kurucu inşa bloklarından olan sınırlar, yeryüzünün fiziki görünümünü (fiziki haritayı) pratikte politik bir görünüme (siyasi harita) dönüştürmektedir-bu bakımdan ulus devletler yeryüzü haritasında bu sınırlar dahilinde fragmanlaşmış ülke olarak renklendirilmektedir.

Sınırlar politik alanla ilişkisi nedeniyle Politik Coğrafyada yapısal bir görünüm olarak kabul edilmekte ve her bir politik sınır yeryüzünde yerleşmeleri ayrı olan bağımsız devletlerin yerleşmelerinin ve gelişmelerinin parçasıdır.²²⁹ Ulus devletlerin birbirlerine karşı davranışları bu sınırların politik değeri çerçevesinde belirlemekte ve anlam kazanmaktadır. Aynı şekilde yurttaş-lık ve ulusal duygular bu

²²⁶ Sack,R.D., Human Teritoriality s.19.

²²⁷ Taylor, P.S. , a.g.e. s.163.

²²⁸ Moodie A.E., Geography behinds Politics 1949 s.73.

²²⁹ Fielding, Gordon S., Geography as a Social Science 1979 s.273.

sınırlar üzerinde yükselmektedir ve yine aynı şekilde politik otoritelerin birbirlerine karşı davranışları bu sınırlara şeklini vermektedir.²³⁰

Devletlerin amorf bir yapıdan uzaklaşarak belirgin bir biçimde fragmante ülke olarak belirmeleri direkt olarak sınırların rolü ile olmaktadır. Bu bakımdan vurguladığımız gibi devletlerin oluşmasında sınırların rolü direkt olarak politik bir içerikle kurulmakta ve teritoryal egemenliğin ihtivası için gerekli olmaktadır.²³¹ Bu ihtivanın gerekliliği elbette ki İmparatorluk-Kilise sisteminden ulus devlet sistemine geçişle belirmiş bir sonuçtur. Bu nedenle İmparatorluk sisteminden ulus devlet sistemine geçişle birlikte sınır (boundrai) anlayışı da 'frontiersin' yerini almaktaydı. Türkçe karşılığını bulmakta zorlanacağımız bir kavramı ifade eden frontier,- fiziksel, linguistik, dinsel ve etnik olabilecek bir bölge mahali ve hududu anlayışını ifade etmektedir.²³² Bu açıdan ulus devletlerin ülkesinin sınır tayini frontiers'den farklı olarak bölgesel bir niteliği değil, ulusal birliğin politik sınırları (boundrai) olarak aynı zamanda bölgesel ve yerel yönetim birliklerini içine alan bir ulusal mekanı ifade etmektedir.

Her şeyden önce bugün için politik sürekliliğin formu olan sınırlara karşılık tarihsel belirimi içinde frontiers ve sınır arasındaki ayırım konumuz için iki nedenle önemlidir;

1. Politik devletler arasındaki sınırın politik olarak saptanması yani kolay kolay değiştirilemezliği.²³³
2. Fiziksel ya da kültürel olarak belirmiş frontiers'in bölgesel mahal anlayışından yani kısmen topografyadan, sınırların belirttiği coğrafya anlayışına geçilmesi.

²³⁰ Presscot,S., Political Geography s.61.

²³¹ Moodie, A.E., a.g.e. s.74.

²³² Fielding,G.S., a.g.e. s.274.

²³³ Presscot,S., a.g. e. s.54.

Konunun daha iyi kavranması ve bu geçişin niteliğini daha iyi anlamak için frontiers ile sınır arasında bir karşılaştırma yapmak yerinde olur. Bu karşılaştırma her şeyden önce bize bugünkü ulusal mekan anlayışından sınırların değerlendirilen işlevinin, bizim mekan hakkındaki bilgimizle ilişkisini ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu bakımdan

1. Sınır egemen Ulus devletin ülkesel alanını göstermesiyle devletlerarası sınır sistemini de göstermektedir. Frontiers ise devletlerarası geçişten ziyade bölgelerarası geçiştir.²³⁴ Bu nedenle sınır ülke içine yönelimli müstakil sınırlamanın, frontiers ise dışa yönelimli ilişki bölgesinin ifadesidir. Bu durumu ile frontiers bölgesel değerlerin çakıştığı veya karşılaşp ilişki kurduğu iki sosyal sistem veya varlık arasındaki saha olmaktadır.²³⁵ Bu bakımdan ötesi olarak Çin Seddi ve ötesi, Ren ve Tuna Nehri ötesi, Adrianus duvarı belirgin frontiers ifadesidir. Sınır ise politik olarak çekilmiş bir ayırım hattıdır-yani ulus devletlerin birbirlerinin coğrafik-mekansal ötekisi olduğu bir ayırma hattıdır.

2. Frontiers fiziksel olarak hareketsiz iken tersine sınır için böyle bir şey sözkonusu değil, sınır anlaşmalar, savaşlar, işgallerle yeniden kurulabilmekte”⁷¹ bu açıdan frontiers somut iken sınır yapaydır.

Bu geçişin pratikte belirginleştiği ya da Ulus devletlerin mekansal olarak iskan edilmesi açısından belirginlik kazandığı Merkantalist dönem, Ulus devletlerin yerel bölgeleri teritoryal entegrasyonla ulusal birlik olarak merkezileştirmesi kültürel ve fiziksel olan frontiers lehine ulusal sınırları ve bu sınırlar dahilini (yani ulusal coğrafyayı) boundrai ile ön plana çıkartmaktaydı. Bu tarihsellik içinde sınırlar devletlerin her türlü mekansal organizasyonun kurulacağı farklı (ulus) devlet organizasyonları arasındaki bir ilişkiyi göstermekteydi.²³⁶ Bu nedenle kısaca devletin egemenliğinin nerden başlayıp nerden bittiğini göstermekte olan sınırlar

²³⁴ Moodie, A.E., a.g.e. s.73.

²³⁴ Moodie, A.E., a.g.e. s.73.

²³⁵ Taylor, P.S., a.g.e. s.164.

²³⁶ Moodie a.e., a.g.e. s.74.

egemen ulus devletlerce yeryüzünün politik paylaşılmasının ifadesi olarak ulusal coğrafyanın politik ve teritoryal ifadesi ve bloku olmaktaydı.

Şimdi de sınırlar üzerinden ve sınırlar dahilinde belirginlik kazanan devletler sistemini belirtelim.

2.6.Devletler Sistemi ve Kapitalizm

Ulus-devletlerin kuruluşunu hazırlaması itibarıyla Mutlakiyetçi devletlerin,kendi mekansal organizasyonları, öncelikle dış yapılanmadan çok, vergi, ordu, yasa şeklinde bir iç yapılanmaydı. Bu şekilde tarihsel olarak Avrupa’da iç politik kurumlar dış politik kurumlara oranla üç yüzyıllık bir önceliğe sahipti ve bu bakımdan Avrupa’da iç ve dış ilişkiler çerçevesinde devlet aygıtlarının evrimide eş zamanlı değildi.²³⁷

Devletler sisteminin ortaya çıkışında egemen devletin, kendi içinde dışa karşı iç örgütlenmeye gitmesi, devlet mekanının kendisinin bir savunma nesnesi olması anlayışı ve kapitalist dünya sistemi çerçevesinde gerçekleşti. Özellikle kapitalizm bir devletler sistemi ile ilişki içinde ortaya çıkışında, devletler sistemi kapitalizmin ayrı bir üretim sistemi biçiminde ve bir üretim tarzı olarak ortaya çıkmasının ön koşullarını sundu. Kapitalizm ile devlet sistemi arasındaki ilişkiler, Avrupa’nın 16. yüzyıldan itibaren dünyanın geri kalan kesimi üzerinde artan egemenliğini güvence altına alan bir araç sağladı.²³⁸ Bu bakımdan 19. yüzyılda sanayi kapitalizmin gelişmişliği, yalnızca bir ulus-devletler sistemi içinde yer alan Avrupa devlet sistemi ile örtüşmekle kalmadı, aynı zamanda doğası gereği de onunla ilişkilide oldu.²³⁹ Bu bakımdan modern devlet sistemiyle serbest bırakılan kapitalist ekonomik hareketlilik, ulus devletlerin mekansal olarak kuruluşunu oluşturmaktaydı.

²³⁷ Taylor,P.S., a.g.e. s.156.

²³⁸ Arrighi, Giovanni, Uzun Yirminci Yüzyıl s.72.

²³⁹ Giddens,A., a.g.e. s.204.

Ulus-devletler sistemi, kapitalist dünya ekonomisinin ve aynı zamanda dünya askeri düzenin tamamlayıcı ögesini oluşturmaktaydı. Fakat bu belirtmelere karşın kapitalizmin ve teritoyalite arasındaki ilişkide, ulus devletlerin ve kapitalizmin birlikte büyüdüğü ve birbirlerine bağlı oldukları, ancak kapitalizmin ve sermayenin birikim merkezlerinin devlet iktidarının yaygınlaşmasına ortaklaşa karşı koyduğu da unutulmamalıdır.²⁴⁰

Mutlak monarşilerin feodal beylerin yetkilerini elinde toplaması sürecinde merkezi krallıkların mutlak devlet yönetimin gelişimi, İmparatorluk temasının silinip gitmesiyle karşılıklı bir ilişki içindeydi. Mutlak monarşilerin merkezileşme çabası bir yandan tek tek bütün bölgelerin teritoryal birleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmakta fakat diğer yandan da devletin ayakta kalabilmesini sağlama bağlamak için diğer devletlerle mücadele etmeleri gereken sürekli bir savaş hali yaratmaktaydı. Bu savaş hali sonuçta ordu, savaş, güvenlik ve jeopolitik ilişkileri ve idarenin kurumsallaşması olarak gerçekleşmekteydi. Bu yapılanmalarla birlikte içeride huzur ve düzeni sağlayabilen ve dışarıya karşı sınırlarını fiilen koruyabilen devlet, egemen devlettir. Bu çerçevede devlet içeride rakip güçler ve kurum modellere karşısında güçlü egemen olmalı ve dışarıda ise diğer devletlere karşı güçlü ve egemen olarak kendini kanıtlamalıdır. Bu gelişmeler aynı zamanda devletlerin kendi aralarında ki sorunlara dünyevi tarzda çözüm getirmeleri ya da birbirlerine karşı meydan okumalarının dinsel olmaktan çok politik ve ekonomik bir niteliğe sahip olduğu bir durumu da ortaya koymaktaydı.²⁴¹ Bu durum kısaca dünyevi devletler arasında belirtmekte olan devletler sisteminin ortaya çıkmasıydı. İşte böyle bir dönemde Hugo Grotius oluşmaya başlayan egemen devletler arasındaki ilişkilerin hukuksal bir çerçeveye oturtulmasına duyulan ihtiyacı bir uluslar arası hukuk düşüncesinden aramaktaydı.

Merkezi krallıklar arasında ortaya çıkan yeni durumun ifadesi olarak devletler sistemi, elbette ki İmparatorluk sisteminden farklıydı. Yeni devletler sistemi teritoryal devletin, dünyevi bir tarzda hem rekabet alanında hem de yeni bir sorun

²⁴⁰ Arrighi, G., a.g.e. s.85.

²⁴¹ Foucault, Michel, Ders Özetleri, 1994 s.103.

üstesinden diğer teritoryal ulus-devletlerle karşı karşıya gelmesi veya müzakere etmesini sözkonusu yapmaktaydı. İşte çağdaş devletler sistemi bu açıdan yan yana duran egemen teritoryal devletlerden oluşmakta olan bir düzenlemeyi sözkonusu yapmaktaydı.²⁴²

Avrupa'da ortaya çıkan Devletler sisteminde her bir devlet, kapitalist rekabet içinde kendi çıkarlarının peşinde yayılırken aynı zamanda güçler dengesinin işleyişini de ortaya çıkarmaktaydı. Batı Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan teritoryal devletler arasındaki güç dengesi, devletler sistemi bünyesinde, kapitalist mantığın gelişmesi amacıyla at başı giden mekansal genişleme mantığını sınırlama işlevini yerine getirmekteydi. Bu bakımdan güçler dengesi, bir yönetim tarzı olarak kapitalizmin daima vazgeçilmez parçası olmaktaydı.²⁴³ Sonuçta kapitalist rekabet içinde teritoryal olarak somutlaşan ve sınırlanan ulus-devletler arasındaki güçler dengesi, kapitalist devletlerin ayrı ayrı ya da ortaklaşa hem mutlak bir biçimde hem de rakiplerine oranla kendilerini koruma maliyetlerini azaltmanın mekanizması olarak somutlaşmaktaydı.²⁴⁴ Bu nedenle devletler sistemi içerisinde birbirlerine karşı rakip olarak beliren fragmente ulus devletler, birbirleri için teritoryal olarak ötekiydi. Bu süreç dünyevi devletleri mümkün kılması oranında Carl Schmit'tin dost-düşman ayrımına götürecek söylemsel yapılanmayı da kurmaktaydı.²⁴⁵ Bu bakımdan Gary Ulmen'e göre Schmitt'in dost düşman kriteri, sınır ve jeopolitik kavramlarla düşünüülerek kurgulanmıştır.²⁴⁶

Rekabete dayanan kapitalist sistemde, devletin bu rekabet alanında güçlü ve sağlam çıkması için, devletin kendi içinde askeri, ekonomik, politik olarak güçlü olması gerekmektedir. Bu nedenle sonuçta devletlerin bu sistemde güçlü olması devletin, devletlerarası rekabet alanına müdahalesini olanaklı kılacak bir kuvvetler dinamiği ve akılsal teknikler sorununa yönelmesine gerekli kılan bir durum ortaya

²⁴² Poggi, G., a.g.e. s.92.

²⁴³ Arrighi, G., a.g.e. s.96.

²⁴⁴ Arrighi, G., A.g.e. s.79.

²⁴⁵ Bayramoğlu, Sonay, Parlemononun Krizi (yayımlanmamış tez) A.Ü.S.B.E. 1998 s.53-79.

²⁴⁶ Ulmen, Gary, Alıntı yapılan yer Parlemononun Krizi a.g. e s.63

çıkartmaktaydı. Bu durum iki büyük siyasal bilme ve teknoloji kümesi içinde somutluk kazanmaktaydı. Bunların ilki, bir ittifaklar sistemiyle ve silahlı bir aygıtın örgütlenmesiyle, devlet güçlerini sağlamlaştırmayı ve geliştirmeyi sağlayan bir diplomatik-askeri teknolojiydi. Bu durum Westafalya Antlaşmalarının yönlendirici ilkelerinden biriydi. İkinci siyasal bilme ve teknoloji kümesi ise devlet güçlerini içerde pekiştirmek için gerekli araçların ve tedbirlerin tümü anlamındaki polisti.²⁴⁷ Bu iki bilme teknolojisinin bitişme noktasında ortak araç olarak kapitalizmle birlikte uluslararası ticaret ve sermaye dolaşımı çerçevesinde zenginlik ve nüfus, devlet ve güç ilişkisi şeklinde durmaktaydı²⁴⁸

Bu iki karşılıklı bilme ilgisinde beliren ulus- devletler sisteminin doğuşunda Westafalya Antlaşmalarının ayrı bir yeri vardır. Avrupa’da din savaşları arasında geçen otuz yıl savaşları sonrasında 1648’de yapılan Westafalya Konferansının en önemli özelliklerinden biri daha önce ki toplantıların dini nitelikte olmasına karşılık Westafalya Konferansının devlet, savaş ve iktidar gibi sorunların tartışıldığı laik bir konferans olması ve papaya da imzalatılmamış olmasıdır.²⁴⁹ Bir bakıma laik devletlerin birbirlerini egemen teritoryal birimler olarak kutsadıkları Westafalya Barışı ile çağdaş devletler sistemi doğmaktaydı. Bu açıdan Westafalya ile her biri kendi topraklarında egemen, birbirlerine eşit ve herhangi bir ilahi otoriteden bağımsız çok sayıda devletin bir arada bulunduğu yeni bir dünya yönetim sistemi ortaya çıktı.²⁵⁰ Bu bakımdan artık egemen devletler üzerinde bir örgütün veya bir yetkinin varlığı düşüncesi ortadan kalkmaktaydı. Bunun yerini, bütün devletlerin dünya ölçeğinde bir siyasal sistem kurduğu veya ulus-devletlerinin her ne şekilde olursa olsun tek bir siyasal sistem oluşturduğu düşüncesi almıştır. Bu yeni sistem devletlerin üzerinden değil devletlerarasında işleyen bir uluslararası hukuka ve devletler üstü değil devletlerarası bir güçle belirlenen güçler dengesine dayanmaktadır.²⁵¹ Bu çerçevede konusunu bulan uluslararası hukuk öznesinin

²⁴⁷ Foucault, M., a.g.e. s.103.

²⁴⁸ Foucault, M. A.g.e. s.103.

²⁴⁹ Sander,Oral, Siyasi Tarih(2) s.61.

²⁵⁰ Poggi, G., a.g.e. 93.

²⁵¹ Arrighi,G., a.g.e. s.75.

statüsü, uluslararası düzeyde, devletler sisteminin eşit ve bağımsız üyesi olarak tanınmasına dayanır. Devletin bu durum için içerde ve dışarıya karşı güçlü bir iktidara sahip olması gerekmektedir²⁵².

Westafalya ile yaratılan dünya yönetim sistemi aslında toplumsal bir amaç taşımaktaydı. Bu amaç yöneticiler, karşılıklı olarak birbirlerini dışlayan topraklar üzerinde kendilerinin mutlak hükmetme haklarını meşrulaştırırken, sivil toplum üyelerinin egemenler arasındaki çekişmelere taraf olmaması konusunda da bir ilke geliştirilmesiydi.²⁵³ Fakat sonuç olarak devletler sistemi karşılıklı olarak meşrulaştırıcı ve dışlayıcı bir teritoryal egemenlik sistemini onaylamaktadır. Bu bağlamda devletler sisteminde kabul edilen durum, mekansal ölçekte yeryüzünün her bir parçasının, bir egemen devletin parçası olduğu teritoryal yetki sürecini, devletin ülkesi olarak kurmaktaydı.²⁵⁴

2.7.Bio-Politika ve Nüfus

Nüfus ulusal coğrafyanın kuruluşunda devlet ile teritoryalite arasındaki politikaların temel ilgi alanını oluşturmaktadır. En kaba ifadesiyle nüfus, bir nitelik atfetmeden (gerek ulus gerekse de yurttaş olarak) insanların en genelgeçer şekilde homojenleştirilmesi ve istatikselsel bir veriye indirgenmesidir. Bu bakımdan nüfusun ülke sathında homojen bir topluluğu belirtmesi niteliği ile mekansallığı çok barizdir ve bu barizlik ülke alanındaki nüfus yoğunluğu olarak saptanır.

M. Foucoult'a göre nüfus (popülasyon) toplumsal ve politik alanlarda ortaya çıkan anonim bir buluştur. Nüfus 18. yüzyılda toplumsal güç ilişkileri tekniklerindeki büyük buluşlardan biri olarak ekonomik ve politik bir sorun olarak belirmiş. Bu

²⁵² Habermas, J. Öteki Olmak Öteki ile Yaşamak, s. 16.

²⁵³ Arrighi, G., a.g.e. s.76.

²⁵⁴ Cole,J.P., Geographyof World Affairs 1987 s.8.

dönemde yöneticiler (belli bir ülkesel coğrafyada) sadece uyruklarla değil, hatta bir halkla bile değil, ama bir nüfus ile muhatap olduklarını kavramaya başlamışlardır. Bu bakımdan devletin politika ve iktidar ilgisi olarak beliren nüfus, M.Foucault'un ifadesiyle bir bio-politikanın ortaya çıkışıyla ilişkiliydi. Merkezi devlet iktidarı ve kapitalist ilişkilerin nesnel gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan Bio-politika, nüfus olarak ortaya çıkan bir canlılar topluluğuna özgü fenomenlerin (sağlık, doğum, yaşam,vb.), hükümet uygulamalarının karşısına çıkardığı sorunların akılsallaştırılmaya yönelik çalışılması demekti. Bu bakımdan devlet temelde uyruklarını-insanları bir nüfus olarak gözetmekle iktidarını canlı varlıklar üzerinde kullanmakta ve dolayısıyla siyasasında bir dirim siyasası olarak kurulmaktaydı²⁵⁵ Bu çerçevede bu akılsallaştırılma tekniğinde devlet iktidarı (makro iktidar) için sorunun çözümü, nüfusun dağılabileceği mekanın iktidarca sürekli olarak denetlenmesi ve düzenleyici teritoryal bir mekanizma (ve mekansallaşma) gereksinimi ile ortaya çıkması ve devletin egemenlik alanında ölümü uygulamaya koyması değil, yaşayanın değer ve fayda uzayında dağılımını gerçekleştirmek olarak sözkonusu olmaktadır. Bu şekliyle Foucault bio-iktidar içinde insanın artık hukuk öznesi olarak değil, bir yaşam öznesi olarak ortaya çıkmakta olduğuna dikkat çeker.²⁵⁶ İktidarlar halkların yaşamlarını uzam ve zamanda işletir. Bu bakımdan bio-politika, iktidar ve politik özne olarak kendine (toplumsal) yaşamı konu edinmektedir.²⁵⁷ Foucault'un bio-politik olarak adlandırdığı pratik, kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsal varlığı ile sıkı ilişkili olup bio-iktidar olarak adlandırılacak yeni bir iktidar paradigmasının anlaşılmasına imkan vermektedir. Bio-iktidar toplumsal hayatı izleyerek ve özümleyerek ve yeniden eklemleyerek içten düzenleyen bir iktidar biçimidir. Bu iktidar bütün nüfusun toplumsal hayatı üzerinde etkide bulunmakta ve hayatı bütün yönleriyle kuşatarak yönetme ilişkisi olmaktadır. Bu niteliği ile bio-iktidar ile hayatın toplumsal olarak üretimi ve yeniden üretimini anlatan bir durumdur, Bio

²⁵⁵ Foucault, M. Ben'in Yapımı s.67.

²⁵⁶ Foucault, F., Ders Özetleri s.106.

²⁵⁷ Akay, Ali, Tekil Düşünce 1991 s.110

politik ve bio-iktidarla, toplumsal üretim arasındaki ilişki kapitalist üretimin maddi ilişkisi olarak gerçekleşmektedir.²⁵⁸

Merkantalistler nüfus konusunu iktidar ve teritoryal anlamda çok iyi görmüşler ve belirgin bir şekilde bir nüfus politikasına gitmişlerdi. Merkantalizmin ilk isimlerinden olan John Halles bu konuda “Kralın çıkarı nüfusun çok olmasını gerektirdiğini ve bu nüfusla devletin büyük bir orduyu her an elinde tutabileceğini, öte yandan bu nüfusun toplumsal barışın korunabilmesi için iş sahibi olması gerektiğini belirtmekteydi.²⁵⁹ J.Halles’in belirtmesinde nüfus için iki unsur birlikte belirtmekteydi.

1. Savaş durumunda askeri güç olarak
2. Nüfusun işgücü olarak istihdam edilmesi

Bu iki konu Merkantalist ekonomi politiğin ilgileri olarak gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda ekonomi politikte, tüm üretimin, toplumsal eylemin temeli ve öznesi olarak nüfus, ulus ve devlet şeklindeki canlılar toplamı şeklinde belirtilmekteydi.²⁶⁰ Bu bakımdan bir ulusun toplumsal ve ekonomik olarak kendini idare etmesinde temel ilgi olarak beliren nüfus; bir ülkede yaşayan canlılar toplamının-insanların teritoryal olarak değer ve fayda uzaylarındaki (alanlarındaki) dağılımı olarak, iktidarın mekansal istihdam konusu ve öznesi olmakla bir iktidar siyasasını oluşturmaktaydı. Bu açıdan nüfus ulusal coğrafyanın kuruluşunda kendini teritoryal bir mekansallaşma olarak ortaya koydukça, devlet nüfus konusuna yönelmekte ve değer ve fayda uzamı olarak iş yaratmak işine girmektedir. Bu durumda kısaca nüfusun istihdamı demektir. (Kaldı ki burjuva toplumu sürekli iş yaratır) Bu konuda T. Matlhuss’un belirttiği fakirlerin yol yapımı ve bayındırlık işlerinde istihdam edilmeleri ile toprak sahipleri ve servet sahiplerinin sahip oldukları arazileri imar, geliştirme, güzelleştirme işi ve istihdam olarak asker alımı, diğer

²⁵⁸ Hardt, M; Negri, A., İmparatorluk, s. 46-60.

²⁵⁹ Denis, Henri, Ekonomik Doktrinler Tarihi 1997 s.103.

²⁶⁰ Marx, K. Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, s.237-8.

değişik sınıfların istihdamı için en güvenilir ve devletin kudreti dahilinde bulunan istihdam ilişkileriydi.²⁶¹

Nüfus ulusal coğrafyanın kuruluşunda kurucu unsur olarak belirdikçe, kendini mekansal bir iş ve yeniden üretim olarak ortaya koyan devletin de somut varlık koşulunu oluşturmaktaydı. Çünkü nüfus devlet için artık devlet varlığının teritoryal mekansallaşmasına konu olarak gerçekleşmekle, toplumsal yaşam da devletle meşru bir şekilde ulus olarak özdeş olmaktaydı. Bu nedenle “nüfus kavramına ve nüfus düzenini sağlayabilecek mekanizmalara her şeyden daha büyük önem veren –laik – dünyevi- devletin doğuşu nüfusla mümkün olmaktaydı.²⁶² Çünkü nüfus gücünü tanrıdan alarak toplumun tamamen dışında ve üzerinden onu yöneten bir kral yerine, tamda bireylerden ve sadece bireylerden oluşan bir bütünün (toplumun sözleşmesi allegorisinde olduğu gibi) ulus olarak iktidara gelişinin pratik ifadesidir.²⁶³ Bu can alıcılığı ile nüfus, iktidar mevzusu olarak işi gerçekleştiren mekansal istihdam olma yanında, bir başka durumu daha ifade ediyordu ki bu durum devletin meşruiyeti ve dünyevi metafiziği olarak gerçekleşmekteydi. Bu bakımdan devlet kendi etkili varlığı için yönetsel ve teritoryal bütünlüğün yanı sıra nüfus alanında kültürel hemojenlik öğelerine de sahip olmak zorundaydı.

Kutsal alanların çözülmesiyle birlikte dünyayı anlama tarzında da yaşanan dönüşüm özellikle modernleşme ile birlikte zaman kavramındaki değişimle, cemaatlerin boş ve hemojen zaman anlayışı yerini düz ve çizgisel ilerlemeci zaman anlayışına bırakmaktaydı. Ulusçuluk 19. yüzyılda kendisine bu çizgisel zaman içerisinde bir sıfır noktası bularak R.Debray’ın belirttiği gibi zamanın geri döndürülmezliğine karşı kendi varlığına ilişkin savunmaya geçmekteydi. Böylece insanların kaostan duydukları korku bir ulus(al) düzeni kurularak bertaraf edilmekteydi.²⁶⁴ Bu durum kısaca yeryüzünde varlığına süreklilik kazandırmaktı. Bu bakımdan 19. yüzyılda nüfusun yüceltilmiş ulus varlığı olarak sözkonusu olması ve

²⁶¹ Wilham, S. Barber, İktisadi Düşünce Tarihi 1993 s.75.

²⁶² Omurtag, Ahmet, Populasyon Darwin Marx Defter sayı: 12 , 1990, s.16.

²⁶³ Omurtag, A., a.g.m. s.16

²⁶⁴ Debray, Régis, Marxizm and National Question, New Left Review No105, 1977, s.29 .

ulusun ulusçuluk olarak söylemsel etkinlik ve varlık kazanması 19.yüzyıl epistemesinde gerçekleşmekteydi.

Laik devlet yaşayan bir nüfusla kendi varlığını sürdürmesinin ne demek olduğunu anladıkça, bu çerçevede nüfusun varoluş koşullarına, yaşam olasılığına, sağlığına, beslenme biçimlerine kadar uzanmakta ve kendi kendine zaten varolan topluluğun varoluş biçimine kısıtlamalar getirmek yerine doğrudan doğruya onun varoluş temellerine yönelmekteydi.²⁶⁵ Bu bakımdan halk sağlığı ve sosyal güvenlik günah çıkartan pederin yerine almaktaydı. Fakat bu yerini alma durumu aynı koşullarda olan bir mevcutluk değil bilakis, yeni bir özgürlük ve yeni bir desteği hem de yeni bir misyonu ve bundan dolayı da yeni bir talebi devreye sokmaktaydı.²⁶⁶ Bu bakımdan devlet yeryüzünde ulus olarak kendi meşruiyetini bulduğu nüfusa süreklilik kazandırmak için, nüfusun ve onun yeniden üretimi ile ilgilenen bio-politik bir ajan olmaktaydı. Sonuçta ulus- devlet bu durumuyla toplumsal alanda halk sağlığı ve sosyal güvenlik politikaları ile, günah çıkaran pederin yerini alırken,²⁶⁷ aynı zamanda, kendi üretim alanını toplumsal alanda bio-politika olarak kamu politikaları ile kurmaktaydı. Bu bakımdan devlet görevinin başlıca amacı ve sembolü şiddet değil, mekansal ölçekte nüfusun ülkesel toplumsal politikası ve (mekansal) istihdamı olmaktaydı. İşte bu ilişkiler ve politikalar teritoryal inşa bloku olarak devlet ilişkisini kurmaktaydı.

2.8. Toplum ve Nesnellik

Kapitalizm ve Burjuva Sivil Toplumun belirginleşmesi, buna karşılık dinsel ve yerel cemaatlerin çözülüşünün ifadesi, toplumsal ilişkiler alanı olarak yeni bir nesnel durumun ortaya çıkmasıdır. Ortaçağ kent yönetimlerinin ve ticari kapitalizmin gelişmesi, buna karşılık feodal üretim ilişkilerinin çözülmeye başlanması ile feodal beyler ve merkezi krallıklar, devlet ile kentler arasındaki çatışmalı ilişkilerle

²⁶⁵ Foucault, F., a.g.e. s.106 .

²⁶⁶ Balibar,E; Wallerstein, I., Irk Ulus Sınıf 1995 s.128.

²⁶⁷ Balibar, E. Irk Ulus Sınıf içinde s.129.

nitelenen bu tarihsel süreçte, siyaset ilk kez toplumsal (social) bir faaliyet olarak düşünölmeye başlanmıştır.²⁶⁸ Politik iktidarlar arasında coğrafyanın kontroluna yönelik mücadelede, yeni politik iktidar bütünü kontrol edebilme nedeni, toplumsal olarak ortaya çıkan nesne-l toplumsal değışimin bir çerçevede uzam ilişkisi olmasıyla, feodalitenin organik yapısı yerini toplumsal- politik ilkelere bırakmaktaydı.²⁶⁹ Feodalitede değışime yol açacak herhangi bir nesnel durum yok, çünkü sosyal realite hala doğadaki bir organik durum olarak tasarlanmakta ve bu çerçevede ihtiyaçlar ve fonksiyonel toplumsal durum söz konusu olmamaktaydı. Toplumsal ihtiyaçlar, özel alandan daha yüksek bir şekilde işlev kazandıkça toplumsal alan kamusal önem kazanmaktaydı

Sivil toplumun toplumsal nesnel süreciyle birlikte, siyasetin toplumsal niteliğinin vurgulanmak zorunda olduğı siyaset felsefesinde, toplumsal sözcüğünün vurgulanması, hem devletin kökenlerinin toplumsal deneyimden yer alması gerektiğini, hem de devlet ile toplumsal ilişkilerin siyaset olarakta ayrılmakta olduğunu veya devlet ve toplumsal ilişkilerin karşılıklı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir.²⁷⁰ Bu bakımdan 13.yüzyılda Padovalı Marsilius ve Ockhamlı Wilhelm'in geliştirdikleri sivil toplum anlayışı, siyasetin dünyevileşmesi ve ruhani güce karşı kendi özerkliğini koyması ile toplumun ayrı bir alan olarak ortaya çıkması arasındaki yakın ilişkiyi göstermekteydi. Bu açıdan Gerard Mairet e göre Padovalı Marsilius Societas kavramı ile yasaların yaratıcısı olarak -ki kral bu yasaların uygulanmasıyla yetinir- kendi iç dinamiğinde kaynaklanan ihtiyaçlara cevap veren, ve ihtiyaçların karşılandığı yeterli hayata, yani mübadelenin bir ticaret etiğı olarak yüceltilmesine yol açan ortak yarara yönelik olan ve varlık nedeni ve amacı tanrısal olmayan bağımsız soyut bir bütünü toplum olarak düşünmekteydi.²⁷¹ Toplumun belirtilmesinde Padovalı Marsilius'un önemi, tanrısal olmayan toplumu

²⁶⁸ Özkazaç, Alev, Türkiye'de Siyasi İktidar ve Meşruiyet Sorunu (yayımlanmamış tez) A.Ü.S.B.E. 1998 s.100-235.

²⁶⁹ Lefebvre, H., a.g.e., s.273

²⁷⁰ Özkazaç, Alev, a.g.e. s.100-235.

²⁷¹ Mairet, Gerard , alıntıyı yapan C.B.Akal Sivil Toplumun Tanrısı içinde s.23.

belirtmesidir. Bu bağlamda Padovalı Marsilius bir bakıma laik toplumu belirtmekle, asıl olarak kralları toplumsal olarak Papaya karşı ön plana da çıkarmış olmaktadır.

Burjuva sivil toplum ile birlikte toplumsal alanın yükselişi şüphesiz belirleyici öğeydi. Bu bakımdan toplum ilişkilerinin nesnel durumunun kendisi olan burjuva-sivil toplumun kuruluşu Marx'ın belirttiği gibi toplumsallıktır ve bu nesnel durum siyaset ile devletin merkezidir. Toplumsalın siyasetin ve devletin merkezine konulmasıyla birlikte özel ile kamusal alan ayrımı yeni bir anlam kazanmaktaydı. Bu açıdan H.Arendt'e göre modern toplum, özel-kamusal ayrımının çözülmesiyle oluşan toplumsal alan tarafından belirlenmekteydi.²⁷² Arendt'e göre ne özel ne de kamusal olan toplumsalın yükselişi, modern çağa özgü bir olgudur. Arendt'in toplumsal alanın yükselişi adını verdiği şey, tarihsel olarak özel mülkiyete yönelik özel ihtimamın bir kamusal mesele haline dönüşmesiyle çakışmaktaydı. Bu bakımdan (sivil) toplum, kamu alanına ilk olarak mülk sahipleri kılığında ve servetlerinin kendilerine kamu alanına girme hakkı verdiği gibi bir iddiadan ziyade, servet birikimi için kamudan bir koruma talep ederek girmekteydi.²⁷³ Bu güvenlik talebi toplum sözleşmesi anlayışının kamu gücü olarak devleti ile sonuçlanmaktaydı. Bu nedenle devlet ile sivil toplum bir karşıtıktan öte karşılıklı bir ilişkiydi. Bu bağlamda Arendt toplumu, kamusal olarak örgütlenmiş yaşam süreci olarak belirtir ve bu bakımdan önceden haneye (oikos'a) sürülmüş olan üretim ve yeniden üretimle ilgili faaliyetlerin kapitalizm ile birlikte kamusal bir önem kazanması temel ilkesi hedonizm olan dev bir aile olarak toplumu doğurmuştur.²⁷⁴

Arendt'e benzer şekilde Habermas da kamunun toplumsal yapısının dönüşümü olarak adlandırdığı ve toplumsalın çıkışı olarak olarak belirttiği süreçte, toplumsal olan devlet ilişkisiyle sonuçlanmaktaydı.

Habermasa göre burjuva kamusunun oluşumunda belirleyici olan ilişki, devlet ve sivil toplum ilişkisinin, özel alanını parçası olarak geliştirmekte olmasıydı. Bu

²⁷² Özkazanç, A., a.g.e. s. 100-235.

²⁷³ Arendt, Hannah, İnsanlık Durumu, s. 98

durumda burjuva kamusundaki temel bölünme, egemenlik biçimleri yoluyla birliktelikleri sağlanan toplumsal yeniden üretimle, politik güç ilişkilerinin burjuva kamudan ayrışması anlamına gelmekteydi. Bu süreçte Habermas'a göre kamusal otoritenin özel alanı kaplayan genişlemesi de, karşıt süreç olarak toplumsal gücün yerine devlet gücünün ikame edilmesiyle bağlantılı olmaktaydı. İşte toplumun giderek artan devletleştirilmesi ile koşut olarak kendini dayatan devletin toplumsallaştırılması şeklindeki bu diyalektik ilişki, burjuva kamusunun temellerini, yani devlet ile sivil toplum arasındaki ayrışmayı tedricen tahribata ve yeniden tanımlamaya uğratmaktaydı. Bu iki alan arasında ve aynı zamanda bu iki alanın birlikte oluşturdukları sahada, 'kamusal' ile 'özel' arasındaki ayırmadan kopan, ve kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte yeniden-siyasallaşmış olan toplumsal alan meydana gelmekteydi. Bu toplumsal alan, kamusal topluluk olarak biraraya gelmiş olan özel şahısların kendi aralarındaki ilişkilerin genel meselelerini düzenledikleri özel bölümünü, yani liberal suretteki kamuyu da toplumsal alanda sınıf egemenliği ve ilişkileri çerçevesinde yeniden düzenlemekteydi. Habermas'a göre burjuva kamusal alanın siyasal işlevlerindeki dönüşümüyle kanıtlanan bu çözülüşün nedeni, esasen kamusal alan ile özel alan arasındaki ilişkinin yapısal ve toplumsal dönüşümünde saklıydı²⁷⁵.

Kapitalist üretim ve pazar ilişkilerinin yayılmasıyla zümresel egemenliğin kısıtlayıcı çerçevesini parçalayan ve kamu gücü olarak otoriter idari devlet aygıtı biçimlerini zorunlu kılan bu yeni ilişkiler, toplumsal alan ilişkileri olarak ortaya çıkmaktaydı. Bu bağlamda kapitalist üretim, pazar ilişkileri çerçevesinde yayılması ile kamusal otoritenin yetki alanında çıkmakta ve devlet yönetimi bu kapitalist üretim ilişkilerinin düzenlenmesi üzerinden teritoryal-mekansal ilişki olarak gelişmekteydi. Bir bakıma devlet müdahaleciliğini toplumsal-kamu alanına taşıyan bu ilişkide, devletle toplum arasında tanımlanan bu yeni ilişkiler, burjuva kamunun özel alan ilişkisi olarak sorgulanmasını da mümkün kılmaktaydı. Bu ilişkilerle birlikte yeni devlet müdahaleciliğinin taşıyıcısı olarak ve ulus adına ortaya çıkan

²⁷⁴ Arendt, H. A.g.e. s.69.

²⁷⁵ Habermas, J. Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, s.260-64

örgütlü kamu gücünün kurumsallaşması söz konusu olmaktadır. Özellikle burjuva toplumun sınıfsal çıkarlarıyla uyum sağlama eğilimindeki bu yeni devlet kurumsallaşması, kamunun ve yeni ortaya çıkan toplumsal alanın özel şahıslar arasındaki alışverişe yönelik düzenlemeleri olarak gerçekleşmekteydi.²⁷⁶ İşte devlet müdahaleciliği bu uğrakta özellikle sınıf ilişkileri çerçevesinde, artık salt özel alanın içerisinde kalınarak halledilemeyecek olan çıkar çelişkilerinin siyasal alana aktarılmasından doğan bir düzenleme kurumu olarak, toplumsal ve sınıfsal bir görevle ortaya çıkmaktaydı. Bu ilişkiler uzun vadede kamu politikaları çerçevesinde bio-politik bir ajan olarak gerçekleşen (sosyal) devletin toplumsal alana müdahalesine, tekabül etmekteydi. Bu niteliği ile devlet, alışlagelen işlerinin dışında o zamana dek özel ellere bırakılmış olan kamu hizmetlerini üstlendi: Bu yeni ilişkilerle devlet kimi durumda özel şahısları kamusal görevlerle yükümlendirerek, kim zaman da iktisadi faaliyetleri çerçeveleyen planlar yoluyla veya bizzat imalatçı ve dağıtımçı faaliyetler yürüterek ,toplumsal alanın haritasını kendi kamu hizmetiyle çizmekte ve bu alanın kamu ilişkisini teritoryalleştirmekteydi.

‘Kollektif Varlığa Kamusal Güvence’ formülü çerçevesinde devletin yeni edindiği toplumsal işlevlerin çeşitliliği,aslında bu çeşitlenmenin temelinde yatan ve türlü biçimlerde birbirleriyle kesişen, kollektif olarak örgütlenmiş özel çıkarları perdelemekteydi. Yeni sosyal rolüyle devlet bir yandan yasalar ve önlemlerle mal mübadelesinin ve diğer yandanda toplumsal emeğin alanına derinlemesine müdahalelerde bulunmaktaydı Bu bağlamda. özellikle sınıflar mücadelesi ekseninde toplumsal güçlerin birbirleriyle rekabet halindeki çıkarları, toplumsal alanda siyasal dinamiklere dönüşmekte ve devlet müdahaleciliği dolayısıyla bu dinamikler gene dönüp devletin kendi alanlarına yansımaktaydı. Bu çerçevede biçimsel olarak tanınan siyasal katılım olanağına yaslanan yoksullaşmış proleter kesimler ve onlar tarafından tehdit edilen egemen sınıflar , iktisadi alandaki fırsat eşitliğinin zedelenmesini siyasal olarak telafi edecek bir etki elde etmeye çalıştılar. Bu uğrakta çıkarların özelleştirilmesine ilişkin şartların kendisi, örgütlü sınıf çıkarları arasındaki kavganın sadece işgücü pazarında örgütlü bir karşıt ağırlığını oluşturmakla kalmadı, bu

²⁷⁶ Habermas, J. A.g.e. s.262-65.

ilişkiyi örgütlü olarak siyaset alanınada taşıdı. Bu bağlamda toplumsal-kamusal alanda işçi sınıfının ulus olma mücadelesi çerçevesinde sosyalist partiler, yasaların yapılmasında ağırlık koymaya çalıştılar. Asıl ulus olarak kendilerine ‘devleti ayakta tutan güçler’ denilen burjuva girişimciler de buna, özel toplumsal güçlerini doğrudan doğruya siyasal güce tahvil ederek karşılık vermekteydiler. Toplumsal alandaki bu sınıfsal kutuplaşma bütün olarak ele alındığında, ulusal alanda iktisadi ve toplumsal düzene yönelik toplumsal mücadeleler ve ‘demokratik etkiler’ meydana gelmekteydi.²⁷⁷ Bu bakımdan işçi sınıfının kendisi ulusal alanda teritoryal ilişki olarak somutlaşmaktaydı.

Kapitalist ilişkilerin nesnel toplumsal gelişmesi ile toplum doğrudan birbirlerinin karşısına çıkan burjuvazi ve işçi sınıfı olarak iki sınıfa bölünmekteydi .Özellikle 19. yüzyılda mülksüzler kitlesi olarak işçi sınıfı, özel alana yönelik kamusal müdahaleler sayesinde, sermayenin yoğunlaşması ve oligopolist örgütlenme eğilimlerine karşı koyarak ve toplumsal alanı kamusal örgütleyerek bir ulus olma mücadelesi vermekteydi. Bu bakımdan kapitalizmle birlikte toplumsallaşma ilişkilerini merkezileştirdiği bir eksenle Marx’ın da belirttiği gibi, burjuvazi artık toplumsal alanda egemen sınıf olarak kalacak ve kendi sınıfının var oluş koşullarını topluma belirleyici yasa olarak dayatacak bir durumda değildi. Çünkü burjuvazi egemenliğini sürdürecektir bir durumda değildir. Kölesine, köleliği çerçevesinde bir varoluş sağlayacak durumda da değildir. Kölesini,onun tarafında besleneceği yerde, onu beslemek zorunda kaldığı bir duruma düşmeden edemiyor. Toplum kamusal olarak burjuvazinin egemenliği altında artık yaşayamamakta, başka bir deyişle sivil toplum olarak burjuvazinin varoluşu, kamusal olarak toplumsal alan ile bağdaşmamaktadır.²⁷⁸ Bu uğrakta Marx için sınıflar mücadelesi üzerinde ulus olma mücadelesi işçi sınıfının mücadelesi ile kamusal-toplumsal bir nitelik almaktaydı. İşte sosyal devlet bu mücadelenin bir parçası olarak gelişse de, asıl olarak işçi sınıfı mücadelesini revize etmek çerçevesinde işçi sınıfını teritoryal anlamda bir toplumsal gruba indirgeme siyasetinin ifadesi olmaktadır. Bu bağlamda devletin ve toplumun

²⁷⁷ Habermas,J. A.g.e. s.264-67.

²⁷⁸ Marx,K.;Engels,F. Komünist Parti Manifestosu, s.25.

kurumları, kamusal ve sınıfsal olarak ayrıştırılamayan tek bir işlevsel bütünlük içinde birbirlerine ulus adıyla bağlanmaktaydı. Bu bakımdan sosyal devlet ile devlet yeniden tanımlanarak toplumsal- kamusal alanda ulus adıyla örtüşmekteydi .

Gerek Habemas'ın kamunun toplumsal yapısının dönüşümü gereksede Arendt'in toplumsalın yükselişi ve Heidegger'in endüstriyel toplumsal –varlık- olarak ifade ettikleri durum, tarihsel ve toplumsal bir durum ve ilişkidir. Bu bakımdan herşeyden önce toplumsal nesnel-lik bir olumlamadır. Bu olumsallık uğrağında

1) Kapitalizmin nesnelliği ile birlikte maddi yaşam yani ihtiyaçlar alanının karşılanması toplumsal -mesele- olarak kamusal alana girmektedir. Bu çerçevede nesnellik ve kamusal varoluş ortaklığı olarak olumsal toplumsal-ilişki- olarak somutlaşmakta ve toplumsal yaşam kamusal olarak olumlanmaktadır.

2) Bu ilişkiler alanı toplumsal nesnellik ilişkisi olarak belirtilebilir, bu bağlamda kamusal- politika ilişkisi, dialektik olarak toplumsal-politika ilişkisi olarak olumlanmakta. Bu çerçevede bir toplumsal oluşum olan kapitalist toplum, Marx'ın tabiri ile toplumsal ilişkiler alanında maddi yaşamın üretim ilişkilerinin (sphere) belirleyici olduğu bir nesnelliktir. Bu durum kapitalizme özgü tarihsel koşullar ve ilişkilerden kaynaklanan bir nesnelliktir. Nesnellik toplumsal oluşum, toplumsal varlık ikili ilişkisi ile somutlaşan varoluş kamusal ilişkisidir ve toplumsal-üretim ilişkileri bu nesnellikte somutlaşır.

Arendt ve Heidegger'in toplumsalı küçük gören ve sivil toplum ile karıştıran yaklaşımına ve gereksede Habermas'ın sosyolojik toplum anlayışına karşılık, toplumsalın fenomenolojik ve kamusal- dialektik niteliği ve pratiğini en iyi gören ve belirten Marx oldu. Marx kendi Antropolojik ve sosyolojik olmayan dialektik anlayışı ile yeni bir toplumsal nesnellik anlayışı ve toplumsal ilişkileri belirtmekteydi. Bu çerçevede Marx'ın üzerinde en fazla durduğu toplumsal durum şüphesiz kendisi belirgin bir biçimde feodal toplumdan ayrı olarak beliren kapitalist toplum veya burjuva-sivil toplumdu. Sivil toplumun olumsal-nesnelliği ile devlet toplumsal olarak kamu alanında gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda sivil toplumun nesnel ve

kamusal örgütlenmesi ile mekansal ölçekte ve toplumsallaşma ilişkisi olarak ulus-devlet ve coğrafyası kurulmaktaydı. Gerçektende Marx için sivil toplum, ilkin teritoryal olarak, dışarıya karşı ulus topluluğu olarak kendini olurlamak ve içerde ise devlet olarak örgütlenme ifadesi olmaktaydı. İkinci bir durum olarakta sivil toplum devleti ve ulusu aşan küresel bir kapitalist ilişkiydi. Bu bakımdan sivil toplum 18.yüzyılda, mülkiyet ilişkileri ilkçağ ve feodal mülkiyetten kurtulur kurtulmaz ortaya çıktı ve sivil toplum, sivil toplum olarak ancak burjuvazi ile gelişmekteydi. Toplumsal örgütlenme olarak dışarıya karşı kendini ulus olarak olurluyan, içerde ise kendini devlet olarak örgütleyen burjuva sivil toplumun²⁷⁹ olurlanması olarak beliren ulus-devlet, kendi felsefi ve ideolojik varlığını, dialektik-fenomenolojik bir bilinçten değil, Amprik Antropolojik bir duyumda olumladığı ve bu yüzden duyular üzerinde bir Antropolojik egemenliği belirttiği de bariz. Bu bakımdan burjuva-sivil toplumun kendi nesnelliği içinde ortaya koyduğu ulus devletin ve coğrafyasının biçimi Antropolojik olumlama olarak (Antropolitika olarak) “burjuvaların dışarda olduğu kadar içerde de mülkiyetlerinin (ve kendilerine özdeş varlıklarının mülkiyetinin) ve çıkarlarının karşılıklı olarak güvence altına almak üzere zorunluluk yüzünden kendilerine seçtikleri bir örgütlenme biçiminden başka bir şey değildi.”²⁸⁰

Elbette kendi tarihsel gelişimi içinde beliren böyle bir örgütlenme ve bu örgütlenmenin ifadesi olan ulus devlet ve coğrafyası kendini ulus topluluğu olarak ilkin burjuvaziyle birlikte ortaya koyduğunda, Marx için “Burjuvazinin artık bir zümre değil, bir sınıf olması bakımından, yalnızca bu yüzden bölgesel planda değil, mekansal ölçek olarak bütün ulusal planda örgütlenmesi ve kendi ortak çıkarına evrensel bir biçim vermek zorundaydı.”²⁸¹ Bu örgütlenmenin ulusal plandaki ifadesi ulus-devletin hareket sahası ve coğrafyası oldu ve bu bağlamda ulus-devletin coğrafyası burjuvazinin sınıfsal egemenliği ile somut bir nitelik kazandı. Bu bakımdan burjuva-sivil toplumun belirttiği ulus devlet ve devletin ülkesi, bir dizi

²⁷⁹ Karl, Marx; Fredrich, Engels , a.g.e s.106.

²⁸⁰ Karl, Marx; Fredrich Engels, a.g.e. s.107.

²⁸¹ Karl, Marx; Fredrich Engels , a.g.e. s.107.

teritoryal yönetim mekanizması ile egemenlik altında tutulacak bir nesne olarak gerçekleşmekteydi.

2.5.9.Dil ve İletişim

Mayasını kutsal dillerin oluşturduğu klasik dinsel cemaatleri hayal edilebilir kılan kutsal diller ve bu büyük dinlerin dilsel temelinden hareketle hayal edilmiş cemaatlerin kendinin bilincinde olmayan iç tutarlılığı, ortaçağın son yüzyıllarından itibaren özellikle de burjuva sivil toplumun (civil societas) nesnel varlığının belirginlik kazanmasıyla çözülmeye başlamaktaydı. Bu bakımdan kaldı ki burjuva toplumu toplumsal-kamusal alanda günlük pratik yaşam dilini ve üniversitelerini bu kurmakta, ve bu uğrakta okuma büyük uğraş olarak burjuva özgürlüğünün uyanışındaki temel özellik olarak, mevcut olan egemen yapıyı muhakeme şeklinde somutlaşmaktaydı (ki bu bakımdan dilin dünyevileşmesini de gerçekleştirmekteydi). Sonuçta bu muhakeme dili ifade dayanakları olarak kendi sözcük bloklarıyla birlikte yeni bir ifade tarzını kurarak somut olgu ve onun duyulur niteliğini ön plana çıkartarak 15. ve 16. yüzyıllarda ki bilimsel devrime giden yolu açmaktaydı.

Sivil toplum ilişkilerinin nesnel varlığının gelişmesiyle birlikte, deneysel dil (tecrübe dilinin) ve analitik anlatım tarzı ile ilişkili o (ki en büyük ve en önemli ifade dayanağı toplum, ve birey vurguları olmaktadır) nitelik ön plana çıkmaktaydı. Bu durum bir bakıma dilleri toplumsal yaşamda kutsal dillere tercüme eden sözcük bloklarının ve onun anlam kamusunun günlük yaşamdan çekilmesi ve kutsallıktan arındırılması demek olan toplumsal nesnellik ve tarihsel blok ilişkisi olarak belirmektedir. Bu nesnel toplumsal uğrak dinsel kimlikten, kültürel-Antropolojik ulus kimliğe örgülenmesini sözkonusu yapacaktı (ulus bu dil ile kendini tahayül edecekti). İşte bu sürecin hızlanmasında ‘Matbuat Kapitalizmi’ olgusu ve matbaa önemli bir rol oynadı. “özellikle matbaanın ortaya çıkışının yol açtığı olağanüstü entellektüel ast-üst oluş, seri halde imal edilen yeni ve göçebe bir eşya olarak kitabı

ortaya çıkartmaktaydı.²⁸² Bu eşya Avrupa toplumunu otuz yıl içinde beklenmedik bir yönde alt üst etti.²⁸³

Kilise matbaanın Latinceyi ve Hristiyan imanının yayılmasını teşvik edeceğini düşünmekteyken, matbaa ilk efendilerinin elinden kurtularak, sivillerin, din adamlarına, yerel dillerin Latinceye, bilim dilinin imana karşı aleti haline geldi.²⁸⁴ Kilisenin egemen Logos'u yerine, kalıcı ve somut kanıt olarak yazıyı getirmekle matbaa-kitap, dinin eleştirisini dolayısıyla egemen Hristiyan logosu'nun yazılımını bozmaktaydı ki Refermasyon bu bağlamda Hristiyan logosun yazılımını yazı olarak revize etmekteydi. Bu bakımdan öyleki 1517'de Luther tezlerini Wittenberg Katedralinin kapısına çivilemekle bu Latince logosun yazılımını günlük Almanca dili olarak bozmaktaydı. Matbaa sayesinde çoğaltılan tezlerin Almanca çevirileri 15 gün içinde Almanya'da görünmediği bölge kalmamıştı. Bu açıdan Reformasyonla-matbaa ilişkisi, Kilise dışında yazının iktidarı ile kültürel-düşünsel alanının kurulmasını sözkonusu yapmaktaydı.

Feodalitede dinsel yazıda önemli olan yazının kendisi değil de ne yazıldığı olduğundan, yazılı belge açısından kutsal olanın, dünyevi olana oranı açıkça kutsal olan lehine iken, bu durum artık değişmekteydi.²⁸⁵ Özellikle yeni bir bilim dilinin ve yazı dilinin doğmasıyla yazının kendisi pratik olarak büyük bir gelişme göstermekteydi. Fakat bu gelişme yazının çoğulluğunu tekrardan sabitleştirmeye yönelecek bir ortamda kurulmaktaydı. İşte kilise imparatorluk çifti ile krallar arasındaki mücadele bu sabitleştirme işi için çok çalışacak ve iktidarlara birlikte baskıcı bir nitelik, yazı ve yazı yazan insanların özellikle de felsefecilerin başındaki büyük terör olarak logos'un yazılımını bozmaya teşebbüs edecek her türlü yazıyı ve eleştirel ortamı boğmaya çalışacaktı.(ve bu işi daha sonra merkezileşmiş ulus-devlet aldı)

²⁸² Attali, Jacques, 1492 246.

²⁸³ Benedict, Anderson, Hayali Cemaatler s. 65.

²⁸⁴ Attali, J. A.g.e. s.245

²⁸⁵ Gellner,E., Uluslar ve Ulusçuluk s.25.

Fakat Matbaanın asıl başardığı iş kendi ideolojik-siyasal mücadelesinde, sivil toplumun kamusunun kendisini hegamonik-söylemsel olarak toplumsalın odak noktasına koymasına büyük olanak sağlaması oldu. Bu vasıta ile burjuva özel şahısların bir kamusal topluluk biçimini almış olmaları ve onların muhakeme alanları kamuoyu olarak devletle toplum arasındaki arabuluculuğun siyasal işlevlerine eklenmekte ve burjuva kamu devletle sivil toplum arasında dolayım olarak gerçekleşmekteydi.²⁸⁶

Civil societas'ın egemen toplumsal durum olarak gelişmesiyle, toplumsal pratikler, toplumun nesnel varoluş durumunun yeni ilgileri olarak gerçekleşmekteydi. Bu açıdan 15. ve 16.yüzyıllarda hızlanan bu süreç dinsel alan dışında toplumsal ve politik alanı kurmaktaydı. Toplumsal alan ile burjuva kamusunun yükselmesi şüphesiz iktidarını sivil toplumla kuran kutsallık dışı devletin kamu gücü olarak ortaya çıkması demek oldu. Devlet-toplum ilişkisiyle somutlaşacak bu yeni durum, siyasal iktidarla-toplum ilişkisinin ulus devlete dönüşmesinin yolunu açmaktaydı. Bu bakımdan matbaanın sağladığı okuma malzemesi dışında matbaa toplumda bir dil kadar bir ulusu da yazı ve okuma ile kurmaktaydı. Öyle ki devlet kamuyla olan ilişkisini, söze dökmek yerine yazıya geçirerek (bu bakımdan yazı bir mekandı) bu yolla beyanda bulunmaktaydı (kamu gücü olarak devletin bu yazılı beyan durumu, başta yasa olarak somutlaşacaktı). Bu bakımdan devlet ile toplum arasındaki her şey yazıya geçmekte “devlet ilişkilerin arşivini” tutan ve saklayan bir depo-kurum olarak gelişmekteydi.²⁸⁷ Mekansal ölçekte devlet ile toplum arasındaki bu kamu ilişkisi geliştikçe, Althuseryen anlamda devletin ideolojik aygıtları devlet durumunun aygıtları olarak kurumlaşmaktaydı. Bu bakımdan burjuvazinin hegemonyasındaki temel ideolojik aygıtlar burjuva kamusu ile birlikte somutlaşmaktaydı.(Bu bakımdan yazı pratiği aşkın gösteren olarak devlete (iktidara) doğru somutlaşmaktaydı Anlam dünyası ile yazı-lım arasındaki bu ilişki, hegemonya ilişkisindeki temel eksenini kültürel olarak kurmaktaydı.).

²⁸⁶ Habermas, J. K.Y.D. s.203

²⁸⁷ Balibar,E; Wallerstein,I., a.g.e. s. 134.

Feodalitede yazı ve özellikle okuma uğraşında sözkonusu olan durum, kutsal dilleri özellikle de Latinceyi öğrenmeye isteksiz geniş bir kamuoyundan öte, Latince öğretmenin sınırlandırılmış olmasıydı.²⁸⁸ Kilisenin kelimeli dili olarak Latince halklar ya da yerel diller nezdindeki somutlaşması, ruhban sınıfının statüsünü ve iktidarını da kurmaktaydı. Bu bakımdan “dini ayin dilinin halkların günlük dilinden ayrı olma eğilimi çok güçlüydü. Ayin dili yalnızca ulaşılmaz bir yazıda belgelenmekle kalmamakta sözle ifade edildiğinde anlaşılmasında olmaktadır.”²⁸⁹ Bu bakımdan belirttiğimiz gibi Kilisenin sahip olduğu bu güç, ancak teritoryal olarak bütün Avrupa’ya yayılmış Latince konuşan bir ruhbanlar topluluğunun varlığından ve hem de bu çift dilli entelijensyanın, halk dili ile Latince arasında kurduğu aracılığın dünya ile cennet arasında bir aracılık olarak yorumlanmasına imkan tanıyan bir dünya tasarımının sözkonusu olması nedeniyledi.

Reformasyon ile Huss, Wanclyff ve Luther’in yaptığı iş kutsal kitap metinlerini yerel Avrupa dillerine çevirmek oranında bu dillerin Latince okumanın (ve dolayısıyla dil oyunu olarak pratiğini de) saygınlığını da ortadan kaldırmaktaydı. Bu bakımdan Kilise ve Ruhban din adamları yerine kamu ile ilgili yerel diller burjuvazinin ve yeni devletin iktidar dilini kurmaktaydılar.

Dil-yazı-okuma uğraşının ve pratiğinin anlam ilişkisi olarak sıkı bir kamusal ilişki ile kurulmasında, bu pratiklerin kendileri bir bakıma iktidar ilişkisini kamuoyu olarak belirtecek bir hususta, devlet ile toplum arasında dolayım (mediated) olarak gelişerek medyayı da teşkil etmekteydi. Bu bakımdan Althuseryen ideolojik devlet aygıtı olarak medya-basın D.İ.A.sı da kurumlaşmaktaydı. Kaldı ki Habermas’ın tabiriyle başta dergi, gazete ve derneklerle böyle bir kamu doğmaktaydı. Bu nedenle Latince dışında yerel diller ile ilgili bir dilsel topluluğun ve onun anlam kamusunun toplumsal olarak somutlaşması ilkin burjuva kamusal alanında (gazete, dergi, kitap beyanları olarak) somutlaşmaktaydı. Bu bakımdan bu

²⁸⁸ Gellner,E., a.g.e. s.27.

²⁸⁹ Gellner,E. A.g.e. s.27

kamu dili, Latinceye ve feodaliteye karşı burjuva ideolojik sınıf mücadelesinin temel eksenini olarak geliştikçe propaganda-demagoji ve dil ilişkisi de bu ideolojik mücadele içinde somutlaşmaktaydı.

Kutsal dillerin yerel dillere çevrilmesi diller arasında eşit bir konumlama yorumu ortaya çıkarmaktaydı. Bu durumdan dolayı, pratikte bundan böyle diller birbirine üstün ve statülü değil birbirine çevrilebilir yorumlama konumları olarak eşit olmaktaydı.

Avrupa’da Latincenin Kilisenin düşüşü ile birlikte bilgi ve muhakeme dili olarak zayıflaması (bu bakımdan Almanya’da 17.yüzyılda üniversite dili Latince Almandaya döndü) ve toplumsal yaşamda çekilmesiyle, kendi muhakemesini egemen dinsel yorumdan ayrı yapacak sözcük blokları ve anlam kamusu da toplumsal varlığın nesnelliği ile birlikte yerel halk dilleri ile birlikte sözcük blokları ilişkisi olarak belirlemekteydi. Bu sözcük blokları pratik günlük yaşamda yeni bir anlam kamusu ortaya koymaktaydı. Bu açıdan Weber örneğinde verdiğimiz Luther’in meslek sözcüğü toplumsal-varlık olgusu olarak günlük yaşamda böyle bir varoluş kamusunun söz varlığıydı ve Protestan topluluklar bu anlam kamusu ilişkisi olarak bir dilsel-iletişimsel topluluktı. Burjuva sivil toplum ile sözcük blokları ve anlam kamusu sosyal bir muhakemeyi başta Antropolojik bağlamdan teşkil ederken, bu bloklar ile beliren sözcükler, günlük dilde anlam kamusunun söz varlığı olarak kavram, kelime, deyim,vb.. olarak somutlaşmaktaydı.

Biz şimdi bu sözcük bloklarından ve onlarla ilişkili olarak anlam kamusundan ne anladığımızı belirtelim. Biz bu kavramları önerirken, kavramın açılımı ya da anlamını tespit için dilbilimi ya da dilbilgisi özeti sunacak değiliz. Fakat dilin anlam ile olma ilişkisi olarak beliren bu durum, bizim için dialektik dilsel-pratik ile ilgilidir.yada toplumsal-varlığın nesnelliği ile birlikte ortaya çıkan iletişim biçimin anlam kazanması.

Herşeyden önce toplumsal olarak dilin türdeş yapıda ya da homojen olmadığını söyleyelim. Bu bakımda Wittgenstein dili şöyle belirtir: Dil eski bir şehir

olarak görülebilir, küçük sokak ve meydanların, eski ve yeni evlerin ve çeşitli zamanlarda muhtelif ilavelerle inşa edilen evlerin bir labirenti. Bu labirent bir biçimli evler ve doğru ve düzenli caddelere sahip yeni bir kasabalar çokluğu ile kuşatılmış durumdadır.²⁹⁰ Yani dil, dil oyunlarınca bölümlenmesiyle biçimlenen bir kumaştır ve toplumsal bağda bu bakımdan dilbilimseldir.²⁹¹

Kendi ikinci dönemi eseri olan “Felsefi Araştırmalar” ile bir bakıma ilk eseri olan *Tractatus-Logico Philosophicus*’u redederken Wittgenstein, atomistik bir anlayıştan bütüncül (holistik) anlayışa yani “dil kendi bütüncül (uygulamalı) anlam ilişkisine yönelir. Wittgenstein’in bu yaklaşımı aslında bir bakıma dilin, toplumsal niteliğini açıkça ortaya koymakla birlikte, kendi dil felsefesinin niteliği tamda dilin pratik belirmesi ve somutlaşması oranında geniş bir (pragmatik) ilgiyi sunmaktadır. Bu haliyle Wittgenstein “anlam-kullanım(ı)” ilişkisini belirtir.²⁹²

Kendi dil anlayışında Wittgenstein için gerçeklik daha çok dilimizin grameri adını verdiği şeyle ve onu oluşturan kavramlarla belirlenmekteydi ve ortak bir gerçeklik düşüncesine sahip olmak, bir dile sahip olmak dışında başka bir şey değildir. Dilimizin içeriği ve buna bağlı olarak da gerçekliği kavrayışımız gramerle ilgilidir. Bu gramer indirgemecilikte Wittgenstein, dilin kullanımı yada başka bir deyişle anlamı, belli bir kültür içinde dili kullanan kuşakların gereksinmelerine uygun olarak farklı işlevler gördüğü bir alet kutusuna benzediğini belirtir. Belli bir sözcüğe gerek kalmayınca, sözcük yeni bir bağlamın gereksinimlerine (Bu gereksinimin nesnelliği, bizim için toplumsal formasyon toplumsal varlık ikili ilişkisinin bağlamına) uygun olarak anlam değiştirir ya da kullanılmaz olur. Bu bakımdan dil anlam kullanımı olarak bir uygulamaya sahiptir ve yine bu bakımdan Wittgenstein için bir dili tasarlamak bir hayat biçimini (formunu) tasarlamaktır. Wittgenstein’ bu bağlamda hayat formlarını dil oyunları ile birlikte belirtir ve

²⁹⁰ Wittgenstein , Ludwig, Felsefi Soruşturmalar , 1996 s.203-207.

²⁹¹ Lyotard, J., Postmodern Durum 1990 s.53.

²⁹² Wittgenstein, Ludwig, Felsefi Soruşturmalar s.14-109.

Wittgenstein için bir dil oyunundan bahsetmek “bir hayat aktivitesinin veya bir hayat formunun parçası olan dili konuşmak demektir.”²⁹³

Olgucu anlamda dil oyunları kendi dışlarındaki bir bakış açısının bütün açıklamalarına karşı direnen asli bir veri veya fenomen teşkil ederler, onları oldukları gibi kabul etmek gerekir. Dil oyunlarının kendi dışında temeli yoktur, o akla ne uygundur ne de aykırıdır. “O oradadır – hayatımız olarak” (fakat mutlak olgu olara değil dialogik somutlaşma olarak)²⁹⁴

Wittgenstein’in bu çelişkili fakat dialogik bir yoruma açık olgucu görüşlerini, Mantıkçı Pozitivizm etkisi olarak görebiliriz. Bu bakımdan Wittgenstein kendi ikinci döneminde de bu pozitivizmden kurtulamaz. Çünkü Wittgenstein dil oyunları olgusunun fenomen gerçeklik olarak varoluşunu ve somutluk kazanmasını belirtmez.

Kendi tek yanlı dil ve gramer indirgemeci olgucu anlayışı içinde olguyu “yani durdukları şekilde” hayat formlarını kabul etmek, bir bakıma olgucu pozitivizme ve Hermenutik olgucu anlama düşmektir. Çünkü bu yaklaşımlarda, sözcük anlamının değerlendirilmeden ayrılması kaçınılmaz olarak anlamı, yaşayan toplumsal süreçteki yerinden (anlamın her zaman değer yargısıyla kaplı olduğu yerden) mahrum eder; anlamın ontolojikleştirilmesine ve tarihsel oluş (becoming) sürecinden ayrılarak ideal varlığa (being) dönüştürülmesine yol açar.²⁹⁵ Oysa sözkonusu olan olgunun bilincinin tanınması ve olgunun anlamı, tamda tarihsel-toplumsal dialogik somutlaşma olarak (dilsel olgunun bilinci) fenomen gerçekliği - varlık kazanmasını sözkonusu yapar (dialogik olarak somutlaşmış olgunun fenomen gerçekliğini belirtir.).

Fakat Wittgenstein’in dialogik olarak belirtmediği dil oyunları ve hayat formu ilişkisi bizim için önemli. Bu bakımdan örneğini verdiğimiz meslek sözcüğü,

²⁹³ Tormey, Simon, Totaliterizm 1992. s.108.

²⁹⁴ Greisch, Jean, Wittgenstein’da Din Felsefesi 1999 s.76.

bu bakımdan bir hayat biçimine-nesnelliğe ilişkin bir dil oyunu olarak anlam kamusunun somutlaşmasıdır. Bu bakımdan her dil oyunu aynı zamanda dialogik bir anlam kamusu olarak somutlaşır. Bu açıdan dil homojen ve bütüncül -yekpare bir kütle olmaktan ço dil dialogik olarak çok sayıdaki özellikle de başta belirli bir bağlamın yani bizim için duyulur bilinç, duyulur somutlaşma gerekmesi yada toplumsal formasyon – toplumsal varlık ikili biçimi altında nesnel ilişkilerin gereksinimlerine uygun anlamda varlık kazanan sözcük bloklarından oluşur. Bu bakımdan her bir sözcük bloku ilişkisi kendi anlam kamusunu dil oyunları olarak hayat formlarında ifade eden sözvarlığı olarak lugatta (Lexicon) yani sözlükçede yer alır. İşte bu bakımdan dil ve onun anlam(a) sözlüğü birçok sözcük bloku ve sözlükçeden oluşur ve yine bu bakımdan bir topluluğun Lugatı (yani sözvarlığı, sözcükleri) tarihsel-toplumsal belirimi farklı çok sayıdaki sözcük blokundan oluşur ve dil bu niteliğiyle yani dialogik olarak senkronik değil anokroniktir ve homojen değil heterojendir ve aynı şekilde dil ulusal değil, tarihsel- toplumsal varlık ve varoluş ilişkisidir.

Bu belirtmeler bizi dialogik bir Marxist dil felsefesi anlayışını ortaya koyan V.N.Voloshinov/Mikhail Bakhtin'in anlayışına götürür (ki bizim dialogik anlayışımızda bu etkinin bir ürünüdür).

F: Saussure'ün nesnelci dilbilimine şiddetle karşı çıkan ve aynı derecede öznel seçenekleri de eleştiren Bakhtin için dil temelinde dialogik olarak ele alınmalıydı. Dialogik olarak dil ancak bir başka dile doğru kaçınılmaz yönelişi içerisinde kavranabilir ve bu bağlamda gösterge sabit bir birim olarak değil, özgül toplumsal koşullarda kendi içerisinde yoğunlaştırdığı çeşitli toplumsal değerlendirmeler ve yan anlamlar tarafından anlamı dönüştürülen ve değiştirilen bir sözün etken bileşimi olarak ele alınmalıydı.²⁹⁶

²⁹⁵ Voloshinov, V.N. , Marxizm ve Dil Felsefesi 2001 s 174.

²⁹⁶ Eagleton, Terry, Edebiyat Kuramı 1990 s.139.

Değerlendirmeler ve anlamların sürekli değiştiği “dilsel topluluk” aslında heterojen topluluktur. İşte biz dialektik olarak bu dilsel topluluğa “Kamus” diyeceğiz ve kamus dialektik olarak dilsel-iletişimsel topluluğu ve bu dili konuşan kamu-halkın dilsel-varlığını belirtir. Bu bakımdan dil ulusal olarak monolitik değil heterojen olarak dialektik toplumsal-kamus-al varlık ilişkisini ifade eder.

Sözcük blokları ilişkisi, dilin anlam kamusu ve onun söz varlığını belirten, dolayısıyla dilin anlam sınırında konuşma süresi ve varlığı olarak söylem(e) beliren ve dışsal olarak dilde anlamı bir sözcük blokundan diğer sözcük blokuna (geçişte) olumlayan bir varoluş ve anlam kamusunu ifade eden toplumsal-varlık ile nesnelleşme olarak anlam kazanma durumunu belirtir. Bu bakımdan toplumum yaşam varlığı ilişkisi (dasein) çerçevesinde, dil oyununun anlam kamusu ve sözcük bloku ilişkisi vardır ve dialektik olarak dil, bu varlık ilişkisi çerçevesinde bir sözcük blokundan diğerine dışsal-dialektik veya tarihsel-toplumsal olarak geçişimli- yorumlu tarzda anlam üreten bir pratiktir (dil oyunudur). İşte dili bu niteliğiyle belirtmek, dilin gramerle olan ilişkisinde dilin gramer merkezci olmadığını belirtmektir ve gramer anlam üretmez ve yine bu bakımdan dil pratiği dialektik olarak çok sesli ve şeyli olarak anlam(a) söz(ü) üretir ve bu durum kamusal-varlık ilişkisi olarak dialektiktir. Bu dialektik ilişkide anlam, “dia-lexicon”(ikili sözlükçe) olarak lugatta (lexicon) lugat morfemi veya lexemi* olarak yerini alır. Bu bakımdan anlam, sözvarlığı olarak dialektik ilişkiden çıkan bir üçüncü varlık ilişkisi ve pratiğidir. Bu ilişki toplumsal-varlık durumu ve dil ilişkisini-iletişimi anlam(a) ve söylem(e) ögesi olarak belirtir. Bu bağlamda anlam kamuda ifade olandır.

Dialektik kavramı çift yönlü dialog hareketinden daha fazla olarak bir üçüncü varlık(için anlam kazanma) somutlaşmasını belirtir. Bu bakımdan kamuda ifade olan o’dur ve anlam dialog olarak dialektik **varlık olma ile** konuşmadır. Bu bağlamda M. Bakhtin’in belirttiği gibi bütün sözce bir sözce olarak dil dışı dialektik boyutlarca şekillenir; ayrıca diğer sözcelerle de bağlantılıdır. Bu dil dışı dialektik boyutlar

* Yapısal dilbiliminde sematik muhtevası (gösterilen) ve bir ses biçim(gösteren) olan en küçük anlamlı birime morfeem adı verilir. Martinetin monem adını verdiği bu genel terim lugat morfemlerini veya leksemelerini oluşturmaktadır.

sözceyi içerdende istila etmektedir ve tüm bir sözcenin anlaşılması daima dialojiktir.²⁹⁷ Bu bakımdan anlam pratiği dilden çıksada dile indirgenemez ve dolayısıyla dil anlam üretmez ve yine dolayısıyla post yapısalcı anlamda gösterenlerin keyfiyeti ve sonsuzluğa değil bilakis, dialojik sözcük blokları ve anlam kamusu vardır ve her bir gösteren düz anlam-yan anlam ikilisinden öte anlam kamusunda dialojik söz varlığı olarak söylem(e) somutlaşır. Söylemde somutlaşan dialojik olarak kamuda ifade olan o-dur.

Bu açıdan bizim dialojik- fenomenolojik yöntemimiz de dil bizim için;

1) Anlam bakımından toplumsal varoluşa dil olgularının bir üçüncü varlık ve anlam olarak gerçeklik kazanması ve somutlaşması, dil olgularının anlam kazanmasını fenomen olarak, anlam sözü ve anlama sözünü yani söylemsellik olgusunu belirtir. Bu bakımdan biz dili bir üçüncü kişi ve anlam(a) olarak konuşuruz. Bu çerçevede bir topluluğun dilsel lügatına ve söz varlığına-kamusuna- bakmak, o toplumun anlam sözü kadar anlama sözünü de bize verir ki, bunun bizim için ifadesi toplumsal varlık çerçevesinde toplumsal iletişim ilişkisinin varlık kazanmasını belirtiyor olmasıdır. Toplumsal-varlık ilişkisi olarak iletişim, varlığın anlam kamusuna ilişkin anlam-a- kazanmadır. Bu anlam(a) toplumsal varlığın nesnelliği ile gerçekleşen bir ilişkidir. İletişimin toplumsal-varlık ifadesi dialojik olarak gerçekleşen bir ilişkidir.

2) Fonolojiden ve fono merkezlilikten öte, dil olgularının ses-söz varlığı kazanması -olarak ki bunun Bakhtin'deki ifadesi söyleyiş yani "utterance" dir ve bu bakımdan dil, özgül toplumsal koşullarda kendi için yoğunlaştırdığı çeşitli toplumsal tonlar ve anlam değerlendirmeleri içerir.

İşte biz şimdi bu süreci toplumsal varlığın nesnel durumuyla ilişkili olarak açacağız ve bu nesnel toplumsal uğrakta ulus-devletin bir anlam kazanmasıyla ilgileneceğiz. Bu bir bakıma Wittgenstenci anlamda içinde ulus ve devlet kelimesinin

²⁹⁷ Bakhtin, Mihail, Karnaval dan Romana 2001 s.254.

geçtiği grameri, dil oyunları örneğinde belirtmek demektir. Bu bakımdan ilgimiz dil oyunları etrafında özdeşleştirilen muhtelif-**belli**- türden söylenimleri (utterance) ortaya koymakta²⁹⁸ ve belli bir söylem biçiminin etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Zaten Wittgensten'in dil oyunları ile kastettiği durum da çeşitli söylenim kategorilerinin her birinin, bunların özelliklerini belirleyen kurallar ve konulabilecekleri yararlar çerçevesinde tanımlanabilir olmasını mümkün kılıyor olmasıdır. İşte bu bakımdan ulus-devlet veya iktidarın dil oyunu veya onun sözcük bloklarına (veya gramerine) bakmak bizim için bir söylem(e) olgusu olarak somutlaşmaktadır. Bu bakımdan kaldığı M. Foucault için söylem ifadeleri, önerme yada cümle değil ve gramer bakımından önermesel içeriği aynı olabildiği yerde bile sesletimsel işlevin bir ifadeyi diğerinden farklılaştırabildiğini belirtir, yani kısaca tikel bir bildirimim nasıl ortaya çıktığını belirtir²⁹⁹.

Ulus devlet veya ulus söyleminin kendi belirmi tarihsel somutlaşmasıyla ilişkilidir. Bu bakımdan ulusçuluk E.Gellner'in belirttiği gibi devletin varlığının veri olarak kabul gördüğü ortamlarda çıkar³⁰⁰. Bunun bizim için ifadesi burjuva sivil toplumun tarihsel-toplumsal somutlaşmasıdır. Bu bakımdan sözcük blokları ve anlam kamusu, söylemsel-ideolojik olarak tarihsel blok ilişkisinde tarihsel güçleri toparlayan ve yoğunlaştıran ifade dayanakları ile ilişkilidir.³⁰¹ Bu ifade dayanakları ideoloji-söylemi olanaklı kılan nesnellik biçiminin ifadesini üçüncü öge olarak belirtir. Bu bakımdan dilsel iletişim biçimleri, ideoloji üretim ilişkileri ve toplumsal nesnellik ve sosyo-politik düzen tarafından belirlenir, ve bu dolayında toplumsal değer kazanmış olan birşey anlam olarak ideoloji dünyasına girebilir, biçime kavuşabilir ve kendisini orada kabul ettirebilir. Bu bağlamda ideoloji göstergenin maddi gerçekliğinden ayrı tutulamaz ve ideolojik bir anlam-a konusu daima toplumsaldır.³⁰²

²⁹⁸ Lyotard, J.F., a.g.e. 43.

²⁹⁹ Barret, Michele, Marx'tan Foucault'a İdeoloji 1994 s.140-2.

³⁰⁰ Gellner, e, a.g.e. s.13.

³⁰¹ Georges Soreli'in bloklar olarak adlandırdığı ifade dayanakları tarihsel güçleri toparlayan ve yoğunlaştıran ögeler olarak işlerler, Bkz :hegomanya ve sosyalist strateji ;E.Laclauve C.Mouffe,çev: Ahmet Karam ve Doğan Şahiner ,Birikim yay. 19992.

³⁰² Voloshinov, V.N. a.g.e. s.54.

Sivil toplum ilişkilerinin toplumsal olarak yükselmesi halk dillerinin kutsal metin dilleri üzerindeki zaferinde büyük etkisi oldu. “Bu noktadan itibaren eski kutsal diller, aşağı sınıftan halk dillerinin alacalı kalabalığı ile eşit düzlemde ilişki kurmak zorunda kalmış ve bu bakımdan matbuat kapitalizmi ile kapitalist pazarın kutsal metinleri ve çevirileri piyasada eşitlemesi söz konusu olmaktaydı. Pazar ilişkisinin eşitlediği nesnel durum, kutsal (dini) metin dillerinin ayrıcalıklarını ortadan kaldırarak, bu dillerin ve onların sosyal pratikte dil oyunları olarak anlam kamusu ve sözcük bloklarını (ve tercüme konumunda) sosyal-kamusal ve ritüel hayattan geri çekilmek zorunda bırakmaktaydı.

İşte burjuvazi kendi iktidarı ve hegemonyasını kamusal olarak yerel dilleri sivil kültürün antropolojik bağlamında bir dilsel topluluk olarak okuma-yazma diline çevirmesi oranında, ulus toplumunu başardı. Bu bakımdan burjuvazi kendi sözcük blokları ve anlam kamusu ve dil oyunları ilişkisi olarak bir dilsel topluluğu yani kamusu da kurmaktaydı. İşte bu kamus burjuvazinin hegamonik olarak toplumda kendini ulus olarak ortaya koymasıydı. Bu ilişkide sözcük blokları ve anlam kamusu dolayısıyla kamusun-lügatı, sivil toplumun tarihsel nesnelliği ile dilin ve dilsel-anlamsal formasyonon geçirdiği değişikliklerle ortaya çıkan yeni anlam kazanımları ve sözcükleri bu ilişkilerden ortaya koymaktaydı. İşte burjuva kamu dilsel topluluk olarak kilise-feodalitenin yerine kendini bu yerel diller ile dilsel topluluk olarak kurmaktaydı. Bu bakımdan kamusal alanda burjuvazi somutlaştığı dille kendi ideolojik hegemonyasının temelini de ortaya çıkarmaktaydı. Bu bakımdan burjuvazinin asıl başardığı iş yerel dillerle kurduğu kendi dilsel topluluğunu-kamusal alanda- iletişimsel cemaat olarak ulus şeklinde inşa etmesiydi ki, biz buradan mekansal ölçekte ulus-devlet çözümlemesini antropolojik-toplumsal entegrasyon ve eğitim olarak konumuz için somutlaştırabiliriz.

Bir ulusal dil, tek bir izleyici kitlesinin oluşumuna ve tecrübelerin bu izleyici yoluyla yayılmasına izin verir. Evrensel okur-yazarlığın gelişmesi ve buna eşlik eden basılı ve öbür medyanın gelişmesi ulusçuluğun ve ulus-devletin tarihsel gelişimi açısından çok önemliydi.”Ortak dil, özellikle gazetelerde, müzik (şarkı-türkülerde), romanlarda (edebiyatta) öbür kültürel ürünlerde cisimleştiği haliyle,

yaygın bir şekilde paylaşılan bir öznelarasılığın (bir kimsenin başkalarının da kendisinininkiyle aynı türden kapasitelere ve amaçlara salip olduğunu tanınmasının) temelini sağlar. Bu ulusal dil, bir cemaatin, bir cemaat olarak kendi kendisinin farkına vardığı bir ortamı sağlar, ama aynı zamanda bu cemaate üye olmayanları tanımlamanın bir yolunu da sağlar.³⁰³ Bu ilişki mekansal ölçekte ulusu iletişimsel cemaat olarak kurmaktadır. Bu durumda özellikle devletin ideolojik aygıtları çerçevesinde iletişimsel cemaati kuran toplumsal iletişim, cemaatlerin kitle iletişim araçları tarafından seçmeci bir tarzda bağlantırılmasını kurmaktadır. Bu şekliyle bir iletişim şebekesinde iletişimde bulunanlar aynı toplumsal mekan ve iletişim şebekesini paylaşarak, aynı zamanda bir ortak kimliğide paylaşmaktadırlar.³⁰⁴ Bu şekilde gerçekleşen teritoryal sosyalizasyonda Gellner'in ifadesiyle iki insan ancak ve ancak aynı kültürel dili ve kültürü paylaşırsa aynı ulustan sayılmaktaydı.”³⁰⁵

Gellner'in belirttiği gibi ulus toplumu, tarım toplumundan yani yerel özerk toplulukları barındıran sosyal ortamdan, ulusçuluğun özü olan kültür ve siyasal yönetimin birleşmesine geçişin ifadesiydi. Bu duruma yol açan toplumsal güçlerin nesne-l varlığı, ulus-devletlerin belirginlik kazanmasının başlıca önkoşulu olmuştur.³⁰⁶ Devletin siyasal iktidar ve kamu gücü olarak kamunun merkezine konmasının en önemli sonucu sivil toplum ilişkilerinin nesnel kendini hegomonik olarak devletle kurması olmaktadır. Bu bakımdan toplumsal ilişkilerin nesnel varoluşuyla birlikte devlet toplumsal ve sivil kültürü yayarak antropolojik entegrasyonun yolunu başta eğitim sisteminin varlığı ile açmaktaydı. Bu durumda başta okur yazarlık için kalıcı ve standartlaşmış bir yazının varlığı, kültürel ve düşünsel birikime ve bunun merkezileşmesine olanak sağlamaktaydı.³⁰⁷

Tarım toplumunda iktidar ve kültür ilişkisinde hemen hemen her şey siyasal birimlerin kültürel sınırlar aracılığıyla tanımlanmasına karşı çıkmaktaydı. Buna

³⁰³ Poole,Ross, a.g.e. s.164.

³⁰⁴ Philip, Schlenger, a.g.e. s.132.

³⁰⁵ Gellner,E., a.g.e.28.

³⁰⁶ Gellner, e., a.g.e. 65.

³⁰⁷ Gellner,E., a.g.e. s.76.

karşılık sanayi çağında, yeni nesnel toplumsal ilişkilerle devletin kamu gücü olarak kamunun merkezine konmasıyla birlikte, kültürel sınırlar ile politik sınırların çakıştığı iddiası ve ilkesi ulusçuluğun ve ulus devletlerin temel ilkesi olmaktadır.³⁰⁸

Kendi içine kapalı olan yerel toplulukta anlam ancak belli bir bağlamda kavranabilecek sözlerle iletişim kurma eğilimini taşımaktaydı ve bu yerel diller hiçbir siyasal veya kural koyucu iddia taşımamaktaydı. Tarım toplumunda çeşitli kültürler mantar gibi fışkırmaktaydı, ancak koşullar genelde kültür emperyalizmin denebilecek bir gelişmeyi yani kültürlerden herhangi birinin hakimiyet kurup siyasal bir birimin tümünü kapsamasını teşvik etmemektedir. Feodal-tarım toplumunda merkezileşmiş ulema ve asker sınıfı özellikle de ulemanın bir uygarlığın ahlaki iklimine hükmedebilecek bir merkezileşmesi vardı ve bu sınıflar merkezi olarak kendi kültürlerini yaymak yerine kültürleri ile birlikte yerel topluluklardan ayrı kalmaya daha ilgilidiler.³⁰⁹

Geleneksel tarım toplumunun toplumsal düzeninde tarımcıların, karar merciinin dilleri özerk sistemler oluşturmaktaydı. Bu çok farklı alanlarda (toplum kamularında) özerk dilsel topluluk dilleri mevcuttu. Bu bakımdan tarım çağı hiyerarşik ve belirli bir anlamı olan birleşmemiş ve herbiri kendi dil ve mantığını kullanan ve tek bir düzenlilik içine hapsolünmayacak alt dünyalardan oluşuyordu.³¹⁰

Bu belirtmelere karşılık ulusçuluğun belirginleştiği ulemanın, uzmanlığın ve okuryazarlığın evrenselleştiği sanayi çağında, çağdaş toplumlar dilin her anlamda kullanımının eninde sonunda tek bir ahenkli (ulusal) dünyaya atıfta bulunduğu ve birleştirici tek dile indirgenebileceği ve hepsini birbirleriyle ilişkilendirmenin meşru olduğunu varsaymaktaydı.³¹¹

³⁰⁸ Gellner, E., a.g.e. 87.

³⁰⁹ Gellner, E., a.g.e. s.67.

³¹⁰ Gellner, E., a.g.e. s.78.

³¹¹ Gellner, E., a.g.e. s.86.

Kültür ve siyaset ilişkisinin kökten değiştiği ve bir üst kültürü yayarak entegrasyonun yolunu açan sanayii çağında, üst kültür toplumun tümünde yayıldığı ve toplumu tanımlar olduğu ve devlet yönetiminin bu durumu desteklemek zorunda kaldığı bir toplumsal durumu yaratmaktaydı. Ulusçuluk bu toplumsal durumla ilişkili olarak nesnel ihtiyacın talep ettiği bir türdeşlik olarak anlam ve varlık kazanmaktaydı. Bu bakımdan ulusçuluğun talep ettiği şekliyle kültürel türdeşlik, antropolojik entegrasyon olarak, yani yerel topluluklardan toplumsal-nesnel alanda somutlaşan bir kültüre doğru kaynaşma olarak sözkonusu olmaktaydı. Geçerli kültürü ayakta tutan ise kamunun merkezine konulan modern devletti ve modern devlet bu ihtiyaçları karşılayabilmek için asgari bir idari organizasyonel büyüklüğe sahip olmak zorundaydı.³¹²

Modern devletle birlikte toplumsal katılımın önünü açan evrenselleşmiş-standartlaşmış özgün eğitim sistemi, modern toplumun etkin bir biçimde işleyişinde önemli bir rol oynar. Bu açıdan Marx'ın deyişi ile modern toplum yalnız üretim biçimini değil, bir toplumun kendini yeniden üretme biçimini de açmak zorundadır. Bu bakımdan Althusser'in ifadesi ile yeniden üretim ve ideolojisinin varlığı toplumun nesnel-yapısal varlık ilişkileriyle somutlaşan bir durumdur ve bu bakımdan toplumunun nesnel durumun kendine özgü yapısal gereksinimlerine dayanan ilişkide devletin ideolojik aygıtlarının (d.i.a) özgün bir yeri ve rolü vardır. Bu bakımdan bireylerin ve toplumun ideolojik özne olarak varlığı ve yeniden üretimleri bu ideolojik aygıtların özellikle dini kurum-aile ilişkisinin yerini alan okul-aile olarak eğitim aygıtının işidir ve durum D.İ.A larla gerçekleşir (dış gıcırtadan uyum) .³¹³

Antropolojik entegrasyonla bütünleşmemiş fakat parçalara ayrılmış tarım toplumunda genellikle alt topluluklar kendilerini bağımsız bir biçimde yeniden üretmeye muktedirlerdi. Fakat bu durum modern toplumlarla birlikte değişmiştir. Modern toplum alt toplulukların kendi kendilerini yeniden üretemeyeceği bir toplumdur ve toplumsal entegrasyon ile birlikte toplumsallaşmış bireylerin yeniden

³¹²Gellner, E., a.g.e. s.98.

³¹³ Althusser, Louis , Devletin İdeolojik Aygıtları s.24-70.

üretimi toplumsal işbölümünün bir parçası haline gelir ve bu işlev artık alt topluluk tarafından yürütülememekteydi.³¹⁴

Toplumsal alt birimlerinin artık kendini yeniden üretme kabiliyetine sahip olmamaları, mekansal ölçekte merkezileşmiş ve topluluk dışında yürütülen örgütlenmiş eğitim sisteminin zorunlu haline gelmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan teritoryal olarak yerel topluluğun dışında toplumsallaşma yani yerel cemaatlerin çözülüşü ile birlikte cemiyetin (toplumun) ve toplumsal nesnel ilişkilerin belirginlik kazandığı bu durumda eğitim, evrensel kural haline gelmekte ve bu yeni toplumlarda iletişim ve dolayısıyla kültür eşi benzeri görülmemiş bir önem kazanmaktaydı. Bu uğrakta kültür, sert ve zorlayıcı kısıtlamalarla varlığını sürdüren bir toplumsal düzeni sadece süsleyen, onaylayan ve ona meşruiyet sağlayan bir araç değil, şimdi ihtiyaç duyulan ve paylaşılan bir ortam, yaşam için gerekli toplumun üyelerinin hayatlarını idame ettirdikleri ve üretimlerini gerçekleştirdiği ortak bir atmosfer olmaktaydı. Fakat bu kültür aynı zamanda büyük ya da bir üst kültürdür ve bu bakımdan türdeş ve homojenleşen bir toplumda artık farklılaşmış, yerel bağlantılı okur yazar olmayan kültür ve gelenekler varlıklarını sürdürememekteydi.³¹⁵

Mekansal ölçekte yerel topluluk dışında toplumsallaşma ihtiyacı, yani insanların yerel birim dışında üretim yapmaları ve kendilerini yeniden üretmeleri artık bir kural olmuştur; geçmişte zayıf ve gevşek ilişkiye sahip bulunan devlet ile kültürün artık birbirleriyle bağlantılı olmaları gerektiğine işaret eden temel ipucu, yerel topluluk dışında toplumsallaşma zorunludur. İşte Gellner için ulusçuluğun-kültür ile olan anlamı buradan varlık kazanmaktaydı.

Gellner'in (farkında olmadan belirttiği) kültürel durum ve kültür, toplumsal ilişki olarak daha çok Marxist toplumsal formasyon, toplumsal varlık ikili biçimi dolayımında somutlaşan nesnel-toplumsal şartların yapısal gereksinme ilişkisidir (Bu bakımdan Gellner'in çalışması kaba bir Marxist çalışmaydı.). Toplumsal varlık

³¹⁴ Gellner, E., a.g.e. s. 108.

³¹⁵ Gellner, E., a.g.e. s125.

toplumsal oluşum ikili biçimi altında nesnel şartların duyulur ihtiyacı olarak gerçekteşen kùltür bir iletişim biçimi olmakta ve bu uğrakta modernite toplumsal olumsallık ilişkisi olarak varlık kazanmaktaydı. Bu toplumsal dolayımnda, toplum ve devlet arasındaki ilişki, asimilasyon şeklinde entegre olmuş bölgesel grupların sosyal anlamını, teritoryal sosyalizasyon olarak ortaya koymaktadır. Bu bakımdan toplumsal durumun ve ilişkilerin nesnel varlığı aynı zamanda toplumsal ve kùltürel bir modifikasyonu da ortaya çıkartmaktaydı bu durumun ifadesi Gellner için laikleşmeyi.

Toplumsal alanda ulus devletin teritoryal sosyalizasyonu ve ideolojisinin gelişimi, devletin tekelci sosyal kontrolüne yol açtı. Bu çerçevede ortak bir kùltür idealinin ve ideolojisinin öne koyulması ve bu idealin hakimiyeti, insanın soru konusu olmayan ve her yönden güvenceye alınan bir durumunu ve tutumunu gerektirmekteydi. Bu bağlamda sivil kùltür ile davranış standartları egemen - sınıfsal- gruplarca empoze edildi. Özellikle entelektüel kùltürleřme-bildung- şeklindeki bu yapılanma, önceden biçimlendirilmiş model inşası yönünde insanın önüne, yaptığı herşeyi ışığında şekillendirdiği ıslah ettiği bir model koymaktaydı.³¹⁶ Bu antropolojik bağlam entegrasyonu gerçekteşiren durum olarak kamusal alanda, ulus-devlet modernleşmesinin temel ilişkisi oldu.

Yerel-bölgesel kùltürlerin bir sivil kùltürde ve dolayısıyla (uygarlık gramerinde ve siyasetinde) çözümlüşleri kendi belirgin ifadesini Almanya'da halk-kùltür ve uygarlık karşıtlığı içinde gösterdi. Bu iki ifade ve ayırım kendini Alman Romantikleri ile vurgulu bir şekilde gösterirken, gelişen süreç içinde tüm bir Hermenutik- felsefenin de başlangıcını içine alan beşeri (tin-kùltür) bilimleri gelişti.

Yerel kùltürlerin sosyal-linguistik olarak burjuva uygarlık grameri için de çözümlüşleri, şüphesiz burjuva ulus devlet modernleşmesi-bildung- olarak antropolojik bağlamla sıkı ilişkiliydi. Bu açıdan bu yerel dillerin bu uygarlık gramerinde çözümlürken, toplumsal-varlıkla ortaya çıkan anlama ve anlamama ilişkisi ve durumu

³¹⁶ Heidegger, Martin, Bilim Üzerine İki Ders, 1998, s. 42.

fiili bir durum olarak gelişti. Bu bağlamda yerel diller ile ulusal dillerin ilişkisi önemli bir modifikasyonu belirtir. Bu bağlamda yeni anlam ilişkileri belli türden söylemleri, söylemleri ve kelimeleri ortaya çıkarmaktaydı.

Sonuçta özellikle Gellner'in belirttiği antropolojik entegrasyon ile beliren ulus-devlet, iktidar ve iktidarın kendini mümkün kıldığı toplumsal-ideolojik yeniden üretim durumunda, ulusun ortak dili ve sembolleri olarak bir mekansal ölçekte coğrafyayı yapılandırarak, ulusu sembolik olarak coğrafya ile özdeşleştirerek inşa etmektedir. Bu bağlamda bölgesel gruplar kendilerini artık ulusal kimlikle kurarak yerel bölgelerini aşmakta ve dolayısıyla kendilerini ve diğerlerini tanımlama ve bu tanımlama ile birlikte bir semboller sistemini de ulusal olarak öteki ulus devlete karşı kurmaktaydılar. Bu bakımdan devlet teritoryal temelde sembolik özdeşliği tekelinde tutmakta ve iktidar kontrolündeki devlet aygıtları yerel, etnik grupların kendilerini ulus olarak özdeşleştirecek bir duyguyu üretmeyi ve sürdürmeyi ülkesel alanda kurmaktadır.³¹⁷

³¹⁷ Poche, Bernard, Globalisation and Teritorial Identities içinde ed. Zadorowka Mlimar, 1992 s.159.

SONUÇ

Bu tez ile devlet ve mekan ilişkisi ortaya konulurken, şüphesiz bu iki ilginin kendi konularını toplumsal ilişkilerin nesnel varlığı çerçevesinde ortaya koydukları vurgusu yapılmıştır. Bu bakımdan bu sonucun kendini kurduğu ve gösterdiği sivil toplumda, kamusal alan (res publica) ve devlet ilişkisi, kamu gücü ve mekan ilişkisi yada teritoryalite olarak ortak bir mekansal ölçekte ulusal coğrafya şeklinde somutlaşmaktadır. Bu durumda toplumsal ilişkiler alanında kamu ve devlet (repulique) özdeşliği, mekan ilişkisi çerçevesinde ulus-devlet iktidarının mekansal organizasyon kazanmasının ifadesi olmaktadır. Devlet ile kamusal alanın antropolojik-kültürel olarak- kamu gücü ile özdeşleştiği bu durumda, devlet yönetsel ve teritoryal olmanın yanı sıra nüfus alanında kültürel –homojenlik öğelerinde sahip olmaktadır. Bu bağlamda ulusçuluk, yönetsel iktidarın sınırları belli teritoryal devlet içindeki düzlemine eşlik eden egemenliğe dair kültürel duyarlılık olarak gerçekleşir (A.Giddens,1998). Ulus- devletler teritoryal birimler olduklarında bu uğrakta ulusun ve yurttaşlığın tanımlanmasında ‘mekan siyasal özdeşliğin ve kimliğin merkezi ilişkisi’ olmaktadır. Bu durum kendi varlığını toplumsal-kültürel yaşamda ortaya koymaktadır. Bu açıdan ulus devletin mekan politikası ve stratejisi bu tarihsel-toplumsal ilişkilerden varlık kazanmaktadır.

Tezimizin geliştirdiği bu yaklaşım, teritoryal ulus-devletin sivil toplum ilişkileri ile olan ilgisini ortaya koyarken, burjuva sivil toplumun kendi ilişkisinde bu pratikleri nasıl sergilediği ise tezin konusuyla daha bir ilişkili olmuştur. Bu nedenle tezimizin hepsi bakımından ele alındığında, devlet veya özgül belirlenim olarak ulus-devletin tarihsel olarak nasıl geliştiği ve hangi momentlerde kendi pratik dayanaklarını ve teritoryal varlığını gerçekleştirdiği önemli olmuştur ki, bu ilgilerin henüz yeterince kavranmadığı yolunda iddia ve şüphelerimiz vardır. Çünkü toplumsal-kamusal yaşamımızın somutlaştığı bu moment, burjuva sivil toplumda (politik) iktidar pratiklerinin ulus adına etkili olmasının tarihini, ilişkilerini ve felsefesini açmaktadır.

Ulus-devletin bu ilgiler çerçevesinde somutlaşması ve mekansal bir pratik olarak kendi teritoryal uygulayımını bulması, şüphesiz birey, toplum ve kamu ilişkilerini kendi iktidar ve mekan pratiğinde ortaya koymaktadır. Bu açıdan mekansal bir ölçek çerçevesinde, içerde devlet dışarıya karşı ulus şeklinde örgütlenen sivil toplum,global örgütlenişi ile ulusu ve devleti aşsa da bu ulus devletin nitelik ve pratik olarak aşıldığı anlamına gelmez, bilakis kendi pratikleriyle ulus- devletin mekan ve toplum ilişkisi olarak yeniden örgütlenmesidir. (A B örneğinde olduğu gibi)

Ulus-devlet durumunun kendisinin doğa ve topluma karşı belirttiği antropolojik bağlam, devletin tüm şiddet ve varlık ilişkisiyle durmaktadır. Bu açıdan ulus devlet ve burjuva modernleşmesi birlikte somutlaşan durumlardır. İşte biz bu bakımdan bir yandan da ulusun kendi içinde yekpare olmadığını bilakis 19.yüzyıldan itibaren sınıfların toplumsal ve politik varlıkları ve mücadeleleri çerçevesinde iki ulusun olduğunu belirtmekteyiz. Kaldı ki bu açıdan mekansal ölçekte burjuvazi ve işçi sınıfının ya da sınıflar mücadelesinin aslında iki ayrı ulus olma mücadelesi olarak geliştiğini söylemekteyiz ve bu bağlamda işçi sınıfının politik-toplumsal mücadelesi olarak Sosyalizm veya Toplumsal Cumhuriyet (ve 20.yüzyılda Sovyet ya da Konseyler Cumhuriyeti) kamusal alanın devletle özdeş olmaktan kurtulması ve kamusal alanın işçi-halkın kendinden doğru konseylerle yeniden kurulması olarak ulus olma mücadelesiydi.

KAYNAKÇA

- Abeles, Marc, (1998), Devletin Antropolojisi Çev. Nazlı Öktem İst.Kesit.Yay.
- Adorno, Theodor; Horkheimer, Max, (1995), Aydınlanmanın Dialektiği (1), Çev.Oğuz Özügül İst.Kabalcı Yay.
- Adorno, Theodor; Horkheimer, Max, (1996), Aydınlanmanın Dialektiği (2), Çev.Oğuz Özügül İst.Kabalcı Yay.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Köker, Levent Akal, C.Bali, (1994) Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı Ank.İmge Yay.
- AGnew;John and Corbribge ,Stuart ;MASTERİNG Space : Routledge Lon . 1995
- Ağaoğulları, M., Köker, L.(1991) İmparatorluktan Kral Devlete, Ank.İmge Yay.
- Akal Cemal Bali, (1990), Sivil Toplum ve Tanrısı İst. Afa Yay.
- Akal, C.B.,(1991), Yasa ve Kılıç İst.Afa Yay.
- Akay, Ali (1992), Tekil Düşünce İst. Afa Yay.
- Akbulut, Örsan .Ö., (1998), Kamusal yönelti Sürecinde Başbakanlık Örgütü, A. Ü. S. B.E.
- Althusser, Louis, (1991), İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İst. İletişim Yay.
- Althusser, L., (1987) Tarih ve Politika Ank. V Yay.
- Andeson,Benedict, (1996) ,Hayali Cemaatler ,Çev.İskender, Savaşır, İst. Metis yay.
- Anderson, Perry ,(1987), Lineages of the Absolutist State, London, Verso
- Arendt, Hannah, (1994), İnsanlık Durumu, Çev.B.Sina Şener, İst. İletişim Yay.
- Arık, Remzi Oğuz, (1969), Coğrafyadan Vatana Ank.M.E.B.Yay.
- Arrighi, Giovanni, (2000), Uzun Yirminci Yüzyıl, Çev.Recep Bozkurt Ank.İmge Yay.
- Arslan, Adile, (1997), Özneci Düşünceyi Sanat İşiyile Aşmak, Patikalar İçinde Der.Ünal Nalbantoğlu, s.121-173 Ank.İmge Yay.
- Attali, Jacques, (1992), 1492, Çev.Mehmet Ali Kılıçbay İst. Y.K.Y.
- Auge, Marc, (1997), Yer Olmayanlar Çev.Turhan Ilgaz İst.Kesit Yay.
- Bakhtin, Mikail, (2001) Karnavaldan Romana, Çev.Cem Soydemir, İst.Ayrıntı Yay.
- Balibar, Etienne, (1997), Marx'ın Felsefesi, Çev.Ömer Laçiner, İst.İletişim Yay.
- Barret,Michele , (1998), Marx'tan Foucault'a İdeoloji , Çev. İst. Sarmal yay

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DEKÜMANTASYON MERKEZİ**

- Bayramoğlu, Sonay (1998), Parlamantonun Krizi (Yaymlanmamış Tez)
A.Ü.S.B.Enstitüsü Ankara
- Bauman, Zygmunt, (1999), Globalleşme, Çev.Abdullah Yılmaz, İst.Ayrıntı Yay.
- Bauer, Otto, (1992), Ulus Konsepti Avusturya Marxizmi İçinde Der.Tom Bottomore,
Pathrick Godde, Çev.Celal A.Kanat, İst. Kavram Yay.
- Barret, Michele, (1997), Marx'tan Foucault'a İdeoloji Sarmal yay. İst
- Belkıs, Ayhan Tarhan(1997), Özne Ben ve Tarih Hakkında; Patikalar İçinde,ed:H.
Ünal Nalbantoğlu, Ank. İmge yay.
- Blomley,K.Nicholas(1989), İnterprative practise, the state and the Locale; in the
Pover of Geography, ed:Dear,M ve Wolch,J ; Unwin Hyman N.Y.
- Bennet, J.W., (1996), Huma Ecology as Human Behaviur. Transaction Pup.USA
- Bernasconi, Robert, (2000), İrk Kavramını Kim İcad Etti?, Çev.Zeynep Ornek,
- Braden,Katllen and Shelly ;M.Fred, Engaging Geopolitics Peaeson Edu. Lon. 2000
- İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Öktem, İst.Metis Yay.
- Boğos, Zekiyan, (1982), Hümanizm, İst.İnkılap Yay.
- Busteed, A.M., (1983), Developments in Political Geography Oxford Un.Pres Lon.
- Buttlin, Robin A.(1991), Historical Geograhpy, Edward Arnold Press.N.Y.
- Clastres, Pierre, (1991), Devlete Karşı Toplum Çev.Mehmet Sert, Nedim Demirtaş,
İst.Ayrıntı Yay.
- Cole, J.P., (1983), Geography Of World Affairs, Butterworths Lon.
- Colepston, Frederick, (1989), Aydınlanma, Çev.Aziz Yardımlı, İst.İdea Yay.
- Collins, Jeff, (2001), Heidegger ve Naziler, Everest Yay.
- Darwin, Charles,(1996), Türlerin Kökeni, Çev. Öner Ünalın, Ank. Onur Yay.
- Davis, Horace B., (1992), Sosyalizm ve Ulusallık, Çev.Kudret Emiroğlu, İst.Belge
Yay.
- Davis, W.W., (1954), Geographycal Essays, Dover Pup.USA.
- Dear, Michael, Wolch, Janifer, (1989), The Power Of Geography, Unwin Hyman
Press N.Y.
- Deleuse, Gilles; Guattari, Felix, (1994), Felsefe Nedir? Çev.Turhan Ilgaz.
İsts.Y.K.Y.
- Denis, Henry, (1973), Ekonomik Doktiner Tarihi, Çev.Atilla Tokatlı, İst.Sosyal Yay.
- Dickson, David, (1992) Alternatif Teknoloji, Çev.Nesrin Erdoğan, İst.Ayrıntı Yay.
- Dikshit,D. Ramesh, Nation State Teritory Relationship in Developmet in Political
Geography, Sage pup 1997
- Douglas, Neville State Formation Nation Building and Plural Societes in
Devolopment in Political Geograpy sage pup 19997
- Dobb, Muarice, (1994), Kapitalizmin Gelişimi, İst.Belge Yay.

- Eagleton, Terry, (1990), Edebiyat Kuramı, Çev.Esin Tarım, İst.Ayrıntı Yay.
- Ellias, Norbert, (2000), Uygarlık Süreci, Çev.Ender Ateşman, İst.İletişim Yay.
- Engels, Friderick, (1997) Ailenin Özel Mülkiyeti ve Devletin Kökeni, Çev.Kenan Somer, Ank.Sol Yay.
- Eroğul, Cem, (1990), Devlet Nedir?, Ank.İmge Yay.
- Febre, Lucien, (1995), Uygarlık Kapitalizm ve Kapitalistler, Çev.Mehmet Ali Kılıçbay, Ank. İmge Yay.
- Fielding, Gordon S.(1979), Geography, as a Social Science Harper Row. Pup.N.Y.
- Foucault, Michel, (1994), Kelimeler ve Şeyler, Çev.Mehmet Ali Kılıçbay, Ank. İmge Yay.
- Foucault, Michel, (1993), Ders Özetleri, Çev.Selahattin Hilaf, İst. Y.K.Y.
- Foucault, Michel, (1991), Governmentality, in The Foucault Effect ed. G.Burchell, at University of Chicago Press, USA.
- Foucault, Michel, (1992), Benin Yapımı , çev:Levent Kavas; İst. Ara yay.
- Foucault, Michel,(2000), Hapishanenin Doğuşu , çev. Mehmet,A. Kışlalı, Ank. İmge yay.
- Freud, Sigmund, (1994), Toplum Psikolojisi , cev: Kemal Saydam Düşünen Adam yay. İst.
- Freud, Sigmund, (1971), Totem ve Tabu, Çev.Niyazi Berkes, İst.Remiz Kitabevi Y.
- Gellner, Ernest, (1992), Uluslar ve Ulusçuluk, Çev.Büşra Erşanlı, Benar ve Günay Göksu Özdoğan, İst.İnsan Yay.
- Giddens, Anthony, (2000), Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, Çev.Ümit Tatlıcan, İst. Paradigma Yay.
- Giddens, Anthony, (1988), Nation State and Violence U.K. Polity Press.
- Giddens, Anthony, (1994), Modernliğin Sonuçları, Çev.Ersin Kuşdil, İst.Ayrıntı Y.
- Goublet, Y.M, (1958), Political Geograhpy, Philip and Sons Ltd. USA.
- Gökbirt, Macit, (1997), Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları, İst.Y.K.Y.
- Göney, Süha, (1993), Siyasi Coğrafya, İst. İ.Ü.Yay.
- Greisch, Jean, (1999), Wittgentein'da Din Felsefesi, Çev.Zeki Özcan, İst.Asa Yay.
- Guenon, Rene, (1992), Maddi İktidar Ruhani Otorite, Çev.Birsel Uzma, İst.Ağaç Y.
- Habermas, Jurgen, (1997), Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, Çev.Mithat Sancar ve Tanıl Bora, İst.İletişim Yay.
- Habermas, J.,(2002), Öteki olmak Ötekiyle Yaşamak, çev:İlknur Aka, İst. Y.K.Y.
- Habermas, J.(1992), Rasyonel Bir Topluma Doğru, Çev.Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük, Ank.Vadi Yay.
- Hançerlioğlu, Orhan, (1975), İnanç Sözlüğü, İst. Remzi Kitabevi
- Hardt, M;Negri, A., (2201), İmparatorluk, Çev. Abdullah Yılmaz, İst. Ayrıntı Yay.

- Harvey, David, (1997), Postmodernliğin Durumu, Çev.Sungur Savran, İst. Metis Y.
- Heaton, Herbert, (1993), Avrupa İktisat Tarihi, Çev.M.Ali Kılıçbay, Ank.İmge Yay.
- Hegel, G.W.F., (1986), Seçilmiş Parçalar, Çev.Nejat Bozkurt, İst.Remzi Kitabevi.
- Heiddeger, Martin, (1998), Bilim Üzerine İki Ders, Çev.Hakkı Ünler, Paradigma Yay. İst.
- Heller, Agnes; Feher Frence, (1993), Postmodern Politik Durum, Çev.Şükrü Argın, Osman Akınhay, İst.Öteki Yay.
- Hobbes, Thomas, (1993), Leviathan, Çev.Semih Lim İst.Y.K.Y.
- Hobsbawm, Erich J., (1993), Milletler ve Milliyetçilik, Çev.Osman Akınhay, İst.Ayrıntı Yay.
- Hillach, Ansgar, (1995), Siyaset Estetiği, Walter Benjamin, Estetize Edilmiş Yaşam İçinde, Der.Ünsal Oskay, Der.Yay.
- İlhan Suat, (1989), Jeopolitik Duyarlılık, Ank. Türk Tarih Kurumu Yay.
- Jan, O.M.Broek; John W.Webb, (1973), A.Geography Of Mankind, M.C.Graw.Hill Book.
- Jay, Martin, (1989), Dialektik İmgeler, Çev.Ünsal Oskay, İst.Ara Yay.
- Johnston, R.J., (1992), A.Question Of Place Lon.Blackwell, Pup.
- Kant, İmmanuel, (1984), Seçilmiş Yazılar Der.Nejat Bozkurt, İst.Remzi Kitabevi.
- Kazgan, Gülten, (1994), İktisadi Düşünce, İst.Remzi Kitabevi
- Kolinsky, Martin, (1989), Nation State in Western Europe in Geography Matters, Ed.Doren Massey, Lon.Blackwell.
- Lefebvre,(1994), the Production of Space, Blackwell, UK.
- Lenin,(1994), Devlet ve İhtilal, çev.Kenan Somer, Ank. Bilim ve Sosyalizm yay.
- Locke, John, (1960), Secon Treatment on Sivil Government, Oxford Un. Pres. U.K.
- Lyotard, J.F., (1990), Postmodern Durum, Çev.Ahmet Çiğdem, İst. Ara Yay.
- Machiavelli, Nicola, (1997), Hükümdar, Çev.Mehmet Özay, İst.Şule Yay.
- Malmberg, Thorsten (1980), Human Teritoryality, Mouton Press.
- Marx, Karl, (1993),Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı,Çev.Sevim Belli,Ank SolY.
- Marx, Karl, (2000), Epikuros ve Demokritos'un Doğa Felsefeleri, Çev.Hüseyin Demirhan, Ank. Sol Yay.
- Marx, Karl, (1997), Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Çev. Kenan Somer, Ank. Sol Yay.
- Marx, Karl, (1993), 1844 El Yazmaları, Çev.Kenan Somer Ank. Sol Yay.
- Marx, K., (1997), Yahudi Sorunu, Çev.Niyazi Berkes Ank Sol Yay.
- Marx, Karl; Engels, F., (1992), Alman İdeolojisi, Çev.Sevim Belli,, Ank. Sol Yay.
- Marx, K.; Engels, F, (1994). Kutsal Aile, Çev.Kenan Somer, Ank. Sol Yay.

- Marx, K; Engels, F. (1994), Komünist Manifesto, Çev.Ganbi Köylü, Ank. Bilim ve Sosyalizm Yay.
- Marx, Karl,(1997), Kapital, cilt:1, çev.Alaatin Bilgi, Ank. Sol Yay.
- Locke, John, (1945), Svil Government,
- Mengüşoğlu, Takiyettin, (1969), Kant ve Schller'in İnsan Problemi, İst.İ.Ü. Ed. Fak.Yayınları 2. baskı (KSİP)
- Monmonier, Mark, (1990), How to Lie With Maps, Chicago, Chicago University Press.
- Moore, Baringhton, (1989), Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çev.Şirin Tekeli, Alaaddin Şenel, Ank. V Yay.
- Moodie, A.E, (1965), Geography Behind Politics, Huntincson Press, USA
- Morin, Edgar; Kern, Brigitte, (2001), Dünya Vatan, Çev.Melike Hemmami Kırac, İst.İletişim Yay.
- Muir, Richard, (1997), Political Geography, Mc Millan Press
- Mullhal, Stephen, (1998), Heidegger Varlık ve Zaman, Çev.Kaan Öktem, İst.Sarmal Yay.
- Nalbant, Atila, (1997), Üniter Devlet, İst.Y.K.Y.
- Nalbantoğlu, Ünal, (1997), 'Otoyollar ve Patikalar' Patikalar İçinde Der.Ünal Nalbantoğlu, S.173-229, Ank.İmge Yay.
- Negt, Oskar; Kluge, Alexander, (1993), Puplic Sphere and Experince, Mineapolis Un. Press USA.
- Norman, Hampson, (1991). Aydınlanma Çağı, Çev.Jale Parla, İst.Hürriyet Vakfı Y.
- Öner,Yılmaz, (Der), (1994), Bilinçaltından Aklın Ruhuna Ulaşmak, İst.Anahtar Kitaplar Yay.
- Özkazanç,Alev, (1998), Türkiye'de Siyasi İktidar ve Meşrutiyet Sorunu (Yayımlanmamış Tez) A.Ü.S.B. Enstitüsü Ankara
- Özdek,Yasemin,(2002), Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları;Yoksluk , Şiddet ve İnsan Hakları içinde,ed: Ysamin Özdek, TODAİ yay. Ank.
- Paddison, Ronan ,(1983), The Fragmanted State , St. Martin Press, N.York.
- Poche, Bernard, (1992), Globalisation and Teritoryal Administration Ed, Zadrowka, Mlimar, Aveburg,
- Poggi, Giofrangi, (1991), Çağdaş Devletin Gelişimi, Çev.Şule Kurt, Binnaz Toprak, İst.Hürriyet Vak.Yay.
- Poole, Ross, (1993), Ahlak ve Modernlik, Çev.Mehmet Küçük, İst.Ayrıntı Yay.
- Porteli, Hugues, (1982), Gramsci ve Tarihsel Blok, Çev.Kenan Somer,Ank.Savaş Y.
- Prescoot, J.R.V.(1972), Political Geography, Bungay, Suffosk, Methuen and Co.USA.

- Renner, Karl, (19909, Ulusal Düşüncenin Gelişimi, Avusturya Marxizmi İçinde Der.Tom Bottomore, Patrick, Goode, Çev.Celal A.Kanat, İst. Kavram Yay.
- Rifkin, J.Howard, (1992), Entropy, Çev.Hakan Okay, İst.Ağaç Yay.
- Rosenthal, M; Yudin, P., (1997), Felsefe Sözlüğü, Çev.Aziz Çalışlar, İst.Sosyal Y.
- Rousseau, J.Jack, (1987), Toplum Sözleşmesi, Çev.Vedat Günyol, İst.Adam Yay.
- Sack, Robert David, (1984), Human Teritoriality, Black Well Pup.Con.
- Sander, Oral, (1990), Siyasi Tarih (1), Ank.İmge Yay.
- Savran, Gülnür, (1985), Sivil Toplum ve Ötesi, İst.Ara Yay.
- Şenel, Alaaddin, (1992), Siyasal Düşünceler Tarihi Ank.V. Yay.
- Sezen, Seriyeye; Ergün, Turgay; Bozkurt, Ömer, (1998), Kamu Yönetimi Sözlüğü TODAİ Yay.
- Sezer, Devrim, (1997), Modernliğin Egemenlik Kurma Etiğine Bir Bakış, Patikalar İçinde S.61-87 Der.Ünal Nalbantoğlu, Ank. İmge Yay.
- Schlesinger, Philip,(1994),Medya Devlet ve Ulus,Çev.Mehmet Küçük,İst.Ayrıntı Y.
- Schnapper, Dominique, (1995), Yurttaşlar Cemaati, Çev.Özlem Okur, İst.Kesit Y.
- Short,R. John, (9991),an İntroduction to Political Geography, G.B. Routledge.
- Slowe, Peter, (1990), Geography and Political Power Routledge Pup.
- Soja, Edward, W.,(1990), Postmodern Geographies, N. York, Verso.
- Steiner, George, (1996), Heidegger, Çev.Süleyman Kalkan, Ank. Vadi Yay.
- Straus, C.Levi, (1994), İrk Tarih ve Kültür, Çev.Haldun Bayri; Reha Erdem; Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergüden, İst.Metis Yay.
- Tez, Zeki, (1995), Doğa Karşısında Teknik Uğraşı, Ank.Kültür Bakanlığı Yay.
- Tiily, Charles,(2000) Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu , çev Kudret Emiroğlu, Ank. İmge yay.
- Tormey, Simon, (1992), Totalitarizm, Çev.Abdullah Yılmaz, Osman Akınhay, İst.Ayrıntı Yay.
- Tümertekin,Erol,(1990),ÇağdaşCoğrafyaDüşüncesininOluşumu,İst.İ.Ü.Ed.Fak.Yay.
- Turner, Peter S., (1985), Political Geograph, Longman, Lon.
- Unwin, Tim, (1992), The Place of Geography, Lon. Longman
- Üstel, Füsün, (1999), Yurttaşlık ve Demokrasi, Ank.Dost Yay.
- Virolli, Maurizio, (1997), Vatan Aşk, Çev.Abdullah Yılmaz, İst.Ayrıntı Yay.
- Volosinow, W.N., (2001), Marxizm ve Dil Felsefesi, Çev.Mehmet Küçük, İst. Ayrıntı Yay.
- Wagner, Philips, (1960), The Human use of the Earth Glencoe, İli, The Free Press, USA.
- Wallerstein, Immanuel, (1998), Liberalizmden Sonra, Çev.Erol Öz, İst.Metis Yay.

- Wallerstein, I; Balibar, E., Irk, Ulus, Sınıf, Çev.Nazlı Ökten, İst.Metis Yay.
- Weber, Max, (1986), Sosyoloji Yazıları, Çev.Taha Parla, İst.Hürriyet Vak.Yay.
- Weber, Max, (1985), Protestan Ahlak ve Kapitalizmin Ruhu, Çev.Zeynep Aruoba, İst.Hil Yay.
- Wilham, S.Barber, (1999), İktisadi Düşünce Tarihi, Çev.İhsan Durdu Süle Yay.
- Wittgenstein, Ludwig, (1998), Felsefi Soruşturmlar, Çev.Deniz Kanıt, İst. Küyerel Yay.
- Zapçı, Filiz Çulha (1997) , Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı A.Ü.S.B.E.

MAKALELER

- Baker, Ulus, Siyasal Düşüncenin Oluşumu, Toplum Bilim Dergisi S.63,s 65 1994.
- Debray, Regis, Marxizm and National Question , New Left Rewiev No:105 Ekim s.29, 1977.
- Omurtay, Ahmet, Popülasyon, Darwin, Marx, Deter Dergisi S.12, s.5 1990.
- Özdoğan, Alaettin, Marxizm ve Kamusal Alan, H.Arendt, J.Habermas: Kamusal Alan ve Siyaset Dersine Sunulmuş Ödev, A.Ü.S.B.Enstitüsü 1998.

ÖZET

Ulus-devlet ve coğrafyasının inşası adlı bu tez, kamu gücü olarak devlet ve mekan ilişkisi çerçevesinde, ulus devletin mekansal organizasyon kazandığını belirgin bir sosyo politik gelişim ekseninde belirtmiştir. Çünkü ulus devlet teritoryal olarak bu ekseninde varlık kazanmaktadır. Bu belirmeler ile ulus devlet konusunda eksik bırakılmış veya çok az irdelenmiş mekansal organizasyon ve politik iktidar ve hegomanya ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmış ve tezimiz bu bağlamda katkı yapmayı denemiştir.

SUMMARY

The title of this thesis is the “Construction of Nation-State and its Geography”. In this thesis, the public power and spatial organisation in nation state one taken into consideration by looking at its historical and social dimensions situated in (bourgeoisie) civil society. Main aim of the thesis is to place an emphasis on framework of the nation state. That is why, political power depends on its ability of institutionalisation that gives its hegemonic power. One of the main results of this thesis is that, the territorial existence of Nation-State is a prerequisite of functioning of political and public power.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ